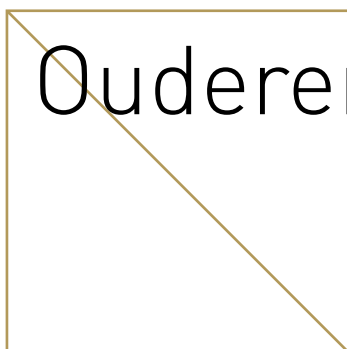

Ouderen onder dak

Een onderzoek naar wonen, welzijn en zorg
voor ouderen in kleine dorpen

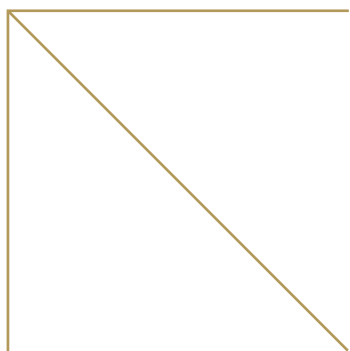

Ouderen onder dak

**Een onderzoek naar wonen, welzijn en zorg
voor ouderen in kleine dorpen**

1	Ouderen in kleine dorpen	04
1.1	Aanleiding	04
1.2	Achtergrond	04
1.3	Het onderzoek	07
1.4	Opzet en uitvoering van het onderzoek	10
1.5	Leeswijzer	13
2	Secundaire analyse WoningBehoeften Onderzoek 2002	14
2.1	Afbakening	14
2.2	Algemene beschrijving en sociale cohesie	15
2.3	Informele en formele hulp	16
2.4	Beoordeling huidige woning, woonomgeving en voorzieningen in de wijk	20
2.5	Woonduur, geschiktheid woning en motorische beperkingen	21
2.6	Wensen en behoeften ten aanzien van de woning	23
2.7	Verhuishwensen, verhuisredenen en zoekproces	24
2.8	Conclusies	26
3	Casestudy	27
3.1	Inleiding	27
3.2	Midden-Drenthe	27
3.3	Kenschetsen van Nieuw-Balinge en Wijster	29
3.4	Ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster	35
3.5	Structuur van wonen, welzijn en zorg in Midden-Drenthe	38
4	Conclusies en aanbevelingen	42
4.1	Terug naar de vraagstelling	42
4.2	Ouderen in grote en kleine kernen	42
4.3	Wensen en behoeften van ouderen in kleine dorpen	44
4.4	Naar een levensloopbestendige infrastructuur	47
	Bijlage 1: Begrippenlijst	53
	Bijlage 2: Tabellen WBO analyse	55
	Bijlage 3: Casestudy	75
	Geraadpleegde literatuur	107
	Colofon	108

Doe niets gescheiden wat samen kan.

(Meester J. Siebering, hoofd van de Openbare Lagere School van Nieuw-Balinge van 1930 tot 1967.)

“Maandegood is schaandegood”

lén körf is maakt van een koppel twieg’n

**Wat Wiestersen te hoop hier doet,
mak’t leste waar en ’t eerste lieg’n**

(Juffrouw Hadders, echtgenote van Meester Hadders, voormalig hoofd van de Openbare Lagere School van Wijster. Het gezegde is door de Wijsterese afdeling van de Bond van Plattelandsvrouwen geborduurd op een wandkleed ter gelegenheid van de opening van het dorshuis.)

1. Ouderen in kleine dorpen

1.1 Aanleiding

Het Ministerie van VROM hield in 2002 het nationale WoningBehoeft Onderzoek (WBO 2002). Dit onderzoek biedt een breed inzicht in de woon- en leefsituatie van de Nederlandse bevolking. De bevindingen uit het onderzoek zijn in verschillende themapublicaties openbaar gemaakt. Daarmee zijn de thema's beschreven die voor dit ministerie het meest relevant zijn. Vervolgens heeft het Ministerie van VROM in 2005 andere overheden en maatschappelijke organisaties uitgenodigd om onderzoeksvoorstellen in te dienen ter uitdieping van de thema's. Een van die thema's betreft de woon- en leefsituatie van ouderen en mensen met beperkingen (zie: Met zorg gekozen. Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met een lichamelijke beperking. Den Haag, Ministerie van VROM/SCP, 2003).

Het Dorpenoverleg Midden-Drenthe heeft aan de uitnodiging gehoor gegeven met een voorstel voor een onderzoek naar de woon- en leefsituatie van ouderen in kleine dorpen en de mening daarover van de ouderen zelf¹. Het voorstel vloeit voort uit diverse projecten van het Dorpenoverleg: het project 'Komp veur mekaar' - gericht op het ontwikkelen van voorzieningen in kleine dorpen -, het project 'Veur uitzicht' - dat als doel had het opstellen van dorpsomgevingsplannen - en het onderzoeksproject 'Warkelijk waar', waarin de vormen van participatie van bewoners van kleine dorpen en het gebruik van lokale en regionale voorzieningen in kaart gebracht zijn (Lammerts en Doğan, 2004). Het Dorpenoverleg wil met het voorgestelde onderzoek meer kennis verwerven over de woon- en zorgbehoeften van ouderen in deze dorpen en over de mogelijkheden om hierin te voorzien. De aandacht dient in het bijzonder uit te gaan naar de woonsituatie van ouderen en naar mogelijkheden voor het combineren van professionele zorg met de in de lokale netwerken gewortelde vormen van vrijwillige zorg- en dienstverlening.

Het voorstel van het Dorpenoverleg Midden-Drenthe kreeg de instemming van een onafhankelijke jury die de ingediende voorstellen heeft beoordeeld en op grond hiervan het Ministerie van VROM adviseerde bij de inwilliging van de voorstellen. In haar oordeel wijst de jury erop dat onderzoek vaak aan kleine kernen en aan informele processen voorbijgaat, terwijl het aandeel ouderen in kleine kernen vaak hoog is en vele van hen in de vertrouwde omgeving willen blijven wonen. Maar het behoud van voorzieningen is vaak problematisch vanwege de beperkte schaal en het ontbreken van voldoende economisch draagvlak.

Interessant noemt de jury de aandacht die in het voorstel uitgaat naar de mogelijkheden voor op de dorpscultuur gebaseerde combinaties van professionele en vrijwillige vormen van zorg- en dienstverlening. Zo wordt een verbinding gelegd tussen enerzijds de meer technische behoefte aan woningen en voorzieningen en anderzijds het sociale kapitaal en het sociale netwerk van ouderen, aldus het oordeel van de jury.

Het Ministerie van VROM heeft het advies van de jury overgenomen en het Dorpenoverleg gevraagd om samen met het Verwey-Jonker Instituut het voorstel verder uit te werken. Daarbij stelde het ministerie als voorwaarde dat het voorstel een uitwerking zou krijgen op landelijk niveau. In overleg met het Dorpenoverleg Midden-Drenthe is besloten om deze voorwaarde zijn beslag te laten krijgen in een verdiepende kwantitatieve analyse van de WBO-gegevens, gevolgd door een casestudy van ouderen in twee kleine dorpen in de gemeente Midden-Drenthe.

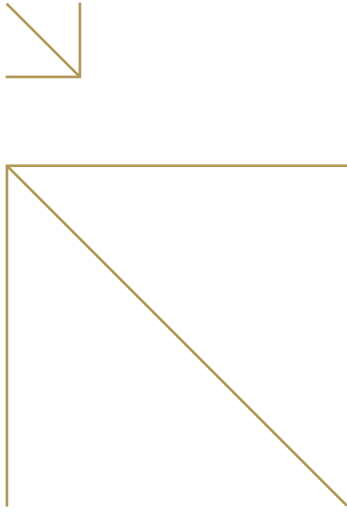
1.2 Achtergrond

Vitaal en competent

In ons land leven momenteel ruim twee miljoen 65-plussers, waarvan iets meer dan één miljoen ouder is dan 75 jaar. De sociaal-maatschappelijke positie van deze ouderen wordt de laatste decennia gekenmerkt door ingrijpende veranderingen. Ouderen zijn via de AOW verzekerd van een inkomen waarmee zij kunnen voorzien in de dagelijkse behoeften, terwijl het aandeel dat door een aanvullend pensioen wat meer te besteden heeft hand over hand toeneemt. Zo nodig staat een omvangrijk stelsel van zorg- en hulpverleningsarrangementen ter beschikking. Dit varieert van verschillende vormen van thuiszorg en hulpmiddelenverstrekking tot intensieve vormen van intramurale zorg. Op het gebied van wonen zijn verschillende woningtypen ter beschikking gekomen, zoals seniorenwoningen, serviceflats en aanleunwoningen. Daarmee wordt tegemoetgekomen aan de specifieke woonbehoeften van ouderen. Wie vanwege zijn lichamelijke of geestelijke conditie niet meer zelfstandig kan wonen, kan terecht in een van de vele verzorgings- of verpleeghuizen.

Tot voor kort was het ouderenbeleid geënt op het tot dan toe gangbare beeld van ouderen als een kwetsbare en zorgbehoevende bevolkingsgroep en daarom voornamelijk gericht op

¹ Het Dorpenoverleg Midden-Drenthe is een samenwerkingsverband van de dorpsbelangenverenigingen van twintig kleine dorpen in de gemeente Midden-Drenthe.

deze voorzieningen. In de afgelopen decennia heeft dit beeld sterk aan waarde ingeboet. Onderzoekers als Braam, Coolen en Naafs (1981) en Turksma (1982) wezen aan het begin van de jaren tachtig al op de komst van nieuwe generaties ouderen die zich in veel opzichten zouden onderscheiden van de voorgaande generaties. De ouderen van nu blijven vaak tot op hoge leeftijd vitaal. Bovendien zijn de ouderen steeds beter opgeleid, ze hebben meer te besteden, willen eigen keuzes maken en ontwikkelen vaak nieuwe ambities (Themacommissie Ouderenbeleid, 2005). Het hebben van ambities eindigt niet met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Integendeel, het achter zich laten van de arbeidsfase verschaft ouderen een gelegenheid tot het ontwikkelen en ontplooiën van nieuwe ambities. Sommigen pakken een studie op die ze altijd al hadden willen doen, maar waar ze nooit aan toe kwamen. Anderen zien kans om in de vorm van vrijwilligerswerk hun talenten en kwaliteiten op een andere wijze tot ontplooiing te brengen. Daarmee nemen ouderen steeds meer hun leven in eigen hand. In de plaats van de kwetsbare en zorgbehoevende oudere treedt het beeld van de vitale, mondige, relatief welvarende en actieve oudere die nog veel uit de resterende jaren wil halen.

Het beeld van de competente en vitale oudere is in de afgelopen decennia ook doorgedrongen in het beleid. De nadruk komt steeds meer te liggen op maatschappelijke participatie. In het verlengde hiervan breekt de jongste beleidsnota op het gebied van ouderen - Ouderenbeleid in het perspectief van vergrijzing (Ministerie van Volkgezondheid, Welzijn en Sport, mei 2005) - een lans voor transformatie van een probleemgestuurde in een competentiegestuurde benadering. Dit houdt in dat niet langer uitgegaan moet worden van het probleem van ouderdom en vergrijzing, maar van de verrijking die vergrijzing kan betekenen: "Ouderen kunnen heel veel en willen ook heel veel en zijn door hun waardevolle competenties en diversiteit dus geen groep die zich in zijn geheel in de hoek van de kwetsbaarheid en de afhankelijkheid laat zetten"². Deze benadering stelt andere eisen aan de sociaal-maatschappelijke arrangementen voor ouderen op het gebied van wonen, welzijn en zorg.

Van afhankelijkheid naar zelfsturing

Het debat over de ouderen in onze samenleving staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een breder debat. Het gaat om de herinrichting van de sociale infrastructuur in ons land. Sleutelwoorden in dit debat zijn civil society, actief burgerschap en informele zorg. De herinrichting heeft betrekking op de verantwoordelijkheden van de burger enerzijds en anderzijds de terugtrekkende overheid, verbonden aan een verdergaande decentralisatie van het beleid van het centrale niveau naar het lokale niveau en de privatisering van voorzieningen.

Op het terrein van het sociale beleid moet dit proces zijn beslag krijgen met de beoogde invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) op 1 januari 2007. De Wmo vormt het wettelijke kader voor de arrangementen die het mensen mogelijk moet maken mee te blijven doen in de samenleving. Daarvoor wordt in de Wmo een aantal bestaande wetten en regelingen samengevoegd. Het gaat onder meer om de Welzijnswet en de Wet voorzieningen gehandicapten, en om delen uit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten. Bovendien wil de wetgever deze arrangementen dichterbij de burger brengen. Daarom komt de verantwoordelijkheid voor de uitvoering bij de gemeenten te liggen. Dit stelt gemeenten in staat om een eigen beleid te ontwikkelen op het gebied van ondersteuning, waardoor ze beter kunnen aansluiten bij de behoeften van burgers en maatwerk kunnen leveren (Hortulanus, 2004).

Dat gemeenten deze verantwoordelijkheid toebedeeld krijgen neemt niet weg dat burgers binnen het kader van de Wmo in de eerste plaats zelf verantwoordelijk worden gesteld voor hun bestaan en het vervullen van hun wensen en behoeften. Dit betekent dat mensen zoveel mogelijk voor zichzelf en elkaar zorgen. Er kan pas een beroep op professionele ondersteuning gedaan worden wanneer de mogelijkheden voor zelfzorg ontbreken of uitgeput zijn. Wat ouderen betreft moet de bevordering van zelfverantwoordelijkheid tevens een plek krijgen in het streven om ouderen zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen. Van opname in een verzorgingshuis kan pas sprake zijn wanneer zelfstandig wonen niet langer verantwoord is en er geen mogelijkheden aanwezig zijn voor 24-uurszorg aan huis.

Levensloopbenadering

Zelfstandig wonen houdt verband met het leggen van een verbinding tussen de eigen verantwoordelijkheid en het individuele vermogen tot zelfsturing enerzijds en de ondersteunende kwaliteiten van formele en informele woon-, welzijn- en zorgarrangementen anderzijds. Dit uitgangspunt stelt eisen aan zowel de competenties van ouderen zelf als aan de woon- en leefomgeving van ouderen. Bij het laatste gaat het om hulpbronnen als de beschikbaarheid van voor ouderen geschikte woningen, het sociale netwerk, mogelijkheden voor participatie en de nabijheid van voorzieningen (Penninx, 2003). Voor een beter begrip van de onderlinge samenhang tussen deze aspecten biedt de levensloopbenadering goede aanknopingspunten (Houben, 1995).

Binnen de levensloopbenadering staat de eigen verantwoordelijkheid van de mens voor zijn of haar levensloop centraal. Deze verantwoordelijkheid is verbonden aan het individuele vermogen tot zelfsturing. Zelfsturing betreft het vermogen van het individu om zelf in de eigen behoeften te kunnen voorzien met behulp van de (ondersteunende) sociale omgeving. Behoeften vloeien voort uit de wijze waarop de levensloop van het individu zich ontwikkelt, de betekenis die hij daaraan verleent en zijn daaraan ontleende identiteit. Behoeften en de voor realisatie ervan benodigde sociale en maatschappelijke arrangementen (hulpbronnen) verschillen van mens tot mens. Van een ondersteunende sociale omgeving is sprake wanneer deze zich in zijn arrangementen kenmerkt door het leveren van maatwerk, gericht op het behoud en vergroten van het individuele vermogen tot zelfsturing.

Het vermogen tot zelfsturing houdt verband met stuurkracht, balans op levensdomeinen en omgeving (Alsem, 2005). Stuurkracht staat voor het vermogen van het individu om betekenis te verlenen aan gebeurtenissen en het verloop daarvan te beïnvloeden. De daarvoor benodigde competenties bestaan uit cognitieve kennis en vaardigheden en uit sociaal-emotionele vaardigheden. De laatste soort vaardigheden zijn veelal gebaseerd op ervaringen opgedaan met eerdere gebeurtenissen in de verschillende levensdomeinen en hebben betrekking op het kunnen omgaan met emoties en complexe situaties. Stuurkracht hangt wederkerig samen met balans op levensdomeinen.

Balans op levensdomeinen houdt verband met de eigen identiteit en zingeving van het bestaan. De eigen identiteit strekt zich uit over vijf domeinen: lichaam en geest, materiële zekerheid, arbeid en presteren, sociale relaties, waarden en inspiratie. Identiteit vormt een geïntegreerd geheel wanneer sprake is van balans en consistente zingeving in elk van de vijf domeinen en tussen de

domeinen onderling. Onbalans ontstaat door ingrijpende gebeurtenissen in een of meerdere domeinen. Het gaat om gebeurtenissen die een breuk veroorzaken in de continuïteit van de levensloop en de daaraan verbonden zingeving. Een goed voorbeeld is het verlies van identiteit door pensionering. Arbeid vormt een belangrijke bron voor zingeving en identiteit. Pensionering leidt gemakkelijk tot een verstoring van de balans in het domein arbeid en presteren, waardoor de eigen identiteit onder druk komt te staan. De balans kan worden hersteld door compensatie te zoeken in alternatieve zingevingsbronnen. Moeilijker wordt het wanneer er onbalans is in meerdere domeinen tegelijk, bijvoorbeeld wanneer verlies van arbeid gepaard gaat met verlies van sociale contacten, of bij een beperkte of afnemende stuurkracht als gevolg van lichamelijke of geestelijke beperkingen. Daarbij kan gemakkelijk een ketenreactie ontstaan die leidt tot een negatieve spiraal. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer verlies van arbeid leidt tot verlies aan materiële zekerheid (inkomensvermindering) en verlies van sociale relaties, beide uitmondend in eenzaamheid. Stuurkracht is het vermogen om dergelijke gebeurtenissen tegen te gaan en om te buigen. Voldoende compensatie uit andere bronnen en een inspirerende en uitdagende omgeving, kunnen leiden tot behoud en versterking van stuurkracht. Daarom kunnen we stuurkracht omschrijven als het vermogen om onbalans te herstellen of zelfs te voorkomen. Wanneer mensen hierin slagen leidt dit tot nieuwe competentie-ervaringen en daarmee tot stuurkracht.

Omgevingskwaliteiten spelen hierbij een belangrijke rol. De kwaliteiten 'inspirerend' en 'uitdagend' veronderstellen een balans tussen de mens en zijn omgeving. Te grote druk kan leiden tot stress en apathie, terwijl te weinig druk (uitdaging) kan leiden tot verveling. Er dient dus een optimale aansluiting te zijn van de omgevingsdruk op de eerder ontwikkelde vaardigheden. De aansluiting is optimaal wanneer de uitdaging net iets meer stuurkracht vraagt dan waar betrokkene over denkt te beschikken, maar deze moet wel binnen zijn vermogen liggen. Dit latente, nog te ontwikkelen vermogen is gefundeerd in eerder ontwikkelde competenties. In de cognitieve leertheorie wordt dit de 'zone van naaste ontwikkeling' genoemd (Vygotski, 1978). De geldigheid van dit principe beperkt zich niet tot het leren van kinderen, maar is ook van toepassing op volwassenen, ouderen niet uitgesloten (Jarvis, 1987). Ouder worden is een leerproces dat verbonden is aan leersituaties die inherent zijn aan de voor deze levensfase kenmerkende gebeurtenissen. Het beëindigen van de arbeidsfase bijvoorbeeld, vraagt om nieuwe zingeving en vormen

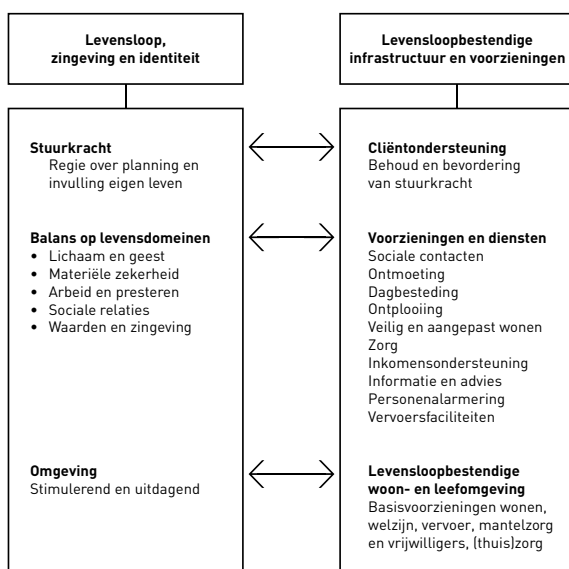
van tijdsbesteding. Ouderen met afnemende stuurkracht leren (her)ontdekken wat zij nog wel kunnen. Dit principe stelt eisen aan de sociale en maatschappelijk ondersteuningsarrangementen rond de functies wonen, welzijn, zorg en vervoer. Behoud van stuurkracht veronderstelt een stelsel van tijdige signalering en ondersteuning van potentieel kwetsbare burgers, zoals ouderen. Dit vereist een fijnmazig, lokaal netwerk dat bestaat uit cliëntondersteuning, bereikbare diensten en voorzieningen en een omgeving die zich kenmerkt door een levensloopbestendige infrastructuur van wonen – welzijn – zorg – vervoer. Sociale en maatschappelijke arrangementen op dit gebied dienen, gezamenlijk en zo dicht mogelijk bij de burger, de stuurkracht, balans en omgeving te versterken. Dit stelsel kunnen we als volgt weergeven:

Uit het model volgt dat een levensloopbestendige woonomgeving voor ouderen ten minste moet voldoen aan de volgende vereisten:

- Voldoende passende mogelijkheden voor wonen;
- uitnodigende en stimulerende mogelijkheden voor ontmoeting en contact;
- een verenigingsleven dat op een stimulerende wijze tegemoetkomt aan de wensen en mogelijkheden van ouderen;
- basisvoorzieningen op wijk- en dorpsniveau op het gebied van dagelijkse levensbehoeften en vervoer;
- toegang op wijk- en dorpsniveau tot het totale pakket aan zorg- en dienstverlening.

In het model is de relatie tussen enerzijds de levensloop en anderzijds de infrastructuur van voorzieningen weergegeven als een wederkerige relatie. Mensen maken niet alleen gebruik van deze voorzieningen. Zij doen dat als kundige actoren, die door het gebruik ervan invloed uitoefenen op de infrastructuur (Giddens, 1984). Een voorbeeld is het verdwijnen van winkels en andere zakelijke voorzieningen als gevolg van het benutten van dergelijke voorzieningen elders. Maar het tegendeel komt ook voor: de vestiging van voorzieningen als gevolg van bewonersinitiatieven.

Schema 1.1: Model van de levensloopbenadering
(bron: Alsem, 2005)³

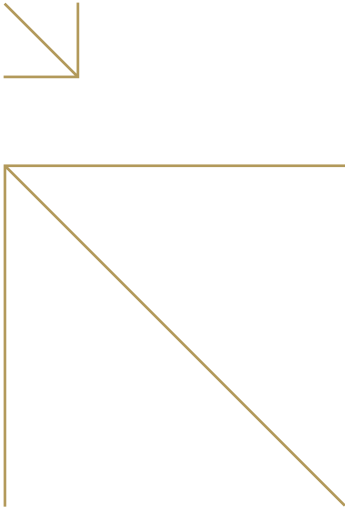

1.3 Het onderzoek

Probleemstelling

Het WBO 2002 wijst uit dat het woon- en leefklimaat op het platteland door de bewoners over het algemeen goed wordt gewaardeerd (Beter thuis in wonen. Kernpublicatie WoningBehoeft Onderzoek 2002; Ministerie van VROM, 2003). Die tevredenheid vloeit vooral voort uit de kwaliteit van de woonomgeving en de sociale kwaliteiten. Dit beeld komt ook naar voren uit het eerder genoemde onderzoeksproject 'Werkelijk waar'. De bewoners van de onderzochte dorpen zijn tevreden over de aanwezige ruimte en natuur, en zijn daarnaast vooral ingenomen met de mate van onderlinge betrokkenheid en verbondenheid. De dorpen kenmerken zich door een sterke sociale samenhang, geworteld in hechte sociale netwerken van familie en vrienden en in een vitaal verenigingsleven. Daaraan hebben bijna alle dorpsbewoners deel. Zo is gemiddeld per dorp ruim tachtig procent van de huishoudens

³ Het hier weergegeven model is een bewerking van het door Alsem ontwikkelde model. Het belangrijkste verschil is de wederkerigheid tussen de levensloop en de infrastructuur van voorzieningen.

aangesloten bij een of meer verenigingen en beschikt eveneens ruim tachtig procent over een sociaal netwerk van familie en vrienden in het eigen dorp. Men kent elkaar en helpt elkaar waar nodig.

Minder tevreden zijn de bewoners over voorzieningen. Die zijn ook schaars in kleine dorpen. Vaak ontbreekt het aan voldoende draagvlak voor voorzieningen. Winkeliers sluiten hun deuren omdat het voor steeds meer bewoners gemakkelijker is de dagelijkse boodschappen elders te doen. De meeste bewoners ondervinden weinig problemen door een schaars voorzieningenpeil. Zij zijn gewend om voor allerlei zaken naar het centrumdorp of andere plaatsen te moeten. In ieder geval doet het schaarse voorzieningenpeil geen afbreuk aan hun waardering van de leefbaarheid van hun dorp.

De tevredenheid met de leefbaarheid van kleine dorpen blijkt tevens uit het geringe aantal bewoners met verhuisplannen. Het onderzoek van Lammerts en Doğan laat zien dat gemiddeld niet meer dan tien procent van de huishoudens in de onderzochte dorpen in Midden-Drenthe verwacht binnen enkele jaren te verhuizen naar een andere woonplaats. De meeste van deze verhuigeneigde bewoners overwegen een verhuizing naar een ander dorp binnen de gemeente Midden-Drenthe. In afwijking op deze uitkomst verwacht een beduidend groter deel van de ouderen binnen enkele jaren te verhuizen.

De verhuigeneigtheid van ouderen in Midden-Drenthe heeft vrijwel altijd te maken met hun visie op ouder worden, namelijk dat ouder worden onvermijdelijk gepaard gaat met afnemende vitaliteit en een groeiende zorgbehoefte. Volgens Lammerts en Doğan vloeit de verhuigeneigtheid bij meer dan de helft van de ouderen voort uit het gebrek aan passende huisvesting in het dorp. Daarnaast en al of niet in combinatie hiermee, vormt de schaarste aan voorzieningen een belangrijke reden. Ouderen willen graag in hun dorp blijven wonen. Maar de lokale wooncondities wekken bij hen de verwachting dat zij ooit zullen moeten verhuizen naar een plaats waar die voorzieningen wel binnen handbereik zijn. Het gaat dan om de beschikbaarheid van ouderenwoningen, de ondersteunende kwaliteiten van de lokale samenleving en de bereikbaarheid van voor hen belangrijke diensten en voorzieningen op het gebied van zorg, welzijn en vervoer. Waar het de ouderen betreft lijkt er dus niet zozeer sprake te zijn van een verhuishwens, als wel van een ervaren verhuisdwang. Ouderen willen niet, maar verwachten om gezondheidsredenen en het schaarse lokale voorzieningenpeil te zijner tijd wel te moeten verhuizen. Daarbij is het merendeel van deze ouderen

gericht op vestiging in centrumdorpen als Beilen en Westerbork, waar die voorzieningen binnen hun bereik liggen. Behalve dat daardoor niet tegemoet kan worden gekomen aan de feitelijke behoefte van veel ouderen om langer in het eigen dorp te blijven wonen, leidt dit echter ook tot een 'congestie' in de centrumdorpen: het niet kunnen voldoen aan de steeds groeiende vraag. Vanuit het model van de levensloopbenadering roept dit de vraag op hoe voor ouderen in kleine dorpen aan de vereisten voor een levensloopbestendige woonomgeving tegemoet kan worden gekomen, zodat zij langer in hun dorp kunnen blijven wonen. Daarbij gaat het vooral om de mogelijkheden voor ondersteuning door familie, burens, vrijwilligers en andere betrokkenen, in combinatie met de beschikbare mogelijkheden voor participatie en vormen van professionele ondersteuning.

Doelstelling

Met het onderzoek beogen we meerdere doelen. Ten eerste wil het Ministerie van VROM in vervolg op het WBO 2002 aanvullende kennis verwerven over de woon- en leefsituatie van ouderen in kleine dorpen en hun behoeften en wensen op het gebied van wonen en zorg. Aansluitend hierop wil het Dorpenoverleg Midden-Drenthe nadere kennis verwerven over de dieper liggende achtergronden van deze behoeften en wensen. Tevens wil het Dorpenoverleg te weten komen in hoeverre en in welk opzicht de dorpsamenleving in de behoeften en wensen voorziet en kan voorzien en wat dit betekent voor de woonperspectieven van ouderen. Daarbij dienen we ook te kijken naar het beroep van ouderen op professionele vormen van zorg- en dienstverlening, de belemmeringen die zij daarbij ervaren en in welk opzicht die ervaringen bijdragen aan hun eventuele verhuishwens. Tot slot willen zowel VROM als het Dorpenoverleg Midden-Drenthe kennis verwerven over de realiseerbaarheid van de benodigde voorzieningen en activiteiten op de schaal van kleine dorpen, zodat mensen daar zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. Dit betreft voorzieningen op zowel vrijwillige als professionele basis en combinaties daarvan. Kennis van deze aspecten is nodig om tot gerichte voorstellen te komen voor het versterken van de lokale mogelijkheden voor zelfstandig wonen door ouderen.

Vraagstelling

Vanuit de probleemstelling en de beoogde doelen dient het onderzoek antwoord te geven op de volgende vragen:

1. Welke verschillen op het gebied van sociale cohesie, gezondheid, gebruik van zorg- en dienstverlening, informele hulp en de woning, doen zich voor tussen ouderen in kleine dorpen en ouderen die woonachtig zijn in andere woonmilieus?
2. Welke woon-, zorg- en dienstverleningsvoorzieningen wensen ouderen die woonachtig zijn in kleine dorpen, hoe verhouden deze wensen zich tot de huidige woonsituatie en welke knelpunten doen zich daarbij voor?
3. Welke gewenste woon-, zorg- en dienstverleningsvoorzieningen zijn op de schaal van kleine dorpen realiseerbaar en hoe kan de bereikbaarheid van andere voorzieningen gewaarborgd blijven?

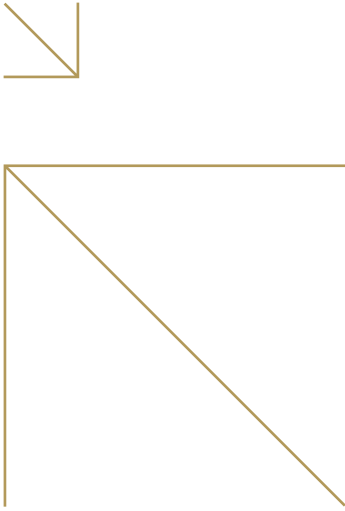
De beantwoording van de vraag naar verschillen tussen ouderen in kleine dorpen en ouderen woonachtig in andere woonmilieus vindt plaats door het toetsen van de volgende hypothesen:

1. De sociale cohesie is in kleine kernen groter dan in grotere woonkernen.
2. Ouderen met gezondheidsproblemen in kleine kernen zijn vaker verstoken van formele hulp dan ouderen met dergelijke problemen in grotere woonkernen.
3. Ouderen in kleine kernen ontvangen vaker informele hulp (mantelzorg) van familie, buren of vrienden dan ouderen in grotere woonkernen.
4. Ouderen met beperkingen en woonachtig in kleine kernen wonen langer in een niet voor hen geschikte woning dan ouderen met beperkingen die woonachtig zijn in grotere woonkernen.
5. Gezonde ouderen in kleine kernen wensen minder vaak te verhuizen dan gezonde ouderen in grotere woonkernen.
6. Ouderen met beperkingen en woonachtig in kleine kernen wensen vaker te verhuizen dan ouderen met beperkingen uit grotere woonkernen.
7. Ouderen met beperkingen en woonachtig in kleine kernen verhuizen vaker naar een grotere woonkern dan gezonde ouderen uit deze kernen.

De eerste hypothese houdt verband met de inspanningsverplichtingen van gemeenten op het eerste prestatieveld van de Wet maatschappelijke ondersteuning: 'Leefbaarheid en sociale cohesie'. Sociale cohesie vatten we op als basis voor informele steun en hulp vanuit buurtnetwerken. Aanleiding voor de toetsing van deze hypothese is gelegen in de vaak veronderstelde grotere mate van sociale cohesie in kleine dorpen in vergelijking met meer stedelijke woonmilieus (Elerie, 1998; Janssen en Lammerts, 1999; Steenbekers, Simon en Veldheer, 2006). Alle overige hypothesen betreffen veronderstellingen over verschillen tussen ouderen in kleine en grote kernen op het gebied van hun woon- en zorgbehoefte.

De tweede vraag heeft als doel de behoeften en wensen in kaart te brengen van ouderen in kleine dorpen ten aanzien van de woning, de omgevingskwaliteiten en de zorg- en dienstverlening, en hoe deze behoeften en wensen zich enerzijds verhouden tot de huidige woonsituatie en anderzijds tot de gewenste woonsituatie. Hoewel het WBO 2002 veel gegevens over deze aspecten verzameld heeft, is de rapportage hierover in relatie tot het inwonertal van woonkernen tamelijk algemeen van karakter. Nadere analyse van de WBO-gegevens kan hierover meer duidelijkheid verschaffen. Daarnaast beantwoorden we deze vraag door een casestudy onder ouderen in twee kleine dorpen in de gemeente Midden-Drenthe. De casestudy is gericht op een kwalitatieve uitdieping van de achtergronden van de genoemde behoeften en wensen. De aandacht gaat uit naar de huidige woonsituatie, naar de rol van lokale netwerken van bewoners, van organisaties en van professionele voorzieningen bij het vervullen van de behoeften op het gebied van wonen – welzijn – zorg – vervoer. Ook is er aandacht voor de knelpunten die zich daarin voordoen.

Vanwege voortgaande schaalvergroting zijn in de afgelopen decennia veel voorzieningen uit kleine dorpen verdwenen (Lammerts en Janssen, 1999). Maar mede door de toegenomen automobilititeit levert dit voor de meeste bewoners weinig of geen problemen op. Ouderen in kleine dorpen vormen in dit verband echter een kwetsbare groep. Vaak is er sprake van afnemende mobiliteit, vooral in de zin van afnemend autobezit, waardoor het benutten van de veelal regionaal georganiseerde voorzieningen steeds problematischer wordt. Van concrete bedreiging is sprake wanneer ook de basisvoorzieningen uit de dorpen verdwijnen. In dit licht is het relevant na te gaan hoe de benodigde voorzieningen op het gebied van wonen – welzijn – zorg – vervoer voor

deze ouderen bereikbaar kunnen blijven zodat zij langer zelfstandig in het eigen dorp kunnen blijven wonen. Daarop is de derde vraag van het onderzoek gericht. Meer specifiek gaat het om de mogelijkheden tot aanpassing van de woningvoorraad met voor ouderen geschikte woningen en om mogelijkheden tot bij de dorpscultuur aansluitende combinaties van vrijwillige en professionele hulp- en dienstverlening. In het besef dat de schaal van de kleine dorpen te klein is voor een volledig pakket aan woonzorgvoorzieningen, moet de beantwoording van deze vraag uitmonden in het benoemen van de mogelijkheden en onmogelijkheden en zo aanknopingspunten leveren voor verdere actie. Daartoe brengen we de uitkomsten en de daaruit voortvloeiende conclusies in verband met de hoekstenen van de levensloopbenadering: stuurkracht, balans op levensdoelen en omgeving en de daarmee samenhangende vormen van ondersteuning op het gebied van wonen, welzijn, zorg en vervoer.

1.4 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Ontwerp en organisatie van het onderzoek

Voor de beantwoording van de vragen is het onderzoek opgesplitst in twee deelonderzoeken. Het eerste deelonderzoek bestaat uit een secundaire analyse van de verzamelde gegevens voor het WBO 2002. Dit deelonderzoek heeft betrekking op de eerste twee onderzoeksvragen. Het tweede deelonderzoek betreft een casestudy. Naast een kwalitatieve verdieping van de secundaire analyse dient dit deelonderzoek ter beantwoording van de derde onderzoeksvraag ook handvatten op te leveren voor het versterken van de wooncondities voor ouderen in kleine dorpen. De casestudy heeft plaatsgevonden in twee dorpen binnen de gemeente Midden-Drenthe.

Opdrachtgevers van het onderzoek zijn DANS (Data Archiving and Networked Services) en het Dorpenoverleg Midden-Drenthe.⁴ Voor de bewaking van de voortgang van het onderzoek en het vaststellen van het eindrapport is een begeleidingscommissie opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van VROM, een lid van de jury die de voorstellen voor thematische verdieping van het WBO 2002 beoordeelde, vertegenwoordigers van het Dorpenoverleg Midden-Drenthe en van de Stichting Welzijn Midden-Drenthe.

Voor de uitvoering van de casestudy zijn in Midden-Drenthe een projectgroep en twee lokale werkgroepen, voor elk van beide dorpen één, opgericht. De projectgroep bestaat uit vertegenwoor-

digers van het Dorpenoverleg Midden-Drenthe, de lokale werkgroepen, de Stichting Welzijn Midden-Drenthe en de Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe. Het voorzitterschap wordt verzorgd vanuit de Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD). De lokale werkgroepen zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van de plaatselijke verenigingen voor dorpsbelangen en enkele andere lokale verenigingen. De projectgroep en de lokale werkgroepen hebben actief bijgedragen aan de organisatie en uitvoering van het onderzoek ter plaatse. Hun bijdrage bestond onder meer uit de constructie van vragenlijsten en het benaderen van ouderen en anderen voor medewerking aan het onderzoek.

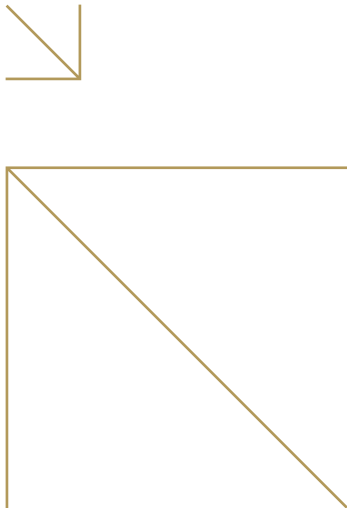
Secundaire analyse WBO 2002

De secundaire analyse betreft een statistische analyse van de onderzoeksgegevens die verzameld zijn in het WBO 2002. Het WBO 2002 is een grootschalig onderzoek naar de samenstelling van huishoudens, de huisvestingssituatie, de woonwensen en het verhuisgedrag van de Nederlandse bevolking. Het WBO 2002 bevat veel gegevens over wonen en leven die bruikbaar zijn in de dagelijkse praktijk van beleidsmakers bij VROM, gemeenten en woningcorporaties. De onderzoeksuitkomsten zijn opgenomen in een dataset die bestaat uit de gecombineerde gegevens van de antwoorden van ruim 75.000 geïnterviewde respondenten. In het WBO 2002 zijn ruim 20.000 'ouderen' geïnterviewd, waaronder ouderen met motorische beperkingen.

In dit deelonderzoek staat de toetsing van de voornoemde hypothesen centraal. Daarnaast heeft de analyse betrekking op de wensen van ouderen in kleine dorpen op het gebied van wonen, zorg en dienstverlening. Om de analyse mogelijk te maken stelde het Directoraat Wonen van het Ministerie van VROM het databestand van het WBO 2002 beschikbaar. De hierin opgenomen gegevens kunnen echter niet zonder meer onderscheiden worden naar inwonertal van woonkernen. Dat is nodig om kleine dorpen te kunnen onderscheiden van de grotere woonkernen. Dit onderscheid kan worden gemaakt op basis van de viercijferige postcode. Deze is van elke respondent in het WBO 2002 bekend. Nodig was dus een lijst van postcodegebieden naar inwonertal.

De lijst van postcodegebieden is samengesteld op basis van bevolkingsgegevens van gemeenten zoals deze beschikbaar worden gesteld door het CBS (statline.cbs.nl). Dit levert een bestand

⁴ DANS is opgericht door de KNAW en NWO en draagt zorg voor opslag en toegankelijkheid van onderzoeksgegevens uit de alfa- en gammawetenschappen (www.dans.knaw.nl).

op met de meest voorkomende postcodes naar inwonertal. Daaruit hebben we de postcodes geselecteerd van postcodegebieden met minder dan 2500 inwoners. De hieruit voortvloeiende lijst is vervolgens verder verfijnd door alle postcodegebieden die integraal deel uitmaken van grotere woonkernen, steden en grotere dorpen, uit de selectie te verwijderen. Wat overbleef was een lijst met viercijferige postcodes die toebehoren aan in ruimtelijk-fysiek opzicht zelfstandige woonkernen met minder dan 2500 inwoners, ofwel de gewenste kleine dorpen. Door vervolgens deze lijst te koppelen aan de viercijferige postcodes in het WBO-bestand kunnen gegevens die afkomstig zijn van respondenten in kleine dorpen onderscheiden worden van de gegevens van respondenten uit grotere dorpen en steden. Na de koppeling is het databestand overgedragen aan het Verwey-Jonker Instituut voor verdere analyse.

Het onderscheid tussen kleine kernen en grotere kernen is vervolgens gekoppeld aan de indeling in het WBO naar woonmilieu. De variabele woonmilieu bestaat uit vijf categorieën: 'centrum-stedelijk', 'buiten-centrum', 'groen-stedelijk', 'centrum-dorps' en 'landelijk wonen'.⁵ Uit deze koppeling blijkt dat het onderscheid tussen kleine kernen en grotere kernen goed aansluit bij de indeling naar woonmilieu. Dat wil zeggen, de woonmilieus 'centrum-stedelijk', 'buiten-centrum' en 'groen-stedelijk' corresponderen vrijwel geheel met de classificatie 'grote kern'.⁶ Het woonmilieu 'landelijk wonen' correspondeert vrijwel geheel met de classificatie 'kleine kern'. In het woonmilieu 'centrum-dorps' is wél sprake van overlap: tot dit woonmilieu behoren zowel respondenten uit kleine kernen als respondenten uit grotere kernen. Het woonmilieu 'centrum-dorps' is daarom opgesplitst in twee onderscheiden woonmilieus, te weten 'centrum-dorps / grotere kern' en 'centrum-dorps / kleine kern'.

De variabele 'woonmilieu' (met de aldus onderscheiden zes typen woonmilieu) is in de analyses gebruikt als classificatievariabele. De reden waarom wij woonmilieu als classificatievariabele hebben gebruikt naast de variabele 'kleine of grote kern' is, dat het onderscheid tussen kleine of grote kern vloeiend is. Dat wil zeggen: kernen met meer dan 2500 inwoners omvatten niet alleen stedelijke milieus maar ook plattelandskernen met bijvoorbeeld 2600 inwoners. Dit houdt in dat in gevallen waar in de analyses van de hypothesen geen duidelijk verschil bestaat tussen grote en kleine kernen, dergelijke verschillen zich mogelijk wel voordoen tussen bijvoorbeeld landelijk wonen en centrum-stedelijk wonen.

Soms wordt in de tekst van hoofdstuk 2 samenvattend gesproken over respondenten uit 'kleine kernen' of uit 'grotere kernen'. Bij gebruik van het begrip 'kleine kernen' wordt dan vanzelfsprekend bedoeld op de respondenten die woonachtig zijn in de woonmilieus 'centrum-dorps (kleine kern)' en 'landelijk wonen'. Als in de tekst wordt gesproken over respondenten uit 'grotere kernen' dan wordt bedoeld respondenten die woonachtig zijn in de woonmilieus 'centrum-stedelijk', 'buiten centrum', 'groen-stedelijk' en 'centrum-dorps / grotere kern'.

Het Verwey-Jonker Instituut heeft de variabelen uit de dataset geselecteerd die relevant zijn voor de toetsing van de hypothesen en onderzoeksvragen. Voor een nadere uitwerking hiervan verwijzen we naar hoofdstuk 2, waarin we de secundaire analyse beschrijven.

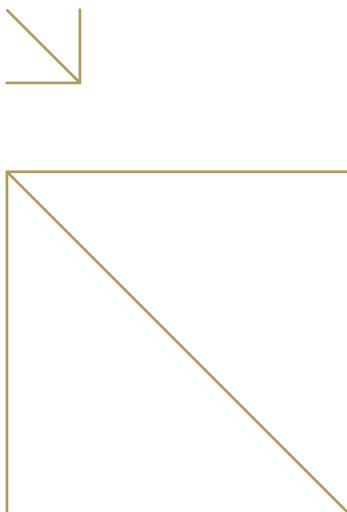
Casestudy

De casestudy omvat de dorpen Nieuw-Balinge en Wijster. Deze dorpen zijn vergelijkbaar naar inwonertal en het aandeel ouderen daarin, maar ook naar de aanwezigheid van voorzieningen. Voor Nieuw-Balinge is gekozen omdat woningcorporatie Woonservice Drenthe bezig is met het uitbreiden van het aantal nultreden-woningen door een verbouwing van vijftien eengezinswoningen. Verder is de Vereniging voor Plaatselijk Belang bezig met het ontwikkelen van plannen op het gebied van zorg- en dienstverlening met specifieke aandacht voor de rol van informele lokale netwerken. Deze plannen vloeien voort uit het dorpsomgevingsplan 'Veur Uitzicht Nieuw-Balinge'. Wijster vervult hierbij de rol van referentiedorp. Zo kan de vergelijking van de ontwikkelingen in Nieuw-Balinge met die in Wijster kennis opleveren over het belang van dergelijke plannen voor de woonperspectieven van ouderen en de wijze waarop deze plannen hun woonperspectieven beïnvloeden.

De casestudy spitst zich toe op de kwalitatieve aspecten van de behoeften en wensen van ouderen en op de bereikbaarheid van voorzieningen. Het verzamelen van de benodigde gegevens heeft plaatsgevonden door diepte-interviews te houden met ouderen

⁵ Voor een omschrijving van de typen woonmilieu verwijzen we naar bijlage 1.

⁶ Een klein percentage respondenten dat woont in een kleine kern wordt in het WBO tot de woonmilieus 'centrum-stedelijk', 'buiten-centrum' of 'groen-stedelijk' gerekend. Hetzelfde geldt voor een klein percentage respondenten dat woont in een grotere kern maar in het WBO tot het woonmilieu 'landelijk wonen' wordt gerekend. Omwille van de zuiverheid van de classificerende categorieën zijn deze respondenten buiten de analyses gehouden.

die woonachtig zijn in een van de beide dorpen of daar recent uit vertrokken zijn, en met relevante instellingen en organisaties.⁷ De hiervoor te benaderen ouderen zijn geselecteerd op criteria als voldoende spreiding naar leeftijd, huwelijks staat en huur/eigendom van de woning.

Het primaire analyseniveau is het huishouden van de betrokken ouderen. Immers, onderwerpen als de huidige woonsituatie, het sociale netwerk, de benutting van bepaalde vormen van hulp en zorg, zoals huishoudelijke hulp, de mobiliteit en het eigen woonperspectief zijn kwesties die bestaan op het niveau van het huishouden. Dit neemt niet weg dat aan deze kwesties individuele oorzaken ten grondslag kunnen liggen. Waar relevant betrekken we daarom ook de individuele kenmerken in de analyse. Voorts maken we in de analyse van deze aspecten onderscheid tussen de huishoudens van ouderen tot 75 jaar en de huishoudens van ouderen van 75 jaar en ouder.⁸

Per dorp zijn 15 huishoudens geïnterviewd. Waar het echtpaar betreft is op één na steeds gesproken met beide partners. Afhankelijk van het eigen woonperspectief zijn de geselecteerde huishoudens ingedeeld in een van de volgende drie groepen:

- a) huishoudens zonder verhuisplannen;
- b) huishoudens met verhuisplannen;
- c) huishoudens die recent zijn verhuisd.

Het criterium voor indeling in groep a of b is het hebben van concrete plannen om te verhuizen. In eerste instantie is dit bepaald aan de hand van het ingeschreven staan voor een woning of verzorgingshuis in een van de centrumdorpen. In aansluiting hierop is de ouderen zelf gevraagd naar hun eventuele verhuisplannen en de stand van zaken daarmee. De antwoorden daarop bepaalden hun definitieve plaatsing in een van de groepen.

De interviews vonden plaats aan de hand van een semi-gestructureerde vragenlijst. Deze volgt het model van de levensloopbenadering. De vragen zijn gebaseerd op de drie hoekstenen van dit model: 'stuurkracht', 'balans op levensdomeinen' en 'omgeving'. Naast enkele gesloten vragen legden wij de ouderen open vragen voor, waarin we hen veel ruimte boden om hun verhaal te doen. De gesloten vragen zijn gericht op de feitelijke aspecten van de woonsituatie van de ouderen. Door daar in de open vragen op door te vragen ontstaat er een diepgaand beeld van de behoeften van ouderen op het gebied van wonen, zorg, welzijn en vervoer.

Voorts heeft in beide dorpen een groepsgesprek plaatsgevonden met een aantal ouderen in de leeftijd van 65 tot 75 jaar. Het doel van deze gesprekken was te achterhalen waar hun behoeften liggen om mee te blijven doen, wat hun wensen zijn over hun woonsituatie en wie daarvoor de verantwoordelijkheid draagt, welke voorzieningen voor zelfstandig wonen in het dorp voor ouderen van belang zijn, waar hun behoefte aan informatie ligt en hoe deze het beste aangeboden kan worden. Daarbij zijn we ook nagegaan welke initiatieven zij konden bedenken om langer zelfstandig wonen in het dorp mogelijk te maken en welke mogelijkheden zij zagen om daar een eigen bijdrage aan te leveren.

Ook hebben we gesproken met vertegenwoordigers van organisaties die in de regio of in de dorpen actief zijn op het gebied van wonen, zorg en welzijn. Het gaat om vertegenwoordigers van de afdelingen Sociale Zaken, Welzijn en Volkshuisvesting van gemeente Midden-Drenthe, de woningcorporatie Woonservice Drenthe, de Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe, de Stichting Icare (thuiszorg), het samenwerkingsverband Zorgaanbod, de Stichting Welzijn Midden-Drenthe en met vertegenwoordigers van de verenigingen voor dorpsbelangen in de beide dorpen aangevuld met vertegenwoordigers van andere in de dorpen actieve verenigingen. Ook hebben we in beide dorpen een groep mantelzorgers geïnterviewd.

Deze interviews hebben als doel het in kaart brengen van de realiseerbare mogelijkheden voor versterking van de lokale infrastructuur voor wonen – zorg – welzijn en vervoer in relatie tot de wensen en de behoeften van de betrokken ouderen en de lokale netwerken van vrijwilligersorganisaties. Hiervoor hebben we onder andere de uitkomsten van de interviews met ouderen ingebracht. Daarnaast is aandacht besteed aan de functie van de organisaties, de wijze waarop zij deze functie uitoefenen, het belang en de bereikbaarheid ervan voor ouderen en de knelpunten die zich daarbij voordoen. Tot slot zijn we met hen nagegaan welke mogelijkheden zij zien voor verbeteringen, alsmede de mate waarin en de wijze waarop deze te realiseren zijn op de schaal van de dorpen en de bijdrage die ieder van hen daaraan kan leveren. Daarbij hebben we vanzelfsprekend aandacht besteed aan al in gang gezette initiatieven.

Alle interviews zijn uitgevoerd door een projectmedewerker van

⁷ Recent vertrokken wil zeggen na 1 juli 2003 verhuisd naar een andere plaats.

⁸ Tot de 75-plushuishoudens rekenen we ook de huishoudens van echtparen waarvan een van beide partners jonger is dan 75 jaar.

de Stichting Welzijn Midden-Drenthe onder verantwoordelijkheid van het Verwey-Jonker Instituut. Hiervoor is gekozen vanwege de kennis van de lokale situatie bij deze organisatie en haar medewerkers. De betrokken medewerker werd aangestuurd en ondersteund door de onderzoeker in de vorm van een interview-instructie en begeleiding bij de uitvoering.

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk rapporteren we onze bevindingen uit de secundaire analyse. Die betreffen de hypothesen en onderzoeksvragen over de relatie tussen woonmilieu en sociale cohesie; de relatie tussen de gezondheid van ouderen, verhuiscens/verhuisgedrag (inclusief knelpunten) en woonmilieu; de relatie tussen de gezondheid van ouderen, formele en informele hulp en woonmilieu; de relatie tussen de gezondheid van ouderen, woonwensen (woning én woonomgeving), geschiktheid van de huidige woning en woonmilieu. De resultaten in dit hoofdstuk worden geïllustreerd met figuren. Voor het volledige overzicht van de resultaten van de analyses verwijzen we naar bijlage 2.

Hoofdstuk drie staat in het teken van de casestudy. Als eerste geven we een globale beschrijving van de gemeente Midden-Drenthe op het gebied van de bevolkingsamenstelling, de woningvoorraad en de formele voorzieningenstructuur voor ouderen, gevolgd door een beschrijving van Nieuw-Balinge en Wijster. In de beschrijving van de voorzieningenstructuur nemen we ook de bovengemeentelijke organisaties, zoals Icare en Woonservice Drenthe mee. Vervolgens zoomen we in op de ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster. We beschrijven om welke ouderen het gaat, wat hun woonsituatie is en hoe zij hun woonomgeving en het leven in het dorp waarderen. Verder staan we stil bij de sociale netwerken, de betrokkenheid bij het dorps- en verenigingsleven, de gezondheid, het gebruik van voorzieningen en de mobiliteit van de ouderen, evenals bij hun wensen op het gebied van wonen en de factoren die een rol spelen bij een eventuele verhuiscens. De ouderen die verhuiscd zijn vragen we naar de motivatie daarvoor. In het laatste deel van dit hoofdstuk staan we stil bij de uitkomsten van de interviews met vrijwilligersorganisaties en instellingen. Beschreven worden de mogelijkheden die deze organisaties zien voor versterking van het ondersteunend vermogen van de omgeving en ieders eigen bijdrage daaraan.

Hoofdstuk vier staat in het teken van onze conclusies en aanbevelingen. We keren terug naar de vraagstelling van het onderzoek. Als eerste brengen we de uitkomsten van de casestudy in verband met de uitkomsten van de WBO-analyse. Vervolgens brengen we aan de hand van het model van de levensloopbenadering de woonwensen en behoeften van ouderen in verband met de mogelijkheden om daarin te voorzien. De conclusies hieruit werken we uit in een set van aanbevelingen en handreikingen voor verdere actie. Daarbij richten we ons primair op de situatie in Midden-Drenthe.

2. Secundaire analyse WoningBehoeft Onderzoek 2002

2.1 Afbakening

In dit hoofdstuk beschrijven wij de resultaten van een secundaire analyse die is uitgevoerd over het informatiesysteem WoningBehoeft Onderzoek 2002 (WBO 2002). In de analyse zijn de hypothesen getoetst en de onderzoeksvragen beantwoord die betrekking hebben op voorzieningen, zorg, woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen (met of zonder motorische beperkingen) woonachtig in kleine kernen. Hierbij hebben we telkens vergelijkingen gemaakt met ouderen uit grotere kernen.

‘Ouderen’

De grens waarbij in dit hoofdstuk over ‘ouderen’ wordt gesproken ligt bij 55 jaar. Vanzelfsprekend is de groep ouderen vanaf 55 jaar zeer heterogeen, daarom gebruiken we in de analyse in veel gevallen nauwkeuriger leeftijdsklassen. In de meeste gevallen maken we een onderscheid tussen ouderen tot 65 jaar, ouderen van 65 tot 75 jaar en de ouderen van 75 jaar en ouder. Bij enkele analyses worden respondenten jonger dan 55 jaar als referentiepunt gebruikt.

‘Motorische beperkingen’

De in het WBO ondervraagde personen en hun partner is gevraagd naar problemen bij een aantal dagelijkse handelingen in de woning en de omgeving: traplopen, zitten en opstaan, een half uur achtereen staan of zitten, de woning verlaten en binnen gaan, zichzelf wassen, lopen, boodschappen doen en werken vanaf een huishoudtrap. Met behulp van deze vragen heeft het SCP een maat geconstrueerd die uitdrukt hoeveel motorische beperkingen men ondervindt. Deze maat voor ‘ouderen met motorische beperkingen’ gebruiken wij in onze analyses als classificatievariabele. Wij hanteren hierbinnen de volgende drie categorieën:

1. Respondenten zonder motorische beperkingen waarvan de (eventuele) partner eveneens geen motorische beperkingen heeft.
2. Respondenten mét partner, hiervan heeft ofwel de respondent ofwel de partner motorische beperkingen.
3. Respondenten met motorische beperkingen die ofwel geen partner, ofwel een partner met eveneens motorische beperkingen hebben.

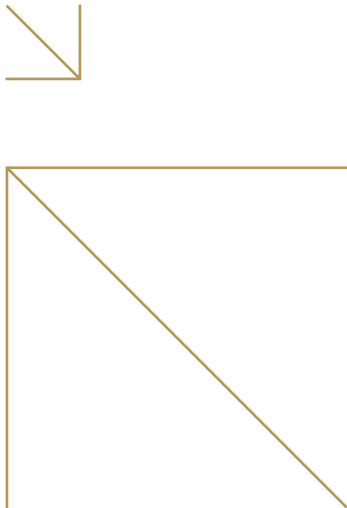
‘Geschiktheid van woningen’

In dit hoofdstuk bespreken wij de motorische beperkingen van de ouderen in relatie tot de geschiktheid van woningen. ‘Geschikte woningen’ voor ouderen zijn niet uitsluitend woningen die specifiek voor ouderen zijn bestemd. In de publicatie Met zorg gekozen is gedefinieerd welke woningen geschikt worden geacht voor ouderen en mensen met motorische beperkingen. De indeling is min of meer hiërarchisch, waarbij ouderenwoningen met zorg het meest zijn toegesneden en overige woningen het minst. De indeling is als volgt:

1. Ouderenwoningen met verzorgd wonen. Hiervan is sprake als een huishouden in een ouderenwoning gebruik kan maken van verpleging of verzorging in een bij de woning gelegen steunpunt, verzorgingshuis of dienstencentrum.
2. Ouderenwoningen met diensten. Dit betreft ouderenwoningen waar huishoudens gebruik kunnen maken van diensten uit een verzorgingshuis, dienstencentrum of steunpunt, zoals huishoudelijke hulp en maaltijdverzorging (maar niet van verzorging of verpleging). Ook wooncomplexen met een huismeester, receptie, recreatieruimte, kamers waar verzorging of verpleging mogelijk is of een sociaal alarm, worden hiertoe gerekend.
3. Overige ouderenwoningen. Dit zijn alle woningen die speciaal bestemd zijn voor ouderen, maar waar geen zorg- of dienstverlening geboden wordt.
4. Woningen met ingrijpende aanpassingen, die niet tot de categorieën 1 of 3 behoren.
5. Overige nultredenwoningen: nultredenwoningen die niet tot categorie 1, 2, 3 of 4 behoren.
6. Overige (niet-geschikte) woningen.

‘Kleine en grote kern’ en ‘Woonmilieu’

In dit hoofdstuk wordt gesproken over een kleine kern indien deze minder dan 2500 inwoners telt. Een grotere kern telt meer dan 2500 inwoners. In hoofdstuk 1 hebben we aangegeven hoe vanuit het WBO het onderscheid tussen kleine en grotere kernen tot stand is gekomen en is gekoppeld aan de indeling in het WBO naar woonmilieu. Soms wordt in dit hoofdstuk samenvattend gesproken over respondenten uit ‘kleine kernen’ of uit ‘grotere kernen’. Bij gebruik van het begrip ‘kleine kernen’ wordt dan vanzelfsprekend bedoeld op de respondenten die woonachtig zijn in de woonmilieus ‘centrum-dorps (kleine kern)’ en ‘landelijk wonen’. Als in de tekst wordt gesproken over respondenten uit

‘grotere kernen’ dan wordt bedoeld respondenten die woonachtig zijn in één van de andere onderscheiden woonmilieus.

2.2 Algemene beschrijvingen en sociale cohesie

De bevolkingssamenstelling in kleine kernen

Van alle ouderen in Nederland woont 19% in een kleine kern, 81% van de ouderen woont in een grotere kern. Als we inzoomen op leeftijdscategorieën en woonmilieus dan blijkt er in kleine kernen een ondervertegenwoordiging van ouderen van 75 jaar en ouder te zijn: 16% van de 75-plussers woont in een kleine kern, tegen 20% van de 55-74-jarigen.⁹ De 75-plussers zijn daarentegen enigszins oververtegenwoordigd in de binnensteden: 9% van hen woont in het ‘centrum stedelijke woonmilieu’ tegenover een kleine 7% van de 55-74-jarigen en eveneens een kleine 7% van de 55-jarigen en jonger. Deze cijfers vormen een aanwijzing dat een deel van de 75-plussers uit kleine kernen wegtrekt (of in ieder geval is weggetrokken) naar grotere kernen.

Een andere conclusie die op grond van de bevolkingsopbouw in kleine kernen kan worden getrokken is dat het aantal 55-64-jarigen relatief groot is in vergelijking met het aantal 65-plussers. In de komende jaren zullen kleine kernen daardoor een relatief sterke vergrijzing ondergaan als de huidige 55-64-jarigen daar ter plaatse gaan verouderen.

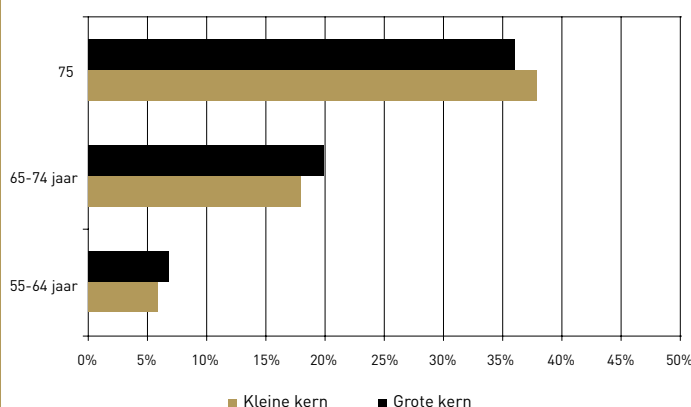
De woningvoorraad in kleine kernen

In het WBO is aan de respondenten gevraagd of hun woning speciaal geschikt is voor ouderen. Hieruit komt naar voren dat ouderen vooral in eengezinswoningen wonen. Een klein percentage (6%) van de ouderen in de leeftijdscategorie 55-64 jaar woont in een specifieke ouderenwoning, tegenover ruim één op de drie 75-plussers. Het woonmilieu is hierbij geen onderscheidende factor (zie figuur 2.1).

Sociale cohesie in kleine kernen

Voorafgaande aan de analyses is de volgende hypothese opgesteld:

Figuur 2.1 Percentage ouderen dat woont in een specifieke ouderenwoning naar woonmilieu en leeftijds-categorie.

“De sociale cohesie in kleine kernen is groter dan de sociale cohesie in grotere kernen”.

In het WBO-bestand zijn verschillende vragen opgenomen die als maat gelden voor sociale cohesie. Bijvoorbeeld: “Ik voel me actief betrokken bij wat er in mijn buurt gebeurt”. Ten behoeve van de analyses is met tien relevante stellingen een maat voor sociale cohesie opgesteld die aangeeft met hoeveel van deze stellingen respondenten het (helemaal) eens zijn (zie bijlage 1 voor een overzicht van de betreffende stellingen).

Uit de analyses blijkt dat de sociale cohesie in kleine kernen gemiddeld iets hoger scoort dan in de grotere kernen. Dit verschil is voor alle leeftijdscategorieën aanwezig, het maakt hiervoor nauwelijks uit of het gaat om oudere of jongere respondenten. Het verschil in sociale cohesie tussen kleine kernen en grotere kernen is klein maar significant, de hypothese wordt daarmee bevestigd.

⁹ Vooral in het woonmilieu ‘landelijk wonen’ is de ondervertegenwoordiging van ouderen boven de 75 jaar veelzeggend.

Tabel 2.1 Sociale cohesie naar leeftijdscategorie en woonmilieu

Sociale cohesie Gemiddeld aantal stellingen (uit tien) waarmee respondenten het (helemaal) eens zijn	< 55 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Centrum stedelijk	5,6	6,1	6,4	6,3
Buiten centrum	5,6	5,9	6,1	6,0
Groen stedelijk	6,1	6,4	6,7	6,5
Centrum dorps grotere kernen	6,8	7,1	7,2	7,0
Centrum dorp kleine kernen	7,0	7,3	7,5	7,1
Landelijk wonen	7,5	7,5	7,6	7,4

2.3 Informele en formele hulp

In deze paragraaf beschrijven wij de informele en formele hulp voor ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen. Hiertoe zijn de volgende hypothesen opgesteld:

“Ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen zijn vaker verstoken van formele hulp dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen”.

“Ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen krijgen vaker informele hulp (mantelzorg) dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen”.

De volgende items uit de WBO-vragenlijst vatten wij op als indicatoren voor ‘formele hulp’ en ‘informele hulp’:

Heeft u momenteel minimaal 1 x per week hulp in het huishouden?

- Familie, vrienden, buren of kennissen geven huishoudelijke hulp (informeel)
- Thuiszorg geeft huishoudelijke hulp (formeel)
- Vrijwilliger geeft huishoudelijke hulp (formeel)
- Particulier geeft huishoudelijke hulp (formeel)

Heeft u of uw partner momenteel minimaal 1 x per week hulp bij persoonlijke verzorging, zoals wassen en aankleden?

- Familie, vrienden, buren of kennissen verlenen zorg (informeel)
- Thuiszorg verleent zorg (formeel)
- Vrijwilliger verleent zorg (formeel)
- Particulier verleent zorg (formeel)

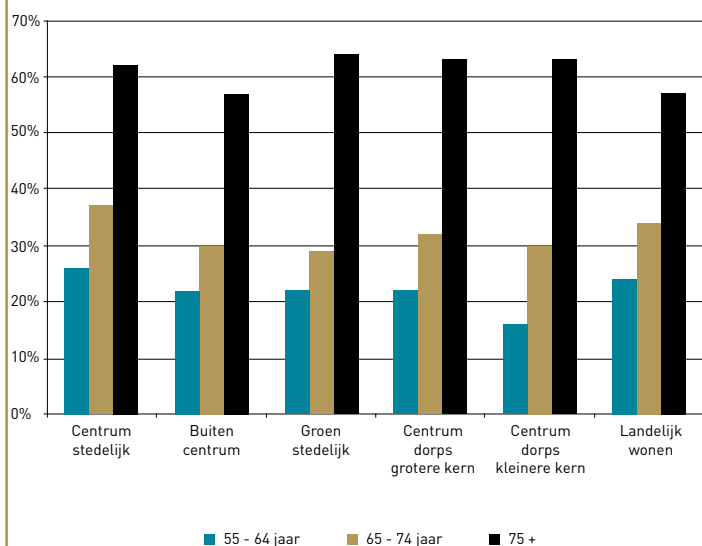
Heeft u of uw partner momenteel minimaal 1 x per week verpleegkundige hulp?

- Familie, vrienden, buren of kennissen verlenen verpleegkundige hulp (informeel)
- Thuiszorg geeft verpleegkundige hulp (formeel)
- Vrijwilliger geeft verpleegkundige hulp (formeel)
- Particulier geeft verpleegkundige hulp (formeel)

Informele en formele hulp in de huishouding

Een kwart tot een derde van de ouderen met motorische beperkingen en jonger dan 75 jaar krijgt wekelijks hulp in de huishouding. Ouderen van 75 jaar en ouder met motorische beperkingen krijgen wel in meerderheid minimaal 1 x per week hulp in het huishouden. Er zijn hierbij geen duidelijke verschillen tussen ouderen in kleine kernen en ouderen uit grotere kernen (figuur 2.2).

Figuur 2.2 Informele en formele hulp in de huishouding naar woonmilieu en leeftijd.

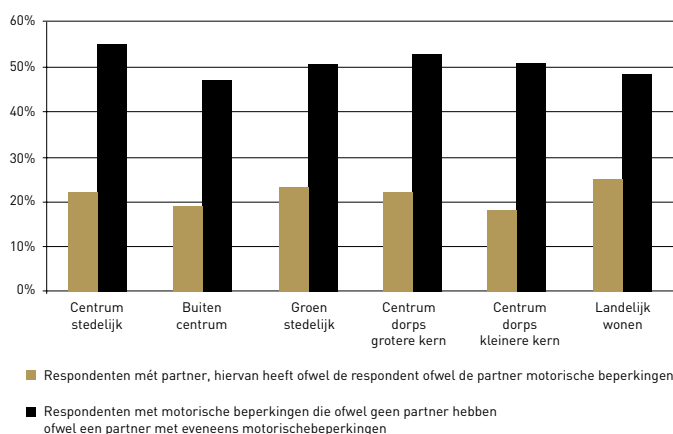

Voor de mate waarin ouderen hulp in de huishouding ontvangen maakt het veel uit of er een partner in het gezin aanwezig is die 'gezond' is (zonder motorische beperkingen). Uit de onderstaande tabel 2.2 blijkt dat respondenten met motorische beperkingen die alleen zijn of die een partner hebben met eveneens motorische beperkingen veel vaker huishoudelijke hulp hebben dan respondenten die zelf geen motorische beperkingen hebben of waarvan de partner dat niet heeft.

Tabel 2.1 Huishoudelijke hulp naar aanwezigheid van een partner met motorische beperkingen

Motoriek			
		Respondenten met partner; hiervan heeft ofwel de respondent, ofwel de partner motorische beperkingen	Respondenten met motorische beperkingen die ofwel alleenstaand zijn, ofwel een partner hebben met eveneens motorische beperkingen
1 x per week huishoudelijke hulp	Ja	1098 19,6%	3070 42,2%
	Nee	4511 80,4%	4197 57,8%
Totaal		5609 100%	7267 100%

Figuur 2.3 Informele en formele hulp in de huishouding aan ouderen naar woonmilieu en aanwezigheid van een 'gezonde' partner.

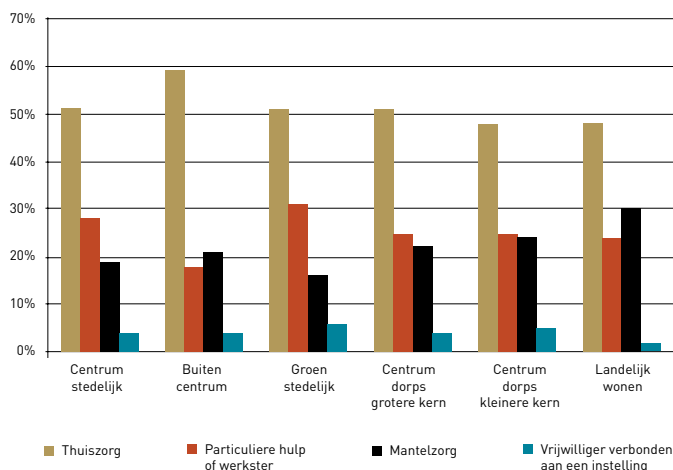

In figuur 2.3 zoomen we in op de relatie tussen de ontvangen hulp in de huishouding, de gezinssituatie van ouderen (wel of geen partner aanwezig zonder motorische beperkingen) en het woonmilieu. Het woonmilieu blijkt niet doorslaggevend te zijn voor het al dan niet ontvangen van huishoudelijke hulp.

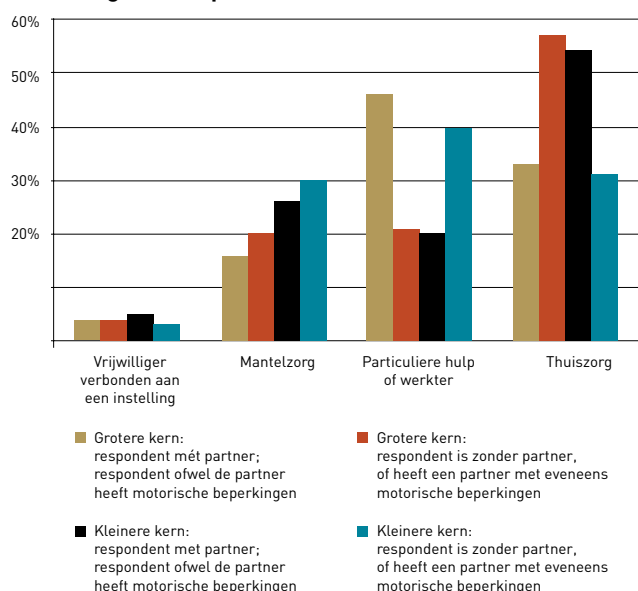
Formele huishoudelijke hulp aan ouderen met motorische beperkingen wordt het vaakst verleend door de thuiszorg. Het gaat bijna nooit om 'formele' vrijwilligers. Vooral ouderen van 65 jaar en ouder ontvangen huishoudelijke hulp via de thuiszorg. Formele huishoudelijke hulp via thuiszorg wordt in grotere kernen iets vaker gegeven dan in kleine kernen. Informele huishoudelijke hulp via burens, kennissen, familie en vrienden komt vaker voor in kleine kernen (met name geldt dit voor ouderen van 65 jaar of ouder). Tussen de verschillende woonmilieus zijn er geen significante verschillen voor wat betreft huishoudelijke hulp door vrijwilligers en particuliere hulp.

Als we de relatie tussen de ontvangen hulp in de huishouding en de gezinssituatie analyseren dan wordt duidelijk dat via de thuiszorg het vaakst hulp wordt geboden aan ouderen die alleenstaand zijn of wiens partner eveneens kampt met motorische beperkingen. Als echter sprake is van een 'gezonde' partner dan wordt vaker huishoudelijke ondersteuning ontvangen van een particuliere hulp of werkster. Dit geldt zowel voor ouderen woonachtig in kleine als in grotere kernen. Bij mantelzorg is het woonmilieu belangrijker dan het wel of niet hebben van een partner zonder motorische beperkingen. In kleine kernen worden ouderen vaker ondersteund door familie, ook als een gezonde partner aanwezig is.

Figuur 2.4 Informele en formele hulpverlening in de huishouding aan ouderen naar woonmilieu.

Figuur 2.5 Informele en formele hulpverlening in de huishouding naar woonmilieu én de aanwezigheid van een 'gezonde' partner.

Informele en formele hulp bij persoonlijke verzorging

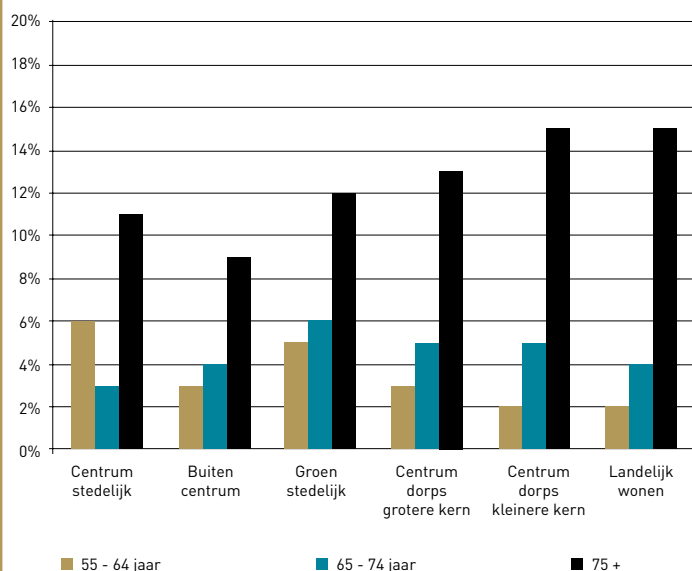
De overgrote meerderheid van de ouderen die in het WBO hebben aangegeven moeite te hebben met de persoonlijke verzorging, krijgt hierbij geen wekelijkse hulp. Hoewel in kleine kernen aan 75-plussers iets vaker ondersteuning bij persoonlijke verzorging lijkt te worden gegeven, is dit verschil niet significant (figuur 2.6).

Formele hulp bij persoonlijke verzorging wordt het vaakst ontvangen via de thuiszorg. Dit geldt vooral voor respondenten van 65 jaar en ouder. Indien we de resultaten tussen de verschillende woonmilieus vergelijken dan zijn er geen significante verschillen. Voor wat betreft de informele persoonlijke verzorging via burens, kennissen, familie en vrienden zijn er eveneens geen significante verschillen tussen woonmilieus.

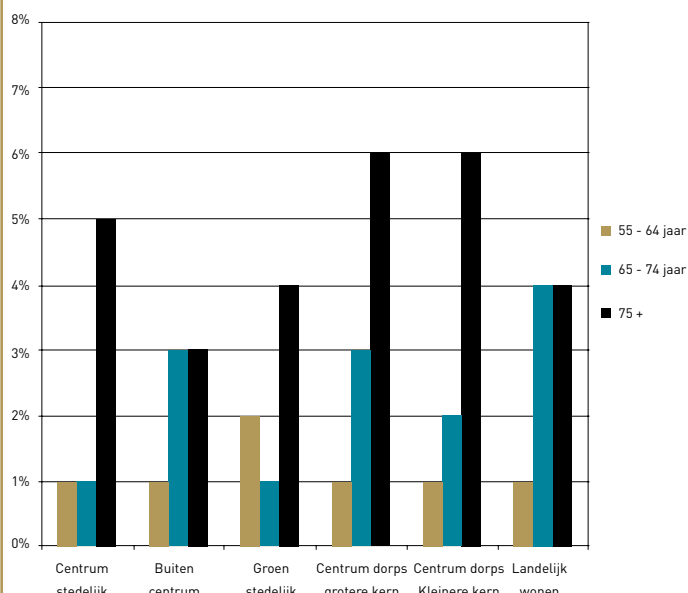
Informele en formele verpleegkundige hulp

Bijna alle ouderen die zoals blijkt uit het WBO kampen met gezondheidsklachten, ontvangen hiervoor niet elke week verpleegkundige hulp. Er zijn hierbij geen significante verschillen naar woonmilieu (figuur 2.7).

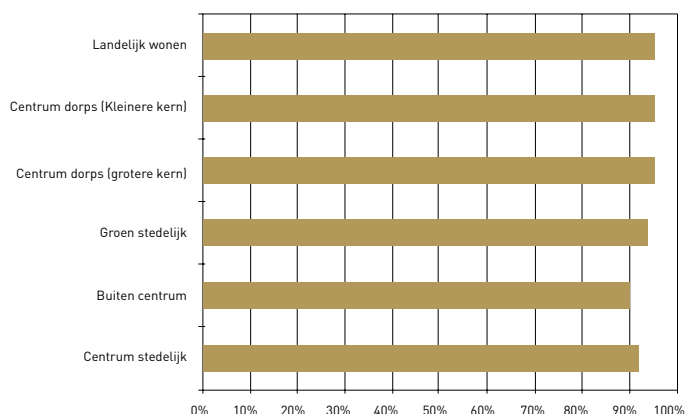
Figuur 2.6 Informele en formele hulp bij persoonlijke verzorging naar woonmilieu en leeftijd.

Figuur 2.7 Informele en formele verpleegkundige hulp naar woonmilieu en leeftijd

Figuur 2.8 Tevredenheid ouderen met de huidige woning (naar woonmilieu)

De ouderen die verpleegkundige hulp krijgen, ontvangen deze het vaakst via de thuiszorg en veel minder vaak via burens, kennissen, familie en vrienden, vrijwilligers van een organisatie of een particuliere verpleegster. Er zijn ook hier geen significante verschillen tussen woonmilieus.

2.4 Beoordeling huidige woning, woonomgeving en voorzieningen in de wijk

Hieronder gaan we in op de tevredenheid van ouderen met de woning, woonomgeving en voorzieningen in de wijk. De gegevens van ouderen met motorische beperkingen worden vergeleken met die van 'gezonde' ouderen. Wij vergelijken tevens de gegevens van ouderen in kleine kernen met ouderen uit grotere kernen.

Tevredenheid met de woning

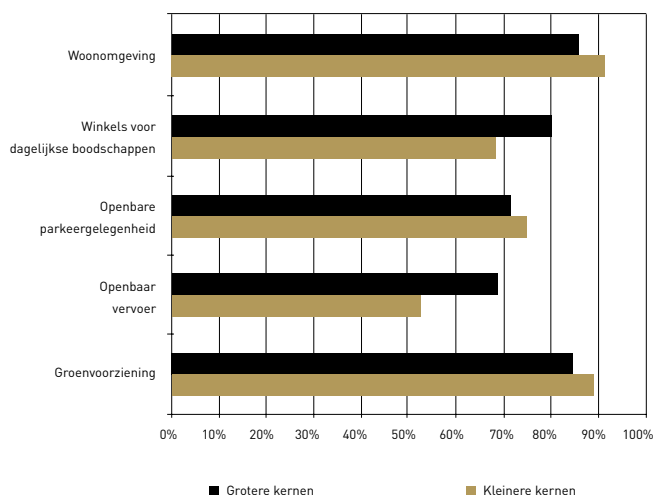
De overgrote meerderheid van de ouderen is tevreden met de huidige woning, onafhankelijk van het feit of men woonachtig is in een kleine of grotere kern (figuur 2.8).

In het WBO hebben we voor nadere analyse de volgende indicatoren geselecteerd als maat voor de tevredenheid van ouderen over de huidige woonruimte: "De indeling van de woning is voor mij geschikt" en "De woning is te groot". De overgrote meerderheid (92%) van de ouderen in kleine kernen is tevreden over de indeling van de huidige woning. Ruim acht op de tien ouderen in kleine kernen zijn bovendien van oordeel dat hun huidige woning niet te groot is. Daarentegen geeft ongeveer één op de acht ouderen in kleine kernen aan dat de huidige woning voor hem of haar wél te groot is (in grotere kernen vindt één op de negen ouderen de huidige woning voor zichzelf te groot).

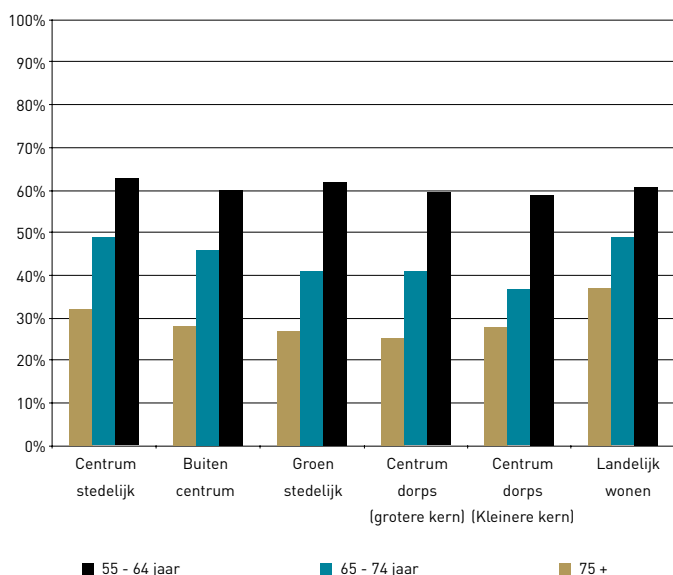
Tevredenheid met de woonomgeving en voorzieningen in de wijk

Ouderen zijn in overgrote meerderheid tevreden met de omgeving waarin ze wonen. Ouderen woonachtig in kleine kernen zijn nog iets vaker tevreden dan ouderen woonachtig in grotere kernen. Zoals uit figuur 2.9 blijkt zijn ouderen in kleine kernen (iets) vaker tevreden over de parkeervoorzieningen en het groen bij hen in de buurt, maar ontevredener over het openbaar vervoer en de winkels.

Figuur 2.9 Tevredenheid ouderen met de woonomgeving (naar woonmilieu)

Figuur 2.10 Percentage voor ouderen geschikte woningen naar woonmilieu en leeftijdsklasse

2.5 Woonduur, geschiktheid woningen en motorische beperkingen

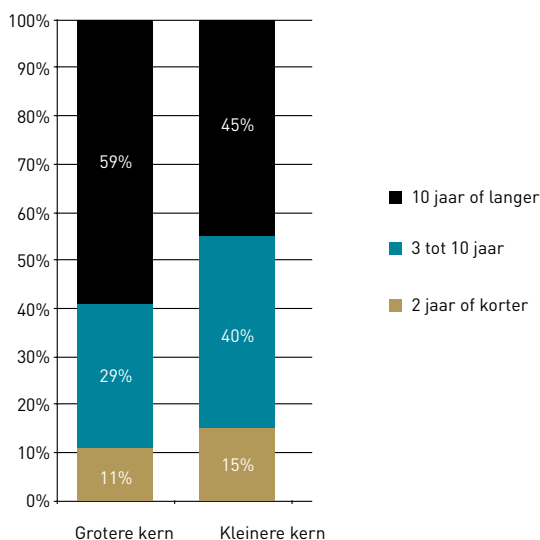
In deze paragraaf behandelen wij de geschiktheid van woningen voor ouderen in relatie tot motorische beperkingen van de bewoners. Ook gaan wij in op de uitkomsten van de volgende hypothesen:

“Ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen wonen langer in een voor hen niet geschikte woning dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen”.

Aandeel van ‘voor ouderen geschikte’ woningen naar woonmilieu en leeftijd

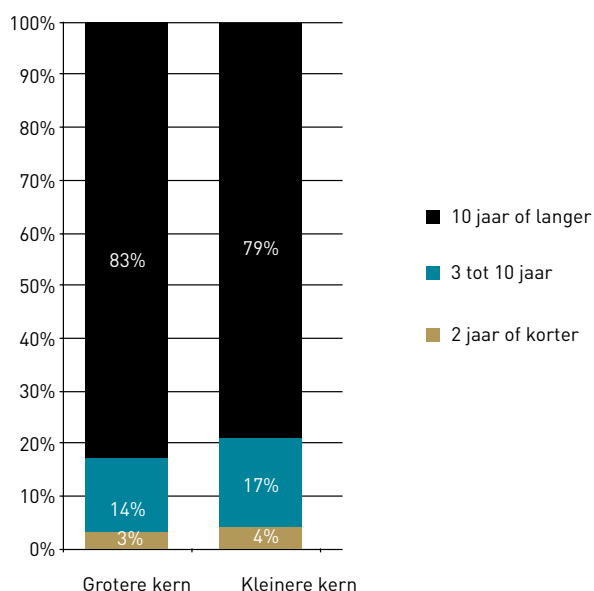
In paragraaf 1 hebben wij vijf categorieën geschikte woningen voor ouderen onderscheiden. Deze categorieën nemen we nu samen tot één categorie ‘geschikt’. Uit de analyse hiervan blijkt dat een kleine meerderheid van de ouderen boven de 75 jaar woont in een voor ouderen geschikte woning. Bij de 55-64-jarigen is dat ongeveer één op de drie. Er zijn hierbij geen duidelijke verschillen naar woonmilieu (figuur 2.10).

Figuur 2.11 Woonduur naar geschiktheid van de woning en woonmilieu¹⁰

¹⁰ Omwille van de overzichtelijkheid van de figuur zijn de zes woonmilieus samengenomen tot de di-chotomie kleine kern en grotere kern.

Figuur 2.12 Woonduur motorisch beperkte ouderen in een niet geschikte woning naar woonmilieu¹¹

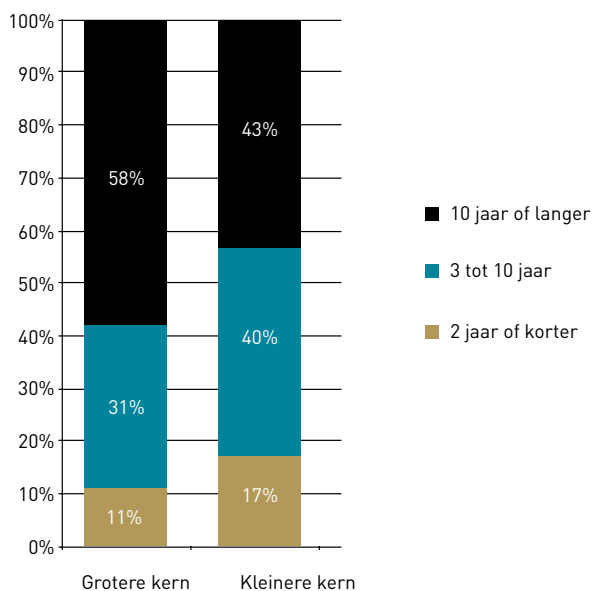
Geschiktheid van de woning en gemiddelde woonduur

Ouderen in kleine kernen wonen gemiddeld iets langer in hun voor ouderen geschikte woning dan ouderen in grotere kernen (figuur 2.11). Als de woning een 'overige woning' betreft zien we dit verschil in woonduur niet.

Ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen wonen niet langer in een voor hen niet geschikte woning dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen (figuur 2.12). De hypothese "ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen wonen langer in een voor hen niet geschikte woning dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen" wordt door de data derhalve niet ondersteund.

Ter vergelijking geven we in figuur 2.13 de woonduur weer voor respondenten die wél wonen in een voor ouderen geschikte woning. Uit de figuur komt naar voren dat ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen langer wonen in een voor hen geschikte woning dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen. Hoewel dit resultaat niet slaat op de hypothese is het wel een opmerkelijk gegeven.

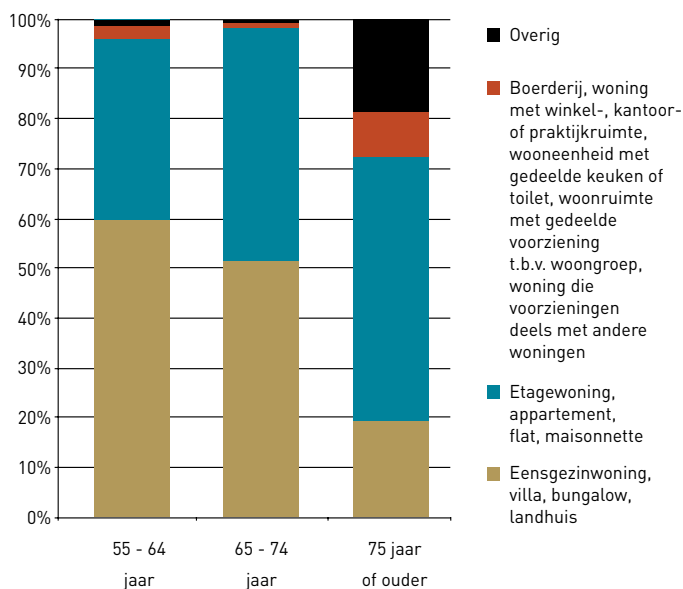
Figuur 2.13 Woonduur motorisch beperkte ouderen in een niet geschikte woning naar woonmilieu¹²

¹¹ Omwille van de overzichtelijkheid van de figuur nemen we hier de respondenten met of zonder 'gezonde' partner samen. Uit nadere analyse blijkt dat deze groepen hier niet of nauwelijks van elkaar afwijken.

¹² Idem

Figuur 2.14 Type gewenste woning naar leeftijdsklasse van ouderen in kleine kernen

2.6 Wensen en behoeften ten aanzien van de woning

Kenmerken gewenste woning ouderen in kleine kernen

Ouderen in kleine kernen die misschien of beslist willen verhuizen, wensen met name een eengezinswoning of een appartement. Naarmate men ouder is wordt vaker een appartement gewenst. Respondenten van 75 jaar en ouder geven relatief vaak aan dat het door hun gezochte woningtype niet in de WBO-vragenlijst als categorie was opgenomen. Vermoedelijk zoeken deze respondenten woonruimte die specifiek is toegesneden op hoogbejaarden zoals een kamer in een verpleeg- of verzorgingshuis (zie figuur 2.14).

Aan de respondenten die een specifieke ouderenwoning wensen is in het WBO gevraagd wat voor soort ouderenwoning men wenst. Uit de resultaten blijkt dat 'ouderenwoningen' het meest zijn gewenst, gevolgd door aanleunwoningen. Naarmate men ouder wordt, zijn aanleuningen meer gewenst (tabel 2.3).

Tabel 2.3 Type gewenste ouderenwoning door ouderen in kleine kernen naar leeftijdsklasse

	55 - 64 jaar	65 - 74 jaar	75 jaar en ouder
Ouderen- bejaarden-, of seniorenwoning	61%	65%	51%
Aanleunwoning	6%	16%	22%
Serviceflat	5%	11%	4%
Woonzorgcomplex	2%	2%	5%
Bejaardenoord	0%	1%	9%
Verzorgingsflat	0%	0%	8%
Andere woonvorm	24%	5%	0%

'Match' tussen de huidige en de gewenste woning door ouderen in kleine kernen

De 'match' in kleine kernen tussen de door ouderen gewenste woning én de huidige woning wordt bepaald met behulp van de antwoorden op de vraag in het WBO: "Is de gewenste woning speciaal bestemd voor ouderen?". We vergelijken de gewenste situatie met de 'geschiktheid voor ouderen' van de huidige woningen.

Ouderen boven de 65 jaar die misschien of beslist willen verhuizen en die wonen in een niet geschikte woning, wensen in meerderheid een woning die speciaal bestemd is voor ouderen. Bij de ouderen die nu reeds in een geschikte woning wonen, wenst men reeds vanaf 55 jaar in meerderheid een woning die speciaal bestemd is voor ouderen. Opvallend is dat ruim een derde van de ouderen in de leeftijdsgroep 55-75 jaar die wonen in een voor ouderen geschikte woning én die misschien of beslist willen verhuizen, op zoek is naar een woning die niet specifiek voor ouderen geschikt hoeft te zijn. Figuur 2.15 geeft het aandeel ouderen dat een voor ouderen geschikte woning wenst, uitgesplitst naar de geschiktheid van de huidige woning.

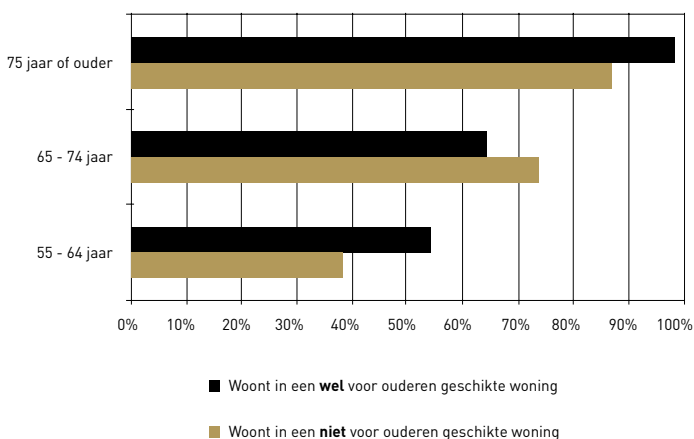
2.7 Verhuiscriteria, verhuisredenen en zoekproces

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verhuiscriteria, verhuisredenen en het zoekproces. Met enige voorzichtigheid kunnen deze gerelateerd worden aan de beschikbare woningvoorraad waardoor knelpunten inzichtelijk worden gemaakt.

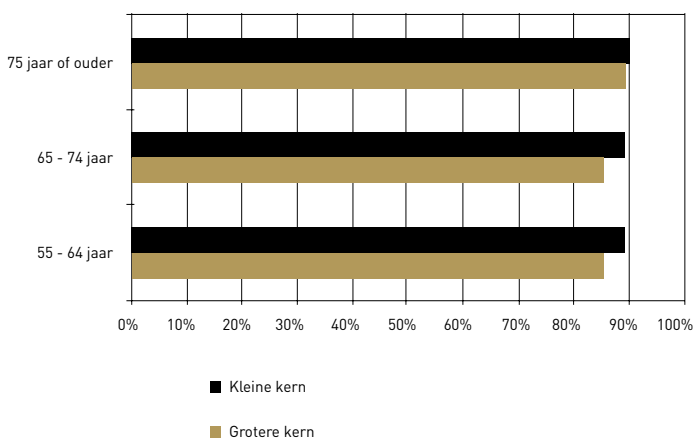
Met betrekking tot verhuiscriteria en verhuisredenen van ouderen in kleine kernen zijn de volgende hypothesen opgesteld:

- A** "Gezonde ouderen uit kleine woonkernen wensen minder vaak te verhuizen dan gezonde ouderen in grotere woonkernen".
- B** "Ouderen met motorische beperkingen uit kleine woonkernen wensen vaker te verhuizen dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere woonkernen".
- C** "Ouderen met motorische beperkingen in kleine kernen verhuizen vaker naar een grotere woonkern dan gezonde ouderen in kleine kernen".

Figuur 2.15 Gewenste woning afgezet tegen huidige woning

Figuur 2.16 Verhuiscwens naar woonmilieu en leeftijds-categorie; percentage ouderen dat beslist niet wil verhuizen uitgesplitst naar leeftijd en milieu

Verhuiscwens

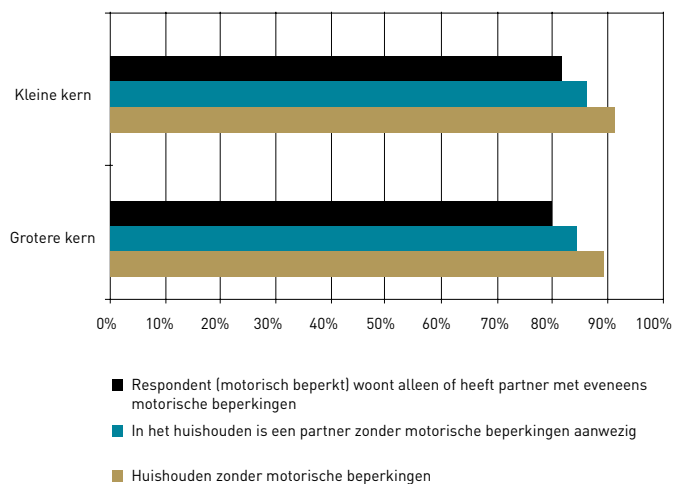
De overgrote meerderheid van de ouderen wil beslist niet verhuizen. Dit geldt voor ouderen uit zowel kleine kernen als uit grotere kernen (figuur 2.16). Er is hierbij geen duidelijk verschil tussen ouderen met motorische beperkingen en 'gezonde' ouderen. De hypothesen A en B worden door de data niet bevestigd.

Wel blijkt dat ouderen met motorische beperkingen vaker wensen te verhuizen dan gezonde ouderen, vooral als er geen huisgenoot aanwezig is zonder motorische beperkingen. Dit geldt voor zowel ouderen in kleine kernen als voor ouderen uit grotere kernen (figuur 2.17).

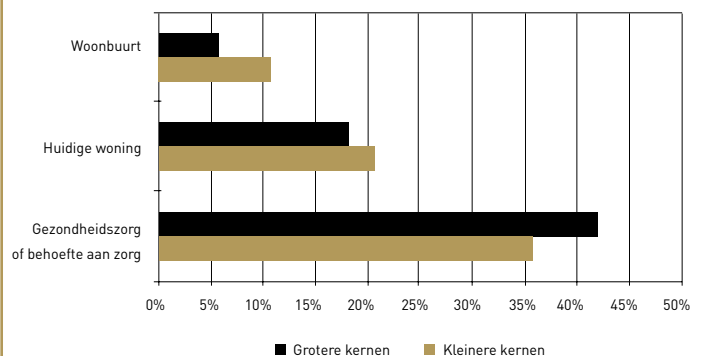
Belangrijkste verhuisredenen

Ouderen in kleine kernen, die aangeven binnen twee jaar te willen verhuizen, noemen 'gezondheid' of 'behoefte aan zorg' vaker als reden voor verhuizing dan ouderen uit grotere kernen (figuur 2.18). Dit verschil is significant. Dit gegeven geeft steun aan hypothese C dat "ouderen met gezondheidsbeperkingen in kleine kernen vaker verhuizen naar een grotere woonkern dan ouderen zonder gezondheidsbeperkingen in kleine kernen".

Figuur 2.17 Verhuiscwens naar motorische beperkingen en woonmilieu; percentage ouderen dat beslist niet wil verhuizen

Figuur 2.18 Belangrijkste verhuisredenen naar woonmilieu

In het WBO is aan respondenten die beslist willen verhuizen of dit overwegen de vraag voorgelegd waarom men nog geen nieuwe woning heeft gevonden. Twee categorieën redenen springen eruit:

- Geen aanbod ouderenwoningen (geldt alleen voor ouderen die specifiek een ouderenwoning zoeken).
- Te weinig activiteiten ondernomen.

De verschillen tussen kleine kernen en grotere kernen zijn betrekkelijk gering, zoals figuur 2.19 laat zien.

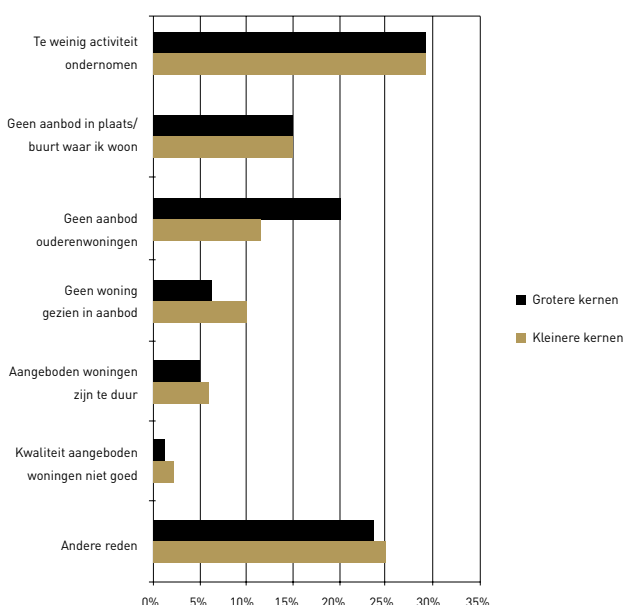
2.8 Conclusies

Op basis van de analyses van het WBO kan samenvattend worden gesteld dat er betrekkelijk weinig verschillen zijn in het wonen van ouderen in of buiten kleine kernen. Ouderen, gezond én motorisch beperkt, zijn in ruime meerderheid tevreden over hun huidige woning én over de woonomgeving. Wel is in kleine kernen de sociale betrokkenheid van ouderen bij hun omgeving iets groter dan in grotere woonkernen. Daarentegen zijn ouderen in kleine kernen iets minder tevreden dan ouderen uit grotere kernen over de voorzieningen in hun woonplaats. Dit feit doet echter geen afbreuk aan de positieve waardering van ouderen in kleine kernen van de woonomgeving.

De tevredenheid over woning en woonomgeving komt sterk tot uiting in het geringe aantal ouderen met verhuisplannen, in zowel kleine kernen als in grotere kernen. Ouderen die desalniettemin zeker of misschien willen verhuizen noemen hiervoor vooral 'gezondheid' of 'behoefte aan zorg' als reden. In kleine kernen is het aandeel ouderen dat hun gezondheid of de zorgbehoefte noemt als verhuisreden iets groter dan in grotere kernen. Ouderen met motorische beperkingen uit kleine kernen wonen niet langer in een voor hen niet geschikte woning dan ouderen met motorische beperkingen uit grotere kernen.

Wat betreft de hulpverlening aan ouderen met gezondheidsproblemen (motorische beperkingen) geldt dat ouderen in kleine kernen in ongeveer dezelfde mate formele hulp krijgen als ouderen in grotere kernen. In kleine kernen krijgen ouderen wel iets vaker informele hulp (mantelzorg) dan ouderen uit grotere kernen.

Figuur 2.19 Belangrijkste redenen waarom ouderen nog geen andere woning hebben gevonden.

3 Casestudy

3.1 Inleiding

De levensloopbenadering stelt dat het individu zelf verantwoordelijk is voor de eigen levensloop, maar ook dat deze eigen verantwoordelijkheid ingebed is in ieders vermogen tot zelfsturing. Het laatste verschilt van mens tot mens. Deze verschillen hangen samen met de balans op levensdomeinen en het vermogen om verstoringen daarin te compenseren. Na een kenschets van de gemeenten Midden-Drenthe en de dorpen Nieuw-Balinge en Wijster beschrijven we onze bevindingen uit de casestudy waar deze betrekking hebben op de geïnterviewde ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster. We staan stil bij de gezondheidssituatie en enkele andere algemene kenmerken van deze ouderen, hun woonsituatie en hun beleving van het dorp. Daarna besteden we aandacht aan de wijze waarop zij hun tijd besteden, hun betrokkenheid bij en deelname aan het dorps- en verenigingsleven en de aard en betekenis van hun sociale netwerken. Vervolgens bespreken we de vormen van informele en formele hulp die zij ontvangen, evenals het gebruik van voorzieningen en de aard en mate van mobiliteit. Tot slot gaan we in op hun eventuele verhuismotieven en woonwensen.

In het tweede deel van dit hoofdstuk staan we stil bij het aanbod aan informele en formele voorzieningen waar ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster gebruik van (kunnen) maken. De levensloopbenadering stelt specifieke voorwaarden aan de omgeving van de oudere als het gaat om het behoud van balans op de levensdomeinen. Een levensloopbestendige omgeving kenmerkt zich door de aanwezigheid en de kwaliteiten van basisvoorzieningen op het gebied van wonen, welzijn, zorg en vervoer. Vanuit de ouderen gezien betreft dit in de eerste plaats mantelzorgers, buurtbewoners en buurtverenigingen, andere vormen van vrijetijdsverenigingen en de verenigingen voor dorpsbelangen. Daarnaast gaat het om verschillende professionele organisaties die in Midden-Drenthe actief zijn op het gebied van wonen, welzijn en zorg, zoals de gemeente, woningcorporatie Woonservice Drenthe, Stichting Icare, Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe, het Samenwerkingsverband Zorgaanbod Midden-Drenthe en de Stichting Welzijn Midden-Drenthe.¹³

3.2 Midden-Drenthe

Topografie en historie

De gemeente Midden-Drenthe ligt centraal in de provincie Drenthe. De totale oppervlakte bedraagt 34.580 ha. Hiervan behoort een groot deel tot het Drents Plateau – een dekzandgebied waarvan het aangezicht voor een belangrijk deel bepaald wordt door agrarische bedrijvigheid, afgewisseld met uitgestrekte bossen en heidevelden en her en der verspreid liggende dorpen –, in het westen en zuiden uitlopend in de veengebieden op de grens met de provincie Friesland en tussen Hoogeveen en Emmen. De veengebieden kenmerken zich door de met veenkanalen doorsneden open landschappen met veelal grootschalige agrarische bedrijvigheid. Daarmee kenmerkt de gemeente zich als landelijk en overwegend agrarisch.

Midden-Drenthe is in 1998 ontstaan uit een samenvoeging van de voormalige gemeenten Smilde, Beilen en Westerbork. De gelijknamige dorpen hebben voor een belangrijk deel hun centrumfunctie voor de omliggende dorpen behouden. Zo is het gemeentehuis gevestigd in Beilen met dependances in Smilde en Westerbork. Dit geldt ook voor veel andere voorzieningen. Deze opzet komt in belangrijke mate tegemoet aan de regionale oriëntaties van bewoners bij hun gebruik van voorzieningen (Lammerts en Doğan, 2004). Naast de drie centrumdorpen bestaat de gemeente uit nog één groter dorp, namelijk Bovensmilde (3540 inwoners) en een veertiental kleinere dorpen, ofwel kernen met minder dan 2500 inwoners. Onderstaande figuur is een afbeelding van de plattegrond van Midden-Drenthe en de ligging van de dorpen in deze gemeente.

¹³ Voor de gemeente Midden-Drenthe gaat het om de beleidssectoren Sociale Zaken, Volkshuisvesting en Welzijn.

Figuur 3.1 Dorpen in midden-Drenthe
(bron: www.middendrenthe.nl)

Bevolkingssamenstelling

Begin 2005 telde de gemeente Midden-Drenthe bijna 33.000 inwoners. Hiervan is 16 procent ouder dan 65 jaar en zeven procent ouder dan 75 jaar. In absolute aantallen zijn dat 5280 inwoners, van wie er 2300 ouder zijn dan 75 jaar. Het aandeel ouderen is over de afgelopen jaren tamelijk constant gebleven. Over alle woonkernen gerekend is het aandeel ouderen het grootst in de centrumdorpen Beilen en Westerborg. Van alle inwoners van deze dorpen behoren achtereenvolgens 18 en 21 procent tot de ouderen. Het zijn tevens de enige dorpen waarin het aandeel ouderen boven het gemeentelijke gemiddelde uitkomt. Het verschil met het gemeentelijk percentage en dat van de overige dorpen wordt voor een deel verklaard door de aanwezigheid van zorgwoningen en verzorgingshuizen in de centrumdorpen. Dit verklaart ook het grotere percentage 75-plussers. Daarnaast herbergt Westerborg, meer dan de andere dorpen, een aantal pensioenmigranten. Onderstaande tabel bevat de inwoneraantallen en een verdeling naar leeftijdscategorieën in procenten van de hele gemeente, de vier grootste dorpen en de overige dorpen.

Een eenvoudige rekensom laat zien dat 22 procent van alle 65-plussers woonachtig is in een van de kleine dorpen. In absolute aantallen betreft dit 1150 inwoners. De inwoneraantallen van deze dorpen variëren tussen 120 en 1680, waarbij het aandeel ouderen varieert tussen acht en 16 procent.

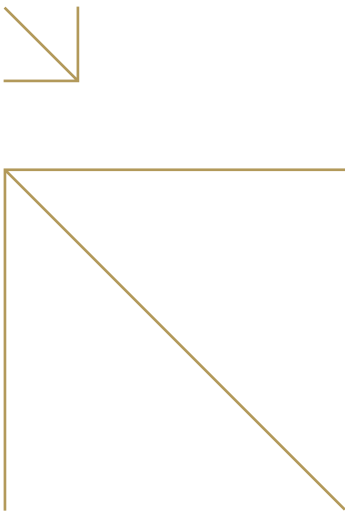
Tabel 3.1 Inwonertal gemeente Midden-Drenthe 2005¹⁴

	Aantal inwoners	0 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	65 tot 74 jaar	75 jaar en ouder
Midden-Drenthe	32.978	29	26	29	9	7
Smilde	4.695	30	28	27	9	7
Bovensmilde	3.513	32	27	31	7	4
Beilen	10.560	28	26	27	9	9
Westerborg	4.758	25	25	29	11	10
Overige	9.452	31	26	32	8	4

Wonen

Volgens de recent verschenen gemeentelijke beleidsnota Woonplan 2005+. Meer keuze in wonen bestaat de huidige woningvoorraad in Midden-Drenthe uit ongeveer dertienduizend woningen. Hiervan behoort driekwart tot de categorie koopwoning. Over alle dorpen heen gerekend varieert de verhouding koop/huur echter sterk. Zo ligt in Beilen en Smilde het aandeel koopwoningen met respectievelijk 66 en 67 procent onder het gemeentelijk gemiddelde, terwijl het aandeel koopwoningen in Bovensmilde (73 procent) en Hoogersmilde (72 procent) op een daarmee vergelijkbaar niveau ligt. Maar in Westerborg en alle andere kleine dorpen ligt het aandeel koopwoningen steeds boven tot ver boven het gemeentelijk gemiddelde. Van sommige dorpen, zoals Spier en de Broekstreek bestaat de woningvoorraad zelfs uitsluitend uit koopwoningen. Een enkele uitzondering

¹⁴ De hier weergegeven bevolkingsgegevens zijn ontleend aan CBS Statline 2005 en Woonplan 2005+

daargelaten kan als stelregel gehanteerd worden: hoe lager het inwonertal, hoe kleiner het aandeel huurwoningen.

Op een klein aantal na is de voorraad huurwoningen in handen van twee corporaties: Woningbouwvereniging Smilde en woningcorporatie Woonservice Drenthe. Woningbouwvereniging Smilde bezit alleen woningen in de voormalige gemeente Smilde, bestaande uit de dorpen Smilde, Bovensmilde en Hoogersmilde. Daarbij gaat het om rond een derde van het totale aantal huurwoningen in de gemeente. Alle overige huurwoningen zijn in bezit van Woonservice Drenthe, die daarmee tevens de grootste verhuurder in de gemeente is.

Tot de voorraad huurwoningen behoren ook verschillende woon-eenheden voor ouderen, zoals nultredenwoningen en woningen voor verzorgd wonen (in het vervolg zorgwoningen genoemd). Met een totaal van 348 woningen, treffen we nultredenwoningen aan in alle dorpen met meer dan zevenhonderd inwoners. Maar het aantal per dorp varieert sterk, namelijk van zes in Hooghalen tot ruim honderd in Westerbork. Verzorgd wonen is alleen mogelijk in de drie centrumdorpen en in Bovensmilde. Deze dorpen beschikken over verschillende complexen voor verzorgd wonen, zoals Bernardstede, Stroomdal, Markehuus, Hofstaete en Eshuus in Beilen, Borkerheem en de aanleunwoningen bij 't Derkshoes in Westerbork en Meerpaal en 't Beurtschip in Smilde. In deze dorpen zijn voorts enkele voorzieningen voor intramuraal wonen gevestigd. Het gaat om het verpleeghuis Altingerhof en het zorgcentrum Wester Es in Beilen, het zorgcentrum De Leite met vestigingen in Beilen en Smilde en het zorgcentrum 't Derkshoes in Westerbork.¹⁵

Voorzieningenstructuur

Midden-Drenthe beschikt over een tamelijk gevarieerde structuur van welzijns- en zorgvoorzieningen. Zoals gezegd concentreert deze zich voornamelijk in de drie centrumdorpen. De hieraan verbonden organisaties en hun activiteiten worden voor een deel gesubsidieerd door de gemeente Midden-Drenthe. Voorbeelden zijn GGD Drenthe, Noordermaat - instelling voor maatschappelijk werk, Stichting Welzijn Midden-Drenthe, Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe en het Lokaal loket voor zorg- en dienstverlening - opgezet door SWO (nota Gezond Midden-Drenthe, 2004 – 2008).¹⁶ Voorts beschikken de meeste dorpen over een dorps huis, waar plaatselijke verenigingen en op dorpsniveau aangeboden voorzieningen onderdak vinden (zie Lammerts en Doğan, 2004). Daarnaast heeft de gemeente zelf

een uitvoerende taak op het gebied van inkomensondersteuning en de Wet voorzieningen gehandicapten (Wvg).

In 1992 zijn de Altingerhof en de Wester Es, in een later stadium aangevuld met het Derkshoes, een samenwerkingsverband aangegaan met als doel het aanbieden van verpleeghuiszorg buiten de muren van het verpleeghuis. Dit samenwerkingsverband is met het toetreden van SWO uitgegroeid tot het huidige samenwerkingsverband Zorgaanbod Midden-Drenthe. Het doel van dit samenwerkingsverband is het organiseren van een samenhangend aanbod op het gebied van wonen, welzijn en zorg.

Voor thuiszorg kan een beroep gedaan worden op verschillende aanbieders, waarvan de Stichting Icare de belangrijkste is. Deze instelling biedt een breed scala aan thuiszorg en is werkzaam in de provincies Drenthe en Flevoland, evenals in delen van de provincies Gelderland en Overijssel. De zorgcentra 't Derkshoes en Wester Es bieden eveneens vormen van thuiszorg aan.

3.3 Kenschetsen van Nieuw-Balinge en Wijster

Nieuw-Balinge in vogelvlucht

Historie en topografie

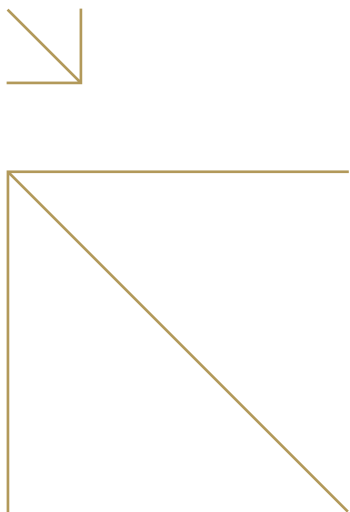
Nieuw-Balinge is ontstaan in de tweede helft van de negentiende eeuw als veenkolonie uit een 'kralensnoer' van plaggenhutten langs de weg naar Hoogeveen (Elerie, 2002).¹⁷ De relatief jonge geschiedenis van dit veendorp en zijn bewoners is dan ook nauw verbonden met de vervening van de omliggende hoogveengebieden en de daaropvolgende ontginningen. Zowel de arbeidsverhoudingen in de vervening als die op de daaropvolgende agrarische bedrijven, hebben lange tijd sterk de sociale verhoudingen in het dorp bepaald. Tot het midden van de twintigste eeuw leefden veel gezinnen in nog zeer armoedige omstandigheden. Niet zelden diende de van Drenthe bekende plaggenhut hen als woning.

De toenmalige bewoners waren voornamelijk werkzaam in de veenderijen. Ze maakten deel uit van gezinnen die met de verve-

¹⁵ Zie: Woonplan 2005+. Zorgcentrum De Leite is een voorziening voor verstandelijk gehandicapten. De Westeres en 't Derkshoes zijn zorgcentra voor ouderen.

¹⁶ De GGD Drenthe en Noordermaat zijn bovengemeentelijke instellingen en worden gesubsidieerd door de gemeenten die tot hun werkgebied behoren. Van de GGD en Noordermaat bevinden de hoofdvestigingen zich in Assen met nevenvestigingen in enkele andere plaatsen in Drenthe.

¹⁷ Zie ook www.nieuwbalinge.drentsweb.nl.

ning mee verhuisden of werden aangetrokken door de hiermee gemoeide werkgelegenheid. Na de vervening en ontginning werd het gebied in gebruik genomen voor grootschalige agrarische productie, waarmee ook nieuwe werkgelegenheid ontstond voor de veenarbeiders en hun gezinnen. Velen van hen traden in dienst bij de nieuwe boeren die zich vestigden op de ontginningsgronden of begonnen voor zichzelf een kleine boerderij. De economische crisis aan het eind van de jaren twintig maakte hier voor velen een eind aan. Wie dit overkwam werd te werk gesteld in de ontginning van de uitgestrekte heidevelden of zocht emplooi in de grote steden elders in het land.

Het Nieuw-Balinge van die tijd wordt omschreven als een typische pioniersgemeenschap met een sterke overlevingsdrang, gedragen door een even sterk besef van onderlinge afhankelijkheid en verbondenheid. Men hielp elkaar verder waar nodig. Vragen was niet nodig; elkaar bijstaan was even vanzelfsprekend als ademen.

Het buitengebied van Nieuw-Balinge wordt nog altijd sterk gedomineerd door grootschalige agrarische bedrijvigheid. Van de totale oppervlakte van 1181 ha is twee derde in gebruik voor agrarische productie. Bijna een kwart bestaat uit bos en natuur, met als belangrijkste beeldbepaler het tegen het dorp aan gelegen achthonderd hectare grote natuurgebied Mantingerveld. De agrarische bedrijvigheid neemt mede als gevolg van het natuurproject Mantingerveld geleidelijk in omvang af. Vooral westelijk van de Middenraai is veel grond aangekocht door Natuurmonumenten. De laatste jaren komen nieuwe vormen van bedrijvigheid op. Daarvoor is een bescheiden bedrijventerrein aan de rand van het dorp ontwikkeld.

Woningvoorraad

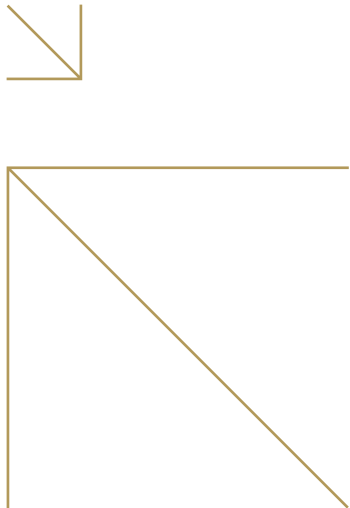
De laatste plaggenhutten werden pas na de Tweede Wereldoorlog in het kader van krotopruiming gesloopt. Dit ging gepaard met een forse uitbreiding van het aantal woningen in het kader van sociale woningbouw. Daarmee verkreeg de dorpskern van Nieuw-Balinge niet alleen zijn huidige vorm, maar deze ingreep betekende ook een flinke impuls voor het dorp. In die tijd groeide de bevolking van een paar honderd inwoners uit tot zijn huidige omvang van bijna duizend. Voor een belangrijk deel bestond deze groei uit vestigers die afkomstig waren uit andere dorpen in de regio.

Inclusief het buitengebied bestaat de huidige woningvoorraad in Nieuw-Balinge uit ongeveer 360 woningen. Hiervan is 78 procent particulier eigendom. Het resterende deel bestaat uit huurwoningen van woningcorporatie Woonservice Drenthe, waaronder twaalf senioren- of nultredenwoningen. Deze woningen zijn in twee verschillende perioden gebouwd, namelijk zes in 1957 en zes in 1984. De corporatie is momenteel bezig met het verbouwen van 15, eveneens in de jaren vijftig gebouwde, eengezinswoningen tot nultredenwoningen. De verbouwing vloeit voort uit het dorpsomgevingsplan 'Veur Uitzicht Nieuw-Balinge' en omvat een uitbouw naar achteren waardoor ruimte ontstaat voor een slaap- en badkamer op de begane grond. Daarmee neemt het aantal nultredenwoningen in de huursector in Nieuw-Balinge toe tot 27.¹⁸ De bewoners staat een vakantiewoning op een bungalowpark in Gees ter beschikking waar ze kunnen verblijven tijdens de verbouwing. Sommigen maken daar volgens de woningcorporatie gebruik van, anderen niet. Een deel van de woningvoorraad bestaat uit vakantiebungalows in het bungalowpark De Breistroeken. Deze woningen zijn eigendom van de bewoners, onder wie twintig ouderen, en worden door hen permanent bewoond. Via hun bewonersvereniging maken zij zich sterk voor legalisering van deze situatie.

Sociale kracht

Dorpen als Nieuw-Balinge kenmerken zich, zo blijkt uit het onderzoek 'Werkelijk waar', door een grote mate aan sociale cohesie. Die berust op de betrokkenheid en verbondenheid die bewoners voelen voor hun dorp en elkaar. Deze kenmerken manifesteren zich onder meer in de dorpsgebonden sociale netwerken van bewoners, de daaraan verbonden mate van wederzijdse burenhulp en de feitelijke betrokkenheid bij het verenigingsleven. Daarin kenmerkt zich nog steeds de onderlinge solidariteit van de voormalige arbeidersgemeenschap en de geest van de pioniersgemeenschap van vroeger. Zo geven bijna alle in 'Werkelijk waar' betrokken huishoudens aan hulp aan anderen te verlenen en hulp te kunnen krijgen wanneer dat nodig is. Ruim tachtig procent van deze huishoudens is aangesloten bij een of meerdere van de verenigingen die Nieuw-Balinge rijk is. Ruim een derde van de volwassen bewoners levert als vrijwilliger een actieve bijdrage aan het verenigingsleven. Onder de 65-plussers is dit aandeel afgenomen naar 18 procent. Wel zijn ze in

¹⁸ Volgens het Woonplan 2005+ ontstaat daarmee een surplus van zeven nultredenwoningen ten op-zichte van de verwachte behoefte in 2015.

groten getale lid van de verenigingen.

Het verenigingsleven van Nieuw-Balinge biedt voor elk wat wils; van sportbeoefening tot amateurtoneel en van kaartavonden tot educatie. Voor de ouderen is er de Seniorensoos, waar zij activiteiten kunnen beoefenen als koersbal, biljart of kaarten, of gewoon voor de aanspraak en gezelligheid langs kunnen komen. Maar deze activiteiten kunnen ze ook in verenigingsverband met dorpsgenoten van andere leeftijden beoefenen. Deelname aan het verenigingsleven biedt daarnaast een belangrijke gelegenheid voor sociaal contact.

Naast verenigingen die zich richten op ontmoeting en ontspanning, hebben veel bewoners (huishoudens) zich georganiseerd in de vereniging voor plaatselijk belang De Vooruitgang. In de initiatieven en activiteiten van deze vereniging weerspiegelt zich de oude pioniersgeest. Het bestuur geeft met veel elan vorm aan de belangenbehartiging, zoals in de afgelopen jaren het geval was in de projecten 't Komp veur mekaar', 'Veur Uutzicht' en 'Warkelijk waar'. Tijdens het interview geven ze te kennen dat de inzet niet altijd uitmondt in het beoogde resultaat, maar dat hoort erbij. Voor het behapbaar houden van de vele thema's worden werkgroepen opgericht waar bewoners bij betrokken worden, zodat ze een eigen inbreng hebben. Een goed voorbeeld hiervan is het project 'Ouderen onder dak'.

Bewoners van De Breistroeken, onder wie verschillende autochtone Nieuw-Balingers, hebben zich verenigd in de bewonersvereniging De Breikstroeken. De vereniging zet zich, zoals al gezegd, in voor legalisering van de permanente bewoning van een zestigtal bungalows. Andere aandachtspunten voor belangenbehartiging betreffen de fysieke inrichting en de daaraan verbonden veiligheidsaspecten van het park.

Voorzieningen

In het sociale leven van Nieuw-Balinge heeft het dorpshuis 'De Heugte' een spilfunctie. Aan het dorpshuis is een werkgroep verbonden voor het organiseren van verschillende activiteiten. Daarnaast biedt het onderdak aan de tientallen verenigingen in Nieuw-Balinge, de peuterspeelzaal, het tiener- en jongerenwerk, de buurtacademie en de seniorensoos. Je kunt er wekelijks terecht voor bloedprikken door de Trombosedienst. Tot in 2005 hield de Rabobank wekelijks een zitting in het dorpshuis voor geldtransacties en andere bankzaken. Echter, de Rabobank is in 2005 gestopt met deze vorm van dienstverlening. Hetzelfde is het geval met het postagentschap, dat gevestigd was in de plaatselijke supermarkt.

Voor hun dagelijkse boodschappen kunnen de Nieuw-Balingers naar een kleine supermarkt of naar de rijdende winkel. Vooral ouderen doen hun dagelijkse boodschappen voor het merendeel bij deze winkels. Voor hen heeft de rijdende winkel als voordeel dat de boodschappen aan huis bezorgd worden. Ouderen, en vanzelfsprekend ook de jongere dorpsbewoners die van lezen houden, kunnen voor boeken wekelijks terecht bij de bibliobus van de provinciale bibliotheek.

De onderzoeksgroep in Nieuw-Balinge

Begin 2005 telde Nieuw-Balinge, inclusief het buitengebied, 1060 inwoners. Hiervan is twaalf procent 65 jaar of ouder, wat vier procentpunten lager is dan het gemeentelijke gemiddelde.¹⁹ Het aandeel ouderen is al jaren redelijk stabiel. In absolute aantallen gaat het om 130 ouderen. Rond een derde is ouder dan 75 jaar. Ongeveer een kwart van de ouderen is alleenstaand, wat gelijk staat aan rond een derde van alle huishoudens van ouderen (Lammerts en Doğan, 2004).

Voor de casestudy hebben we 13 in Nieuw-Balinge woonachtige huishoudens geïnterviewd, waarvan zes alleenstaanden. Hiervan is één huishouden woonachtig in het buitengebied. Daarnaast zijn nog twee huishoudens – een echtpaar en een alleenstaande – geïnterviewd die recent vanuit Nieuw-Balinge vertrokken zijn naar Westerbork. In totaal hebben we met 23 ouderen gesproken. Naar geslacht gaat het om 13 vrouwen en tien mannen. De leeftijd van deze ouderen varieert tussen de 58 en 85 jaar. Het merendeel, namelijk 13 ouderen, is echter ouder dan 75 jaar.²⁰

¹⁹ Woonplan 2005+.

²⁰ Drie geïnterviewden zijn jonger dan 65 jaar. Het gaat om drie vrouwen van respectievelijk 58, 62 en 63 jaar, die alle drie gehuwd zijn met een 65-plusser.

Daarmee behoren drie van de acht echtparen en alle alleenstaanden tot de categorie van 75 jaar en ouder. Er zijn geen huishoudens aangetroffen met inwonende kinderen, noch is er sprake van inwoning bij kinderen of andere familie. Maar dit wil niet zeggen dat dit type huishouden in Nieuw-Balinge niet zou voorkomen. In onderstaande tabel zijn de geïnterviewde huishoudens ingedeeld naar woonperspectief in relatie tot het type huishouden en de leeftijd:

De groep zonder verhuisplannen bestaat uit negen huishoudens. Het gaat om vijf echtparen en vier alleenstaanden. Naar geslacht bestaat deze groep uit zes mannen en acht vrouwen. Vier van de zes alleenstaanden zijn vrouwen. De leeftijd van deze ouderen ligt tussen 62 en 85 jaar.

De groep huishoudens met verhuisplannen omvat vier huishoudens, waaronder twee alleenstaanden. Het gaat om drie vrouwen en drie mannen met een leeftijd tussen 58 en 78 jaar. Twee van deze huishoudens willen verhuizen naar een seniorenwoning in Nieuw-Balinge.

Zoals gezegd zijn er twee huishoudens geïnterviewd van ouderen die recent verhuisd zijn. Het gaat om één echtpaar en één alleenstaande vrouw. De leeftijd van het echtpaar is 77 en 76 jaar, de alleenstaande is 87. Het echtpaar bewoont een eigen vrijstaande, ruime woning met slaap- en badkamer op de begane grond, gelegen nabij het centrum van Westerbork. De alleenstaande mevrouw bewoont een aanleunwoning bij verzorgingshuis 't Derkshoes in Westerbork.

In aansluiting op de individuele interviews is een groepsinterview gehouden met ouderen in de leeftijd van 65 tot 75 jaar. Hieraan namen 24 ouderen deel.

Tabel 3.2 Woonperspectief naar huishouden en leeftijd

Woonperspectief Huishouden en leeftijd	Geen verhuis- plannen	Wel verhuis- plannen	Reeds vertrok- ken	Totaal
Alleenstaand < 75 jaar	0	0	0	0
Alleenstaand > 75 jaar	4	2	1	7
Echtpaar < 75 jaar	2	2	0	4
Echtpaar > 75 jaar	3	0	1	4
Totaal	9	4	2	15

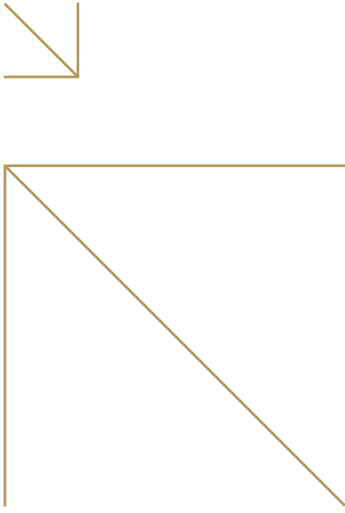
Wijster in vogelvlucht

Historie en topografie²¹

Het esdorp Wijster is gelegen op het westelijke deel van het Drents Plateau. Het dorp wordt voor het eerst genoemd in 1206 met de naam Wyshorne. Uit opgravingen in de jaren vijftig van de vorige eeuw blijkt echter dat er al voor het begin van onze jaartelling sprake was van bewoning. De omgeving was ideaal voor de prehistorische mens door de aanwezigheid van hoge dekzandruggen en water. Er zijn opgravingen gedaan van enkele iets ten noorden van het huidige dorp gelegen nederzettingen, waaronder een met resten van ongeveer twintig boerderijen, die plaats boden aan naar schatting 150 bewoners.

Wijster heeft zich in de loop der eeuwen ontwikkeld als een typische agrarische woonwerkgemeenschap. Tot in de middeleeuwen was de belangrijkste bron van bestaan de schapenteelt, welke daarna meer en meer verdrongen werd door akkerbouw. Deze verschuiving was het gevolg van het steeds vruchtbaarder worden van de omringende esgronden door bemesting. De daarvoor benodigde mest was afkomstig van de talrijke schaapskuddes

²¹ Ontleend aan www.wijster.info.

in en rond Wijster. Inmiddels is de agrarische bedrijvigheid fors teruggedrongen. Van het ruim 2600 ha grote grondgebied van Wijster is ongeveer 75 procent in gebruik voor agrarische productie. Twaalf procent van het grondoppervlak bestaat uit bos- en heidegronden. Daarmee is ook het karakter van het dorp veranderd; van een agrarische woonwerkgemeenschap in een woongemeenschap.

In het land is Wijster vooral bekend als vestigingsplaats van de VAM (Vuil Afvoer Maatschappij), tegenwoordig actief onder de naam Essent Milieu. Dit bedrijf werd in 1931 opgericht om stads- en landbouwafval tot compost te verwerken, een activiteit die veel ruimte in een wat afgelegen gebied vergde. Daarmee ontstond tevens een van de opmerkelijkste elementen in het landschap rond Wijster. Samen met dit bedrijf is de agrarische sector met het bijbehorende en bewaard gebleven essenlandschap nog steeds de belangrijkste landschappelijke beeldbepaler. Een geheel ander element dat zijn stempel op het landschap drukt is het ten oosten van het dorp gelegen landgoed Vossenbergh. Het landgoed kenmerkt zich door een opvallend ontginningsspatroon: vanuit het dorp Wijster gezien waaieren de ontginningsslijnen straalsgewijs uiteen als de spaken in een wiel.

Woningvoorraad

Het aanzicht van het dorp en de omgeving wordt nog steeds bepaald door de voor dit deel van Drenthe kenmerkende boerderijarchitectuur van hoogkapboerderijen. De dorpskom telt een aantal grotere en kleinere, al of niet voor uitsluitend bewoning verbouwde, boerderijen. Maar een groot deel van de bebouwing is naoorlogse woningbouw, bestaande uit particulier eigendom en huurwoningen. De huidige woningvoorraad in Wijster omvat ongeveer vierhonderd woningen. Verreweg het grootste deel hiervan, namelijk 88 procent, is eigendom van de bewoners zelf. Het resterende deel bestaat uit huurwoningen van woningcorporatie Woonservice Drenthe. Daaronder bevinden zich tien senioren- of nultredenwoningen met een logeergelegenheid op de vloering. Van deze woningen, gebouwd in de eerste helft van de jaren zeventig, worden momenteel het sanitair en de tegelwanden van de badkamers vernieuwd. Volgens het Woonplan 2005+ kan hiermee tot 2015 voldaan worden aan de verwachte vraag naar deze woningen in Wijster.

Sociale kracht

Tot het agrarische karakter van Wijster hoorde ook de leefwijze van de bewoners. Evenals in andere Drentse esdorpen, waren ook de bewoners van Wijster tot diep in de twintigste eeuw in hun dagelijks bestaan sterk op elkaar aangewezen. Deze afhankelijkheid stond borg voor een sociaal klimaat van sterke onderlinge verbondenheid en betrokkenheid. Noaberschap was niet alleen een begrip, maar ook vanzelfsprekend, want een bestaansvoorwaarde.

Hoewel er geen gegevens uit onderzoek bekend zijn over de huidige sociale samenhang in Wijster, is er geen reden aan te nemen dat deze afwijkt van de uitkomsten van 'Werkelijk waar'. Gezien de consistentie in de uitkomsten op dit en andere aspecten van de leefbaarheid in vergelijkbare en wel onderzochte kleine dorpen kunnen we aannemen dat ook de Wiestersen zich nauw verbonden voelen met hun dorp en elkaar, bijvoorbeeld als het gaat om het elkaar bijstaan in de vorm van burenhulp. Deze aanname wordt gesteund door de interviews die we hadden met vertegenwoordigers van de diverse verenigingen in Wijster, evenals door de interviews met de ouderen zelf waar het ging over deze aspecten. De betrokkenheid bij het verenigingsleven, zowel waar het gaat om lidmaatschappen en deelname aan activiteiten als wat betreft het leveren van een actieve bijdrage aan de organisatie, hoeft evenmin in twijfel getrokken te worden. Wel signaleert de vereniging voor Dorpsbelangen Wijster enige verzwakking van het sociale klimaat door individualiseringstendenzen. Die uit zich in het sluipenderwijs minder op elkaar betrokken zijn en in een teruglopende instroom in het verenigingsleven vanuit de jongere dorpsbewoners.

Hoe dit ook zij, Wijster kent een omvangrijk verenigingsleven met een variëteit die gelijk staat aan die in Nieuw-Balinge en andere in het kader van 'Werkelijk waar' onderzochte dorpen. Enkele voorbeelden van voor ouderen belangrijke organisaties zijn de Volksdansgroep Wijster, de Vereniging voor Volksvermaken Wijster, de Bejaardensoos Wijster en Omstreken, Senioren koersbal Wijster, de Biljartvereniging De Weidehoek, Vrouwen van Nu en het Wijsters koor/Shanty koor Spier. Daarnaast tellen we nog negen buurtverenigingen.²² Voorts heeft het merendeel van de bewoners zich georganiseerd in de vereniging voor Dorpsbelangen Wijster, voor de behartiging van hun belangen. De vereniging spant zich met verschillende projecten en vormen van overleg in voor het versterken van de leefbaarheid van het

dorp. Daarvoor ontwikkelt de vereniging zelf voorstellen of zoekt men aansluiting bij andere projecten met dit doel. Een goed voorbeeld hiervan is het project 'Ouderen onder dak'. Daarmee wil de vereniging bijdragen aan de verbetering van de woonsituatie van ouderen in Wijster, zodat zij zo lang mogelijk zelfstandig in het dorp kunnen blijven wonen.

Voorzieningen

De bewoners van Wijster beschikken in het dorp zelf over een klein aantal voorzieningen. Een van de belangrijkste daarvan is het dorps- huis De Weidehoek, dat als spil fungeert in het dorps- leven. Het is een centrum voor ontmoeting en contact en biedt onderdak aan veel Wijsterse verenigingen en voorzieningen, zoals de bejaardensoos, de biljartvereniging, het zangkoor, de peuter- speelzaal en de jeugdsoos. Voor de sportverenigingen fungeert op eenzelfde wijze als spil het sportcomplex De Meer. In Wijster zijn ook enkele winkelvoorzieningen aanwezig, zoals een supermarkt, een rijdende winkel, een postagentschap, een rijwielzaak en een kapsalon. Voorts is er nog een café annex slij- terij en doen een groenteboer en een visboer regelmatig het dorp aan, evenals de bibliobus van de provinciale bibliotheek.

De onderzoeksgroep in Wijster

Het aantal inwoners van Wijster is de afgelopen 25 jaar tamelijk stabiel gebleven. Wel is de samenstelling naar leeftijd door de vestiging van meer jonge en kleinere gezinnen de afgelopen jaren sterk veranderd. Toch is het aandeel 65-plussers in de afgelo- pen jaren niet of nauwelijks gewijzigd. Van de 1040 inwoners die Wijster begin 2005 telde, behoort 15 procent tot de categorie 65 jaar en ouder. Dit is vrijwel gelijk aan het percentage ouderen in de hele gemeente Midden-Drenthe. In absolute aantallen gaat het om 155 bewoners, waarvan 47 procent ouder is dan 75 jaar.²³ Rond een kwart van hen is alleenstaand.

Evenals in Nieuw-Balinge zijn ook in Wijster 13 huishoudens geïnterviewd. Daaronder bevinden zich zeven alleenstaanden. Vier huishoudens, onder wie twee alleenstaanden, zijn woon- achtig in het buitengebied. Verder werden nog twee naar Beilen vertrokken alleenstaande ouderen geïnterviewd. Aldus werd gesproken met 21 ouderen. De leeftijd van de geïnterviewde ouderen varieert van 67 tot 90 jaar, maar het merendeel, name- lijk 13 ouderen, is ouder dan 75 jaar. Naar huishouden gerekend behoren tien huishoudens tot de categorie ouder dan 75 jaar, waarvan zes alleenstaanden. Drie van de vijf huishoudens jonger dan 75 jaar bestaan eveneens uit alleenstaanden. Eén echtpaar

Tabel 3.3 Woonperspectief naar huishouden en leeftijd

Woonperspectief Huishouden en leeftijd	Geen verhuis- plannen	Wel verhuis- plannen	Reeds vertrok- ken	Totaal
Alleenstaand < 75 jaar	1	1	1	3
Alleenstaand > 75 jaar	5	0	1	6
Echtpaar < 75 jaar	2	0	0	2
Echtpaar > 75 jaar	3	1	0	4
Totaal	11	2	2	15

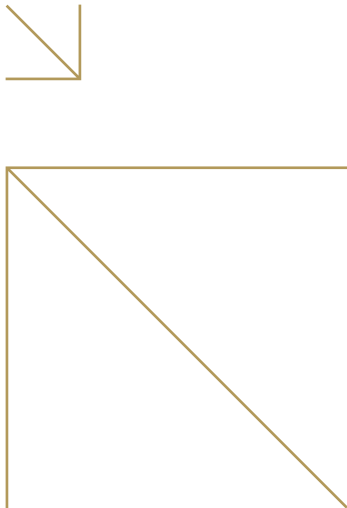
deelt de woning met een inwonende ongehuwde zoon; bij de overige echtparen gaat het om tweepersoonshuishoudens. Een alleenstaande man woont in het oorspronkelijke woongedeelte van zijn voormalige boerderij, waarvan het achterhuis (bedrijfs- gedeelte) is verbouwd tot woning voor het gezin van zijn zoon. Gerekend naar het eigen woonperspectief in relatie met de leef- tijd en het type huishouden zijn de geïnterviewden als volgt over de drie onderzoeksgroepen verdeeld:

Elf huishoudens hebben geen verhuisplannen, waaronder zes alleenstaanden. In totaal gaat het om 16 ouderen, tien vrouwen en zes mannen. De leeftijd van deze ouderen loopt uiteen van 67 tot 90 jaar. Acht huishoudens, waaronder vijf alleenstaanden, behoren tot de categorie van 75-plussers.

Twee van de geïnterviewde huishoudens hebben min of meer concrete verhuisplannen. Het gaat om een echtpaar van 79 en 80 jaar oud en een alleenstaande vrouw van "65+".²⁴

²³ Woonpan 2005+.

²⁴ Meer wilde deze mevrouw niet kwijt over haar leeftijd, maar volgens de inter- viewer behoort ze tot de categorie jonger dan 75 jaar.

De twee vertrokken ouderen, een alleenstaande man van 78 jaar en een alleenstaande vrouw van 68 jaar, zijn beide woonachtig in een van de complexen voor verzorgd wonen voor ouderen in Beilen.

Voorts vond er een groepsinterview plaats met ouderen tussen 65 en 75 jaar. Aan dit interview namen 25 ouderen deel.

3.4 Ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster

Opleiding, inkomen en gezondheid

Volgens WBO 2002 beschikt rond twee derde van de in kleine dorpen woonachtige 65-plussers over een opleiding op maximaal mavo/lbo-niveau. Bijna de helft van deze ouderen heeft niet veel meer onderwijs genoten dan de lagere school. De ouderen die we in beide dorpen spraken, bevestigen dit beeld. Zij behoren nog tot de generaties die na de lagere school mee gingen werken op het land of in de fabriek. Sommigen konden na de lagere school verder naar een vorm van vervolgonderwijs, zoals de Lagere Landbouwschool of de Huishoudschool. Slechts een enkeling heeft een opleidingsniveau op HBO-niveau of hoger.

Met veelal een arbeidsverleden als loonarbeider in de agrarische sector of in de fabrieken in Hogeveen, is het huidige inkomen van de geïnterviewde huishoudens vaak laag. Vooral alleenstaande ouderen hebben vaak niet meer te besteden dan alleen de AOW. Dit is in beide dorpen het geval. Wat ook in beide dorpen naar voren komt, is dat een aantal huishoudens nog beschikt over extra middelen. Dit betreft vooral huishoudens met bezit van onroerend goed, bijvoorbeeld de woning, of die eerder bezit hebben verkocht en daarvan nu 'rentenieren'. Daar staat tegenover dat er ook huishoudens zijn, vooral in Nieuw-Balinge, die het financieel niet of maar net redden.

Nadere analyse van het WBO 2002 laat zien dat iets meer dan een derde van de respondenten woonachtig in kleine dorpen problemen heeft met de gezondheid en daardoor in min of meer ernstige mate motorisch beperkt is. Hetzelfde doet zich voor bij een kwart van de eventuele partners van deze respondenten. Van de geïnterviewde ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster kampt het merendeel met klachten van lichamelijke aard. Deze klachten hebben vaak hun oorsprong in het arbeidsverleden van de betrokken ouderen. De meeste van deze ouderen ondervinden hierdoor beperkingen bij bijvoorbeeld het (trap)lopen, fietsen of autorijden. Deze beperkin-

gen staan bij geen van de geïnterviewde ouderen het zelfstandig wonen in de weg. Wel verwacht één alleenstaande oudere dat hij om die reden binnenkort zal verhuizen naar een aanleunwoning in Westerbork.

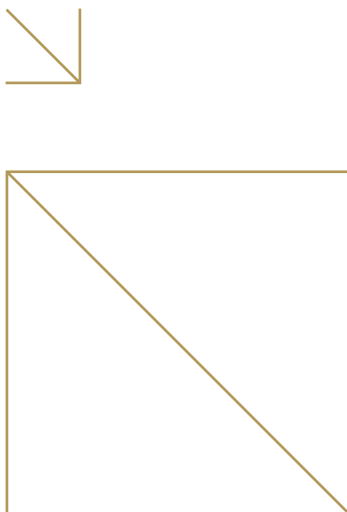
Woonsituatie

Als het gaat om het eigen woningbezit komt uit de nadere analyse van het WBO 2002 naar voren dat iets meer dan de helft van de huishoudens van ouderen in kleine dorpen eigenaar is van de door hen bewoonde woning. Dit is aanzienlijk meer dan in de grotere kernen, waar het eigen woningbezit zich beperkt tot ongeveer een derde van deze huishoudens. Van de onderzoeksgroepen in Nieuw-Balinge en Wijster zijn achtereenvolgens negen en zeven huishoudens eigenaar van de door hen bewoonde woning. Daarbij gaat het overwegend om tot woning verbouwde boerderijen. Wat opvalt is dat deze woningen, op een enkele uitzondering na, in belangrijke mate voldoen aan de primaire eisen voor bewoning door ouderen. Dit betreft in ieder geval het vereiste van een tredenvrije toegang tot de woning zelf, de sanitaire voorzieningen en ten minste één slaapkamer.

Naast de eigenaar-bewoners interviewden we ook huishoudens die hun woning huren. Het gaat om vier huishoudens in Nieuw-Balinge en zes huishoudens in Wijster. De vier huishoudens in Nieuw-Balinge bewonen alle vier een huurwoningen van het type eengezinswoning. Drie van deze woningen behoren tot het complex woningen dat momenteel verbouwd wordt tot een nultredenwoning. De betrokken bewoners hebben hierover verschillende opvattingen. De een is ingenomen met de verbouwing omdat dit de woning meer geschikt maakt voor bewoning door ouderen. De ander heeft hierover ernstige twijfels, omdat de nieuwe badkamer geen ruimte biedt voor een wasmachine, het sanitair niet wordt afgestemd op mensen met beperkingen en de woning niet rolstoeltoegankelijk wordt gemaakt. De geïnterviewden uiten ook kritiek op de procedurele gang van zaken rond de verbouwing. Zij voelen zich slecht geïnformeerd en geconfronteerd met hoge kosten die niet vergoed zouden worden.²⁵

Vier van de zes geïnterviewde huishoudens in Wijster die een woning huren, bewonen een seniorenwoning, één huishouden bewoont een eengezinswoning en eveneens een huishouden een verbouwd boerderijtje, dat verhuurd wordt door Woonservice

²⁵ Door de werkgroep Ouderen onder dak is hierop actie ondernomen. Woonservice Drenthe heeft inmiddels een vergoeding voor herinrichtingskosten toegezegd van € 1200 tot € 1800.

Drenthe. De huishoudens die een seniorenwoning bewonen zijn over het algemeen tevreden met de woning. Geen van hen heeft ingestemd met de opwaardering van de badkamer. Wel hadden ze graag lagere ramen gehad en hadden ze graag gezien dat de glazen tussenwand werd verwijderd.

De meeste woningen, zowel huur als in eigendom, zijn omgeven door flinke tuinen. Werken in de tuin is voor veel ouderen van grote betekenis; het is voor hen een zinvolle vorm van tijdsbesteding. Maar er zijn ook ouderen die de tuin vanwege lichamelijke beperkingen in toenemende mate als belastend ervaren. Voor het onderhoud moeten ze vaak een beroep doen op anderen. Soms is dit een reden om uit te zien naar andere woonruimte.

Tijdsbesteding, sociale relaties en informele hulp

In beide dorpen spreken de geïnterviewde ouderen met veel waardering over de ruimtelijke en sociale kwaliteiten van hun dorp. Dit betreft zowel de omgeving van de dorpen, die uitnodigt tot fietstochten en wandelingen, als de dagelijkse omgang met elkaar en het gevarieerde verenigingsleven. Afhankelijk van hun activiteitenpatronen nemen ze daar ook zelf hun verantwoordelijkheid voor. Zover hun gezondheid dat toelaat nemen ze nog volop deel aan het dorpsleven, of dat nu een praatje op straat is of activiteiten in verenigingsverband. Betrekkelijk veel ouderen zijn binnen die verbanden nog actief als vrijwilliger. Zowel de deelname aan het dorpsleven als het vrijwilligerswerk dat daarbij hoort is voor de ouderen een zinvolle manier van tijdsbesteding. Verschillende ouderen die om gezondheidsredenen niet meer deelnemen aan de activiteiten zelf komen wel voor de gezelligheid na afloop naar het dorpshuis. Wanneer ook dit niet meer gaat blijven ze toch betrokken door de verenigingen financieel te steunen. Niet in de laatste plaats is dat vanuit een besef van het belang van de verenigingen voor de leefbaarheid van het dorp.

Nauw verbonden met hun betrokkenheid bij het dorp zijn de sociale netwerken van de ouderen in de dorpen. Bijna alle ouderen beschikken over een netwerk van familie, vrienden en kennissen in het dorp zelf. De primaire betekenis ervan is het sociale contact dat daaruit voortvloeit. Dit varieert van dagelijks veel bezoek over en weer tot het ondernemen van gezamenlijke activiteiten. Voor betrekkelijk veel ouderen strekt het sociale netwerk zich ook uit over de grenzen van het dorp. Het gaat dan om familie die elders woont, maar ook om vrienden en kennissen.

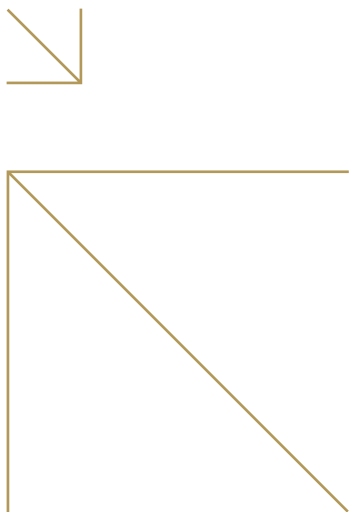
De sociale netwerken hebben ook een belangrijke betekenis voor hulp en zorg bij hulpbehoevendheid. Vrijwel alle ouderen geven te kennen op hulp vanuit het netwerk te kunnen rekenen. Daarbij kan het gaan om hulp bij het huishouden, bij het verzorgen van de tuin en de dieren en om incidentele bijdragen zoals onderhoudswerk aan de woning. Het doen van de boodschappen en zorgen voor vervoer zijn eveneens veel voorkomende vormen van hulp. Voor sommigen is die hulp onontbeerlijk; zonder die hulp zouden zij niet meer in hun huidige woning kunnen blijven wonen. Veelal is deze hulp afkomstig van de kinderen en kleinkinderen, met als goede tweede de naaste burens. Daarbij lijkt het weinig uit te maken of deze kinderen in het dorp zelf of elders in het land wonen. Maar vooral het laatste levert sommige ouderen wel een gewetensprobleem op. Ze kunnen de hulp niet missen, maar hebben tegelijkertijd ook moeite om deze te accepteren, laat staan nog meer te vragen.

Naast ouderen die hulp krijgen zijn er ook ouderen die zelf nog hulp bieden. Aan andere ouderen, maar ook aan jongere bewoners. Voorbeelden zijn oppassen op kleinkinderen of kinderen van de burens, vervoer aanbieden en helpen bij het onderhoud van de woning of de tuin van anderen.

Voor sommige ouderen is het sociale netwerk in het dorp tamelijk fragiel. Het bestaat uit slechts enkele personen waar men contact mee heeft en van wie men eventueel hulp of steun kan verwachten. Soms wordt dit veroorzaakt doordat men door motorische of zintuiglijke beperkingen de aansluiting met de dorpsgemeenschap steeds meer gaat missen. Ook mist men soms die aansluiting doordat de vertrouwde contacten verdwenen zijn door verhuizing of door overlijden. Nieuwe contacten leggen is vaak moeilijk. In een enkel geval stelt men zich terughoudend op omdat men zich niet geaccepteerd voelt. Wat de reden ook is, deze ouderen worden daardoor bedreigd met eenzaamheid en isolement. Het sociale netwerk is te klein of woont te ver weg om dit op te vangen.

Formele hulp

De beschikbare informele hulp van kinderen en burens voorkomt niet dat sommige ouderen ook een beroep (moeten) doen op professionele hulp. Daarbij gaat het voornamelijk om duurzame hulp in de huishouding. Op een enkele uitzondering na verleent de Stichting Icare – thuiszorg die hulp. Voor een enkeling is ook hulp bij de persoonlijke verzorging nodig. In vrijwel alle gevallen is die hulp blijvend noodzakelijk. Van formele verpleegkundige zorg aan huis maakt niemand onder de geïnterviewden gebruik.

Voor hulp van blijvende aard doen de meeste ouderen liever een beroep op professionele hulp dan op familie of buren. Zij willen hun kinderen hiermee niet belasten omdat deze het druk genoeg hebben met hun eigen kinderen en werk. Bij de persoonlijke verzorging speelt de persoonlijke integriteit een rol. Die wordt te veel aangetast wanneer kinderen of buren deze hulp verlenen.

De geïnterviewde huishoudens maken weinig gebruik van de diensten van de Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe, zoals de maaltijdvoorziening, de klussendienst of advies en hulp bij het gebruik van regelingen. In Wijster is dat nog minder het geval dan in Nieuw-Balinge. Alleen van de maaltijdvoorziening Tafeltje-dek-je wordt door enkele ouderen gebruik gemaakt. Maar even opvallend is dat ouderen vaak slecht geïnformeerd zijn over de dienstverlening van de SWO. Een verklaring hiervoor is dat ouderen op dit gebied pas informatie zoeken wanneer de situatie daarom vraagt. Deze opstelling heeft echter meerdere valkuilen. In de eerste plaats vraagt het van de ouderen het vermogen om objectief over de eigen situatie te kunnen oordelen. De confrontatie hiermee kan bedreigend zijn, wat een objectief oordeel in de weg staat. Een beroep moeten doen op de maaltijdvoorziening omdat je niet zelf meer je maaltijd kunt bereiden is een teken van achteruitgang en verlies. Een andere valkuil is dat ouderen door de informatieachterstand niet weten wat hen te doen staat wanneer er hulp nodig is.

Ruimtelijke oriëntaties in voorzieningengebruik en mobiliteit

Tegenover deze overeenkomsten staat een verschil in ruimtelijke oriëntatie bij het gebruik van voorzieningen elders, zoals de huisarts, de apotheek en winkelvoorzieningen. Wijsterse ouderen zijn daarbij eenduidig georiënteerd op Beilen, van oudsher de centrumplaats voor Wijster. De meeste ouderen verwachten daar terecht te komen wanneer het wonen in Wijster te veel problemen oplevert. Woon-zorgcomplexen als het Stroomdal en het Markehuus trekken hen aan; ze zijn ermee vertrouwd omdat daar al veel Wijstersen wonen die men nog kent van vroeger. Westerbork vervult de functie van centrumdorp voor Nieuw-Balinge, maar de oriëntatie daarop is minder eenduidig. Die positie deelt Westerbork met onder andere Noordscheschut, Hoogeveen en, in iets mindere mate, Hollandscheveld. Van veel bewoners is de huisarts gevestigd in Noordscheschut. Dit dorp is, met Hoogeveen, eveneens in trek om zijn winkelvoorzieningen. Westerbork wordt in de meeste gevallen wel genoemd als toekomstige woonplaats wanneer zelfstandig wonen niet langer mogelijk is.

De meeste huishoudens beschikken over een auto en zijn daardoor nog tamelijk mobiel. Het verlies van de mogelijkheid tot autorijden wordt door deze ouderen vaak genoemd als een directe aanleiding om te verhuizen naar Beilen of Westerbork. Toch hebben ouderen die niet over een auto beschikken weinig problemen op het gebied van mobiliteit. Veel is volgens hen op loopafstand in het dorp zelf te regelen en anders is er de fiets, de regiotaxi of de bus. Zo nodig is vervoer te regelen met de kinderen of de buren. Deze ouderen wijzen in dit verband ook op het belang van het aan huis bezorgen van de boodschappen door de SRV-man, de huisarts die nog aan huis komt en de medicijnen die door de apotheek aan huis bezorgd worden. Daardoor kunnen ze toch in hun dorp blijven wonen.

Woonperspectieven en woonwensen

Blijven wonen in het dorp is wat het overgrote deel van de ouderen het meest aanspreekt. Opvallend is dat dit zich niet beperkt tot de ouderen zonder verhuisplannen. Ook de ouderen die wel van plan zijn te verhuizen geven maar weinig blijk van een overtuigde keuze daartoe. De een twijfelt of ze het bord 'Te koop' niet weer uit de tuin zal verwijderen. Een ander heeft weliswaar de sluimerende inschrijving voor een woning in Beilen geactiveerd, maar het mag ook nog jaren duren voor er werkelijk verhuisd moet worden. Slechts een enkeling is wel uit overtuiging bezig, al heeft dit weinig te maken met de geschiktheid van de woning of het ontbreken van voorzieningen. Alleen in Nieuw-Balinge treffen we enkele ouderen aan die liever vandaag dan morgen verhuizen, maar dan gaat het om een seniorenwoning in het dorp zelf of om een verhuizing naar een ander dorp in de regio vanwege de sociale contacten die zij daar hebben. Opmerkelijk is verder dat sommige van de ouderen die al verhuisd zijn min of meer spijt hebben van hun beslissing. Zij missen het verenigingsleven en de gezelligheid van het oude dorp en denken soms zelfs aan terugkeer. Ook blijkt dat het aangaan van nieuwe contacten moeilijk is.

Ouderen, mét of zonder verhuisplannen, hebben verschillende redenen om te verhuizen naar een centrumdorp of andere plaatsen. Daarmee stemmen ze overeen met de uitkomsten van de analyse van WBO 2002. Een belangrijke reden is de verslechterende gezondheid, of de kans daarop, en het daardoor niet meer op de huidige manier zelfstandig kunnen wonen. Een tweede, hiermee samenhangende reden is afnemende mobiliteit. Vooral het verlies van het vermogen om zelf nog auto te rijden is voor de autobezitters vaak een directe reden om te verhuizen. Een ervaren of verwacht gebrek aan sociale contacten is eveneens een

reden die regelmatig genoemd wordt. Sommige ouderen zien zich geconfronteerd met een aldoor krimpend sociaal netwerk door het vertrek of overlijden van leeftijdgenoten en tevens oude bekenden. De jongere bewoners kunnen de ontstane leemtes niet opvullen, mede doordat zij overdag afwezig zijn.

Verhuizen vanwege de afnemende krachten zou volgens verschillende geïnterviewde ouderen, waaronder de deelnemers aan de groepsinterviews, voor een belangrijk deel niet hoeven wanneer de dorpen zouden beschikken over een aantal zorgwoningen. Daarmee is ook te voorkomen dat er verdunning optreedt in de sociale contacten met leeftijdgenoten. De gedachte hieraan lijkt bij sommigen, in combinatie met hun vurige wens om in hun dorp te kunnen blijven wonen, te leiden tot vormen van wishful thinking. Vooral is dat het geval in Nieuw-Balinge, waar enkele geïnterviewde ouderen speculeren over de bouw van zorgwoningen. Voor hen is dit een extra stimulans om zich te blijven richten op het dorp.

Conclusie

Samengevat valt uit het voorgaande te concluderen dat de meeste ouderen in Nieuw-Balinge en Wijster blijf geven van balans in de meeste levensdomeinen. Lichamelijke beperkingen weten zij vaak te compenseren door hun levensritme en activiteitenpatroon aan te passen en te genieten van de dingen waar ze wel toe in staat zijn. Betrokken zijn en (kunnen) blijven bij de dorpsgemeenschap heeft voor veel ouderen prioriteit. Deze betrokkenheid verschaft een basis voor balans binnen de domeinen arbeid en presteren, sociale relaties, waarden en zingeving en geeft zo zin en identiteit aan het bestaan. De kern hiervan bestaat uit hun sociale relaties en hun betrokkenheid bij het verenigingsleven. Daartoe worden zij ook in staat gesteld door de ondersteuning die zij krijgen uit de directe omgeving.

Deze conclusie neemt niet weg dat er ook ouderen zijn bij wie de balans in een of meer domeinen onder druk staat. Wat bij deze ouderen vooral in het oog springt is een verstoring van de balans binnen het domein van sociale relaties. Dit kan verschillende oorzaken hebben, zoals afnemende mobiliteit of een voortschrijdend verlies aan sociale contacten, maar de kern ervan is dat deze ouderen minder goed in staat zijn deze verstoringen te compenseren. Daarin missen zij de nodige stuurkracht, ofwel de vaardigheden die nodig zijn voor het aangaan van nieuwe relaties. Hulp vragen, bijvoorbeeld om vervoer, is eveneens een vaardigheid die deze ouderen minder goed beheersen. Sommigen ouderen zoeken

de compensatie in een verhuizing naar een woning elders, in de verwachting daar de gewenste contacten wel te vinden. Het laatste wil overigens niet zeggen dat alle andere ouderen de benodigde vaardigheden wel beheersen. Onder deze ouderen zijn er eveneens die in een verlies aan sociale contacten een reden zien om te verhuizen.

3.5 Structuur van wonen, welzijn en zorg in Midden-Drenthe

Inleiding

Om het aanbod van voorzieningen in beeld te krijgen hebben we verschillende beleidsdocumenten bestudeerd, websites bezocht en interviews afgenomen met mantelzorgers en buurtgenoten. Daarnaast hebben we gesproken met vertegenwoordigers van verschillende dorpsverenigingen en met vertegenwoordigers van zes professionele organisaties. In deze volgorde beschrijven we hierna de visie van de geïnterviewden op de wooncondities van ouderen in kleine dorpen, de mogelijkheden die zij zien om deze te versterken en wat zij daaraan kunnen bijdragen.

Lokale kracht

Om de ondersteunende kwaliteiten van Nieuw-Balinge en Wijster in beeld te krijgen hebben we acht groepsinterviews afgenomen. We spraken met mantelzorgers, buurtverenigingen (alleen in Wijster), straatcontactpersonen (alleen in Nieuw-Balinge), sport- en vrijetijdsverenigingen en belangenorganisaties. Zij vertegenwoordigen ieder op eigen wijze en met eigen oogmerken de woon- en leefomgeving van de ouderen. De uitkomsten van de interviews geven we hieronder weer.

Wat uit de interviews met de mantelzorgers, de straatcontactpersonen en de dorpsverenigingen onmiddellijk naar voren komt is het beeld van een 'warme deken' waarmee de beide dorpsgemeenschappen 'hun' ouderen omhullen. Dit blijkt uit de motieven van mantelzorgers en, meer in het algemeen, ook uit de bereidheid onder bewoners om bij te springen als bewoners (ouderen) het alleen niet afkunnen. Deze bereidheid heeft zijn wortels in het traditionele noaberschap, maar is ontdaan van het verplichtende karakter daarvan: de noaberplicht. De moderne vorm van noaberschap biedt zekerheid en veiligheid aan ouderen. Sommigen, zoals de straatcontactpersonen, wijzen in dit verband op een risico van het meer afhankelijk maken van ouderen van mantelzorg en burenhulp. De kracht hiervan bestaat uit het spontane karakter waarmee de hulp geboden wordt. Dit is ook een

vereiste, maar dit komt onder druk te staan als mensen (buren) zich verplicht voelen of als zij verplicht worden om de nodige hulp te verlenen.

De aandacht die uitgaat naar ouderen als belangrijke leden van de dorpsgemeenschap beperkt zich niet tot de mantelzorgers en de straatcontactpersonen. Aandacht voor ouderen en hun behoeften, mogelijkheden en belemmeringen is ook aan de orde bij de dorpsverenigingen. Ouderen horen erbij en moeten in staat gesteld worden om in eigen maat en tempo mee te blijven doen. Bovendien zijn ze belangrijk voor het verenigingsleven door hun inzet daarvoor. Daarmee leveren ouderen tevens een heel eigen bijdrage aan de leefbaarheid van hun dorp.

Sommige verenigingen nemen concrete initiatieven om ouderen aan de activiteiten deel te laten nemen, bijvoorbeeld door vervoer aan te bieden en door in hun activiteiten rekening te houden met de interesses van ouderen. Opmerkelijk is de uitwerking van de interviews op dit streven en de mogelijkheden om daar een vervolg aan te geven. Verschillende organisaties tasten in het duister hoe zij ouderen meer en beter bij hun activiteiten kunnen betrekken. De interviews met deze organisaties monden echter steeds uit in een ware brainstorm hierover, waardoor tal van ideeën en plannen naar voren kwamen.

De verenigingen constateren een grote belangstelling onder (jongere) ouderen voor het cursusaanbod van de buurtacademie in Nieuw-Balinge. De buurtacademie is een samenwerkingsverband tussen de Stichting Welzijn Midden-Drenthe, het Drenthe College en de gemeente Midden-Drenthe. Er is vooral onder de jongere ouderen duidelijk sprake van een grote educatieve behoefte. Vooral computercursussen, cursussen als 'Drentse taol' en 'Dieper deur Drenthe' en een cursus weerbaarheid slaan aan. De bejaardensoos in Wijster heeft enerzijds te maken met teruglopend ledental en vergrijzing en anderzijds met de vraag hoe deze ontwikkeling gekeerd kan worden. De activiteiten, of het verband waarin deze aangeboden worden, spreken de jongere ouderen niet aan. Vernieuwing is dus noodzakelijk, maar het bestuur voelt zich onmachtig hiertoe initiatieven te nemen. Daarvoor hebben ze ondersteuning nodig. Wellicht is het een suggestie om de naam te veranderen in senioren- of ouderensoos. Zeker de ouderen tot 75 jaar voelen zich zelden bejaard en laten zich ook niet aanspreken op deze titel. Daarnaast speelt de trend dat ouderen niet meer categoriaal benaderd willen worden.

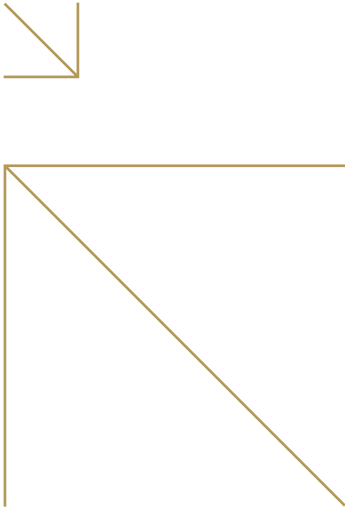
Wat ook in het oog springt is de eensgezindheid in de visies op de bereikbaarheid van diensten en voorzieningen. Van verschillende kanten wijst men op de noodzaak van een aanspreekpunt in het dorp waar ouderen en anderen terecht kunnen met hun vragen op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Daaraan willen verschillende geïnterviewden als organisatie of als persoon ook bijdragen. Het door hen gewenste aanspreekpunt moet gestalte krijgen in de vorm van een samenwerkingsverband dat aansluit bij de cultuur van het dorp. Dit houdt onder andere in dat de zeggenschap over het aanspreekpunt niet eenduidig opgedragen moet zijn aan een professionele organisatie, maar dat het dorp (mede) zeggenschap heeft.

In beide dorpen streven de belangenorganisaties naar vernieuwing van de huisvesting voor ouderen. In elk geval betreft dit de bouw van een aantal ouderenwoningen. Nieuw-Balinge wil nog een stap verder gaan en dit enerzijds combineren met zorgfuncties in de vorm van kleinschalige woon-zorgcombinaties en anderzijds zoeken naar mogelijkheden voor combinatie met woningen voor starters.

Professionele voorzieningen

Uit de interviews met de vertegenwoordigers van professionele organisaties komt als eerste naar voren dat zij onafhankelijk van elkaar veel belang hechten aan het versterken van de wooncondities voor ouderen in kleine dorpen. Dit belang sluit aan bij het gemeentelijke streven naar een meer participatiegerichte benadering in het ouderenbeleid. Ouderen dienen de mogelijkheid te hebben langer zelfstandig in het dorp te wonen en actief deel te nemen aan de samenleving. De benodigde voorzieningen moeten zo veel mogelijk op lokaal niveau beschikbaar zijn. De gemeente wil in nauwe samenspraak met alle betrokkenen investeren in het behoud en de versterking van het zelfsturend vermogen van ouderen en in de ondersteunende kwaliteiten van de omgeving. Dit moet gestalte krijgen in de beleidsontwikkeling in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning.

Woonservice Drenthe maakt melding van een verschuiving in zijn beleid in het bouwen van woningen voor ouderen. De corporatie staat open voor nieuwbouw van woningen in kleine dorpen. Bij het bepalen van de behoefte hieraan wil de corporatie niet uitsluitend afgaan op het aantal inschrijvingen voor deze woningen, noch op prognoses over de te verwachten behoefte in de

toekomst. De corporatie overweegt een onderzoek te doen naar de feitelijke behoefte aan deze woningen. In dit verband overweegt de corporatie ook om, als tegenhanger van het verkopen van woningen aan huurders, woningen die te koop aangeboden worden en die geschikt zijn voor ouderen aan te kopen en vervolgens te verhuren. Daarnaast wil de corporatie experimenteren met meldpunten in de dorpen, waarin samengewerkt wordt met andere aanbieders op het terrein van wonen, zorg en welzijn. Op die manier kunnen ouderen met vragen op deze terreinen terecht in de eigen omgeving en kunnen zij zo nodig bemiddeld worden bij het benutten van voorzieningen en diensten. Verder denkt de corporatie aan het invoeren van een zorgabonnement voor ouderen, waarover momenteel verkennende gesprekken plaatsvinden met Icare. Interessant is het verband dat de corporatie legt met een te creëren ondersteunende functie als dorpsconciërge, analoog aan de conciërgefunctie van de wooncomplexen in Beilen.

Ook de andere geïnterviewde organisaties noemen het belang van een aanspreekpunt, zij het onder verschillende benamingen. Het zoeken naar mogelijkheden voor een combinatie van een professionele en vrijwillige opzet op dorpse schaal komt daarbij steeds naar voren. De professionele kant betreft de ondersteuning van de mensen die deze voorziening dragen, het waarborgen van een juiste informatieverstrekking en een andere afhandeling van vragen. De vrijwillige kant betreft de bemensing van de voorziening. Zowel de Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe, als de Stichting Welzijn Midden-Drenthe ziet hierin voor zichzelf een belangrijke opdracht weggelegd. De Stichting Welzijn Midden-Drenthe pleit in dit verband voor het aanstellen van een dorpsmakelaar met wortels in de dorpsamenleving. Daarbij is deze organisatie ook gericht op het versterken van het aanbod van activiteiten voor ouderen in kleine dorpen. Stichting Welzijn Ouderen streeft naar een decentralisatie van diensten om deze beter aan te kunnen laten sluiten bij de lokale netwerken van vrijwilligers. Tevens wil de Stichting Welzijn Ouderen op die manier haar zichtbaarheid in de kleine dorpen vergroten. Tot nu toe concentreert de uitvoering van dienstverlening en activiteiten zich voor een belangrijk deel op de drie centrumdorpen Smilde, Beilen en Westerbork.

Icare acht de voorwaarden om langer zelfstandig te blijven wonen in dorpen gunstig, evenals die voor de mogelijkheid om voor de ondersteuning daarbij een beroep te kunnen doen op de eigen omgeving. Lokale netwerken spelen hierin een onmisbare rol.

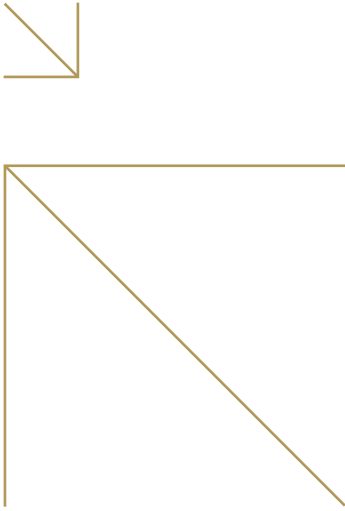
Mantelzorg vanuit het eigen netwerk zal als primaire voorwaarde voor zelfstandig wonen met een zorgvraag steeds belangrijker worden. Volgens Icare biedt de invoering van de Wmo hiervoor nieuwe kansen, omdat de regie voor de voorzieningen bij de gemeente komt te liggen. Die kan ervoor zorgen dat de voorzieningen naar elkaar toegroeien. Icare heeft plannen om verpleegkundigen op 'vindplaatsen' spreekuren te laten houden. Dit past binnen het streven van Icare om de zorg zoveel mogelijk op dorpse maat aan te bieden. Daarbij hoort ook de ontwikkeling van gebiedsgebonden verzorgingsteams, zoals Icare die voorstaat. Deze teams organiseren zelfstandig de zorgverlening binnen hun gebied, waaruit zij zelf ook afkomstig zijn. Dit draagt bij aan de herkenbaarheid van de verzorgenden voor de zorgontvangers.

De mogelijkheden voor realisatie van deze en andere plannen is voor een groot deel afhankelijk van de wijze waarop de Wet maatschappelijke ondersteuning op gemeentelijk niveau vorm krijgt. Daarover is nog geen helder en eenduidig beeld te verkrijgen. In afwachting van verdere parlementaire besluitvorming is het voor alle betrokkenen nog moeilijk om de precieze uitwerking en de consequenties daarvan te overzien. Toch zien verschillende organisaties belangrijke kansen in de Wmo. Dit betreft onder andere de regiefunctie van de gemeente, waardoor een betere afstemming gerealiseerd kan worden. Daarnaast wijzen zij op de kansen voor versterking van de activiteiten van beroepskrachten en vrijwilligers. Stichting Welzijn Midden-Drenthe dringt aan op een inventarisering op dorpse schaal van de benodigde hulp onder ouderen en op het ontwikkelen van een daarop afgestemde infrastructuur, waardoor zoveel mogelijk voorzieningen op dorpse schaal beschikbaar komen.

Tegenover dit optimisme spreken verschillende geïnterviewden ook hun bezorgdheid uit over het kunnen handhaven van kwaliteit in de benodigde zorgverlening. Deze bezorgdheid betreft het eventuele inkoopbeleid van de gemeente en de mogelijke ongewenste gevolgen van de marktwerking in de zorg. Verschillende geïnterviewden vrezen dat de hieruit voortvloeiende concurrentie en het inkoopbeleid samenwerking in de weg staan, wat ten koste gaat van de kwaliteit. Die spanning zal zich volgens verschillende geïnterviewden voordoen wanneer het inkoopbeleid primair gericht zal zijn op het inkopen van de goedkoopst mogelijke zorg.

Conclusie

Samengevat kunnen we concluderen dat er tussen de dorpen en de professionele voorzieningen onderling veel overeenstemming

heerst in de zienswijzen op het versterken van de wooncondities voor ouderen in kleine dorpen. Het streven naar de realisatie van een levensloopbestendige voorzieningenstructuur op het niveau van kleine dorpen staat centraal. In het bijzonder betreft dit de wens, dan wel de intentie, een aanspreekpunt in te richten voor wonen, welzijn en zorg in het dorp. Men is het ook eens over de wijze waarop dit gestalte moet krijgen, namelijk in een combinatie van vrijwillige en professionele inzet. Overeenstemming is eveneens aanwezig in de andere uitgesproken intenties om welzijn en zorg dichterbij de ouderen te brengen, zoals door het zoeken naar mogelijkheden om ouderen betrokken te houden bij het verenigingsleven. Een voorbeeld hiervan vormen de gebiedsgebonden zorgteams van Icare. Belangrijk is ook het van verschillende kanten uitgesproken streven naar samenwerking bij het realiseren van de gewenste infrastructuur en de wil van de gemeente om hierin te investeren en daarvoor in overleg te treden met alle betrokkenen.

Op een enkel ander onderdeel lijkt er wel verschil in inzicht te bestaan over de realiseerbaarheid van zaken. Dit betreft vooral de mogelijkheden voor realisatie van door de dorpen geuite wensen voor het (bij)bouwen van ouderenwoningen. Dit verschil blijkt uit het Woonplan 2005+, waarin gesteld wordt dat de huidige voorraad nultredenwoningen in beide dorpen voldoet aan de te verwachten vraag voor 2015. Hiermee lijkt de kous af, maar daarbij valt zowel een kanttekening te plaatsen, als een mogelijk lichtpuntje te geven. De kanttekening betreft het feit dat in het Woonplan 2005+ geen indicatie gegeven wordt over de kwaliteit van de nultredenwoningen in Nieuw-Balinge. Dit is opmerkelijk omdat dit wel gedaan wordt voor de woningen in Wijster, maar meer nog gezien de ouderdom van zes seniorenwoningen. Zoals Plaatselijk Belang ook aangeeft is het maar zeer de vraag of deze woningen nog wel voldoen aan de huidige vereisten voor ouderenwoningen. Bovendien zagen we dat deze woningen de laatste jaren, door deze te verhuren aan starters, in feite een andere bestemming hebben gekregen. Deze ontwikkeling is op zichzelf een teken aan de wand, maar geeft in ieder geval een vertekening van de voorraad geschikte nultredenwoningen in de huursector. Daarbij komt nog de twijfel over de geschiktheid voor bewoning door ouderen van de eengezinswoningen die tot nultredenwoning worden verbouwd. Hoe dit ook zij, gezien de opstelling van Woonservice Drenthe in deze kwestie is de wens voor meer ouderenwoningen niet geheel kansloos. De woningcorporatie houdt er rekening mee dat de actuele vraag naar deze woningen

geen juist beeld geeft van de feitelijke behoefte. Zij wil vooral kijken naar de totale vraag, ook als die vraag latent is.

De ingrediënten voor een stevige levensloopbestendige infrastructuur op dorpse schaal zijn onmiskenbaar aanwezig. Het vermogen om deze ingrediënten bij elkaar te brengen en er een samenhangend geheel van te maken is nu van het grootste belang. Dit vraagt om samenhangend in plaats van categoriaal denken. Met het oog hierop keren we in het volgende hoofdstuk terug naar de vraagstelling van het onderzoek en trekken we onze conclusies. Hierop volgend geven we een set van aanbevelingen voor de realisatie van de gewenste infrastructuur.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Terug naar de vraagstelling

In de voorgaande drie hoofdstukken hebben we uitvoerig de uitkomsten van het onderzoek beschreven. In dit hoofdstuk keren we terug naar de vraagstelling. Op basis van de verkregen uitkomsten willen we een antwoord bieden op de vragen in dit onderzoek. Het gaat om de volgende vragen:

1. Welke verschillen op het gebied van sociale cohesie, gezondheid, gebruik van zorg- en dienstverlening, informele hulp en de woning doen zich voor tussen ouderen in kleine dorpen en ouderen die woonachtig zijn in andere woonmilieus?
2. Welke woon-, zorg- en dienstverleningsvoorzieningen wensen ouderen die woonachtig zijn in kleine dorpen, hoe verhouden deze wensen zich tot de huidige woonsituatie en welke knelpunten doen zich daarbij voor?
3. Welke gewenste woon-, zorg- en dienstverleningsvoorzieningen zijn op de schaal van kleine dorpen realiseerbaar en hoe kan de bereikbaarheid van andere voorzieningen gewaarborgd blijven?

De beantwoording van deze vragen vindt paragraafgewijs plaats. In de volgende paragraaf gaan we in op de verschillen tussen ouderen in kleine en grotere woonkernen. Daarbij gaan we tevens na hoe de voorkomende verschillen zich manifesteren in de casestudy. Op die manier leggen we een verband tussen de WBO-analyse en de casestudy. De daaropvolgende paragraaf gaat over de wensen en behoeften van ouderen in kleine dorpen. Die wensen en behoeften zijn af te leiden uit de concrete vraag, maar ook uit gedrag. De conclusie hiervan plaatsen we in het licht van de vijf levensdomeinen: lichaam en geest, materiële zekerheid, arbeid en presteren, sociale relaties en waarden en zingeving. In de vierde en laatste paragraaf willen we een antwoord bieden op de laatste onderzoeksvraag. Dit antwoord werken we uit in een set van aanbevelingen, gericht op de mogelijkheden voor een levensloopbestendige infrastructuur op dorpse schaal en de bereikbaarheid van de bovenlokale infrastructuur.

4.2 Ouderen in grote en kleine kernen

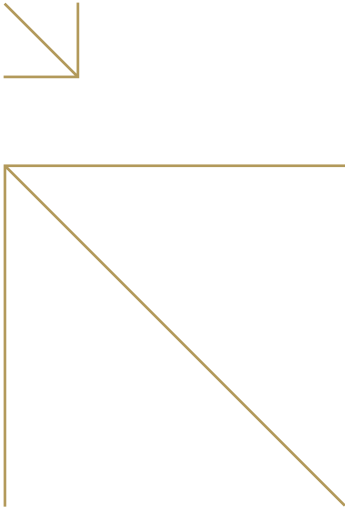
De vraag naar verschillen tussen ouderen die wonen in kleine dorpen en ouderen woonachtig in grotere woonkernen hebben we beantwoord aan de hand van een toetsing van zeven hypothesen. Daarvoor is gebruik gemaakt van de dataset van het WoningBehoeftte Onderzoek 2002. De analyse laat zien dat er inderdaad sprake is van verschillen tussen beide groepen ouderen, maar niet in alle gevallen. Bovendien zijn de verschillen vaak klein. Wanneer we de uitkomsten hiervan in verband brengen met de uitkomsten van de casestudy komen we tot de volgende conclusies:

De sociale cohesie is in kleine dorpen groter dan in grotere woonkernen. Het grootste verschil doet zich voor met de buiten het stadscentrum gelegen vooroorlogse en eerste generatie naoorlogse woonwijken in steden.

Een betrekkelijk klein, maar significant verschil doet zich voor als het gaat om de sociale cohesie. Die is, zoals verondersteld, in kleine dorpen iets groter dan in de grotere woonkernen. Dit verschil doet zich voor in alle leeftijdscategorieën en is het grootst in buiten het centrum van steden gelegen wijken. Zoals blijkt uit de casestudy versterkt de sociale cohesie het gevoel van veiligheid onder ouderen. Er wordt op hen gelet en bij problemen worden de nodige maatregelen genomen. Daarnaast is het de bakermat voor diverse vormen van hulp.

In kleine dorpen wonen verhoudingsgewijs minder ouderen van 75 jaar en ouder dan in de grotere woonkernen. Dit verschijnsel is een belangrijke indicator voor het wegtrekken van 75-plussers uit kleine dorpen naar een grotere woonkern.

Een ander verschil is dat kleine dorpen verhoudingsgewijs iets minder ouderen van 75 jaar tellen dan de grotere woonkernen. Dit verschil zien we ook tussen de grotere en kleinere woonkernen in de gemeente Midden-Drenthe. Daar is het aantal 75-plussers in de drie centrumdorpen Smilde, Beilen en Westerbork, tevens de kernen met de meeste voorzieningen, steeds nagenoeg gelijk aan het aantal 65-74-jarigen. In de kleine dorpen komt het aantal 75-plussers vaak niet hoger uit dan ongeveer de helft van het aantal 65-74-jarigen. Alleen in Hooghalen en Wijster nadert het aantal 75-plussers het aantal van de jongere groep ouderen. In samenhang met de uitkomst van het WBO 2002, dat ouderen in kleine dorpen vaker gezondheid en behoefte aan zorg noemen als redenen om te verhuizen, bevestigt dit verschijnsel de hypothese

dat ouderen met beperkingen en woonachtig in kleine dorpen vaker naar een grotere woonkern verhuizen dan gezonde ouderen in kleine dorpen.

Ouderen zijn over het algemeen tevreden met de huidige woning. Er is geen verschil tussen gezonde ouderen en ouderen met beperkingen. Evenmin doet zich een verschil voor in woonmilieu.

De overgrote meerderheid van de ouderen is, ongeacht de gezondheidssituatie en zorgbehoefte, tevreden met de huidige woning. Er zijn geen noemenswaardige verschillen naar woonmilieu. Zoals ook blijkt uit de casestudy, wonen ouderen in kleine dorpen vaker in een eengezinswoning of een vrijstaande woning. De casestudy bevat ook een indicatie dat de woningen in kleine dorpen vaker dan gemiddeld eigendom zijn van de bewoners. In de kleine dorpen in de gemeente Midden-Drenthe is het overgrote deel van de woningen eigendom van de bewoners. Niet zelden gaat het om bungalows of verbouwde boerderijen. Bovendien beschikken veel woningen over een tredenvrije toegang tot de woning, het sanitair en ten minste één slaapkamer. Deze woningen worden door de bewoners ook geschikt bevonden voor bewoning door ouderen. Wel hebben sommige ouderen problemen met het onderhoud van de vaak grote tuinen.

In de kleine dorpen in Midden-Drenthe treffen we in hoofdzaak twee soorten huurwoningen aan. De eerste soort betreft eengezinswoningen in de vorm van rijtjeshuizen en twee-onder-een-kap. De tweede soort bestaat uit seniorenwoningen. De laatste treffen we alleen aan in dorpen met meer dan 700 inwoners. Deze woningen worden door een relatief klein aantal ouderen bewoond. Hieruit volgt dat de meeste hurende ouderen een gewone woning bewonen.

Ouderen in kleine dorpen zijn vaker tevreden met de woonomgeving, de openbare parkeergelegenheden en de groenvoorzieningen, maar minder vaak met winkelvoorzieningen en openbaar vervoer dan ouderen in grotere woonkernen.

In de tevredenheid met voorzieningen als winkels voor de dagelijkse boodschappen, openbare parkeergelegenheid, openbaar vervoer en groenvoorzieningen doen zich wel verschillen voor tussen bewoners van kleine en grotere kernen. Parkeergelegenheid en groenvoorzieningen scoren hoger bij de bewoners van kleine kernen. Het omgekeerde is het geval als het gaat om winkels en openbaar vervoer. Maar de casestudy laat zien dat het belang van vooral het laatste relatief is. De casestudy heeft betrekking op

dorpen waar een supermarkt gevestigd is en een rijdende winkel de boodschappen aan huis brengt. De meeste ouderen doen daar hun dagelijkse boodschappen, maar vaak gaan ze daarvoor ook naar een ander dorp. Het openbaar vervoer wordt als een minpunt aangewezen, vanwege de slechte verbindingen en de lage frequentie. Voor de meeste ouderen is dit geen probleem omdat zij over een auto beschikken of omdat er altijd wel iemand met hem mee wil rijden.

Gezondheid en zorgbehoefte zijn de door ouderen meest genoemde redenen om te verhuizen. Daarnaast worden de woning, afnemende mobiliteit en verlies van sociale contacten in het dorp als reden genoemd. In kleine dorpen is de vaak grote onderhoudsintensieve tuin bij de woning vaker een reden dan de woning zelf.

Gezondheid en zorgbehoefte zijn verreweg de meest genoemde, maar niet de enige redenen om te willen verhuizen. Andere, maar beduidend minder vaak genoemde redenen hebben betrekking op de buurt of op de woning. Deze redenen zijn nog minder vaak aan de orde bij ouderen in kleine dorpen. In het bijzonder betreft dit de buurt. In de casestudy wordt de buurt (het dorp) als zodanig nooit genoemd als reden. Als het gaat om de woning komt uit de casestudy vooral een verband naar voren met de bijbehorende tuin. Daarnaast bevat de casestudy indicaties dat er nog andere redenen in het spel zijn. Al of niet in combinatie met gezondheid en zorgbehoefte worden ook afnemende mobiliteit en verlies van sociale contacten genoemd. Het laatste wordt in het WBO opgevat als een aspect van de verhuisredenen 'buurt'. De buurt geldt ook als reden wanneer men geen aansluiting meer vindt bij andere bewoners als gevolg van veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Voor sommigen ouderen in de casestudy is dit een reden om te verhuizen. De aanwezige winkelvoorzieningen in de grotere dorpen vormen een bijkomstige reden.

Afnemende mobiliteit heeft een eenduidige in de persoon gelegen oorzaak, bijvoorbeeld het door fysieke of geestelijke beperkingen niet langer meer kunnen of mogen autorijden. Verlies aan sociaal contact als verhuisreden ligt ingewikkelder. De casestudy laat zien dat dit enerzijds veroorzaakt wordt door vertrek of overlijden van vooral leeftijdgenoten. Anderzijds is er sprake van onvermogen om nieuwe contacten aan te gaan. Sommige ouderen missen daarvoor de benodigde stuurkracht. Dit tekort aan stuurkracht komen we ook tegen bij ouderen die naar een grotere woonkern verhuisd zijn, maar daar niet of nauwelijks tot nieuwe contacten komen.

Ouderen met beperkingen en woonachtig in kleine dorpen ontvangen even vaak hulp als ouderen met beperkingen in grotere woonkernen. Ouderen in kleine dorpen krijgen die hulp minder vaak van professionele instellingen maar vaker van mantelzorgers.

Verondersteld werd dat ouderen in kleine dorpen vaker verstoken zijn van formele hulp, zoals huishoudelijke hulp of hulp bij de persoonlijke verzorging, dan ouderen in grotere woonkernen, maar dat zij deze vormen van hulp vaker krijgen van mantelzorgers. Van de ouderen met beperkingen krijgt ongeveer de helft wekelijks hulp in de huishouding. Slechts een klein deel van de ouderen die moeite hebben met de persoonlijke verzorging krijgt daarbij hulp. Hetzelfde geldt voor verpleeghulp aan huis. Bij geen van de drie vormen van hulp doen zich significante verschillen voor tussen de woonmilieus. Dit is wel het geval waar het gaat om de herkomst van de hulp.

Meestal is de formele hulp afkomstig van een instelling voor thuiszorg, gevolgd door particuliere hulp. Zoals verwacht treffen we deze vormen van hulp minder vaak aan bij ouderen in kleine dorpen. Het verschil bedraagt echter niet meer dan enkele procentpunten. Daarentegen beschikken deze ouderen inderdaad vaker over mantelzorg, zeker in vergelijking met de stedelijke woonmilieus. Het sterkst doet zich dit voor bij alleenstaanden en bij echtparen waarvan beide partners beperkingen hebben. Deze hulp wordt echter ook verleend wanneer de oudere en diens eventuele partner geen beperkingen hebben. De casestudy bevat indicaties dat dit verschil mede veroorzaakt wordt door de ruimere mogelijkheden aan burenhulp. Daar staat wel tegenover dat ouderen veel moeite hebben met het doorlopen van de procedures voor het aanvragen van formele hulp.

4.3 Wensen en behoeften van ouderen in kleine dorpen

Aansluitend op het WBO 2002 heeft de casestudy als doel het verschaffen van inzicht in de wensen en behoeften van ouderen in kleine dorpen in relatie tot enerzijds hun levensfase en de levensdomeinen en anderzijds de infrastructuur voor wonen, welzijn, zorg en vervoer. Deze wensen en behoeften zijn op twee manieren naar voren te halen. De eerste manier is door ouderen daar rechtevreeks naar te vragen. De tweede manier is door te vragen naar het gedrag van de ouderen in relatie tot de levensdomeinen. Anders dan met de eerste manier kunnen met de tweede manier

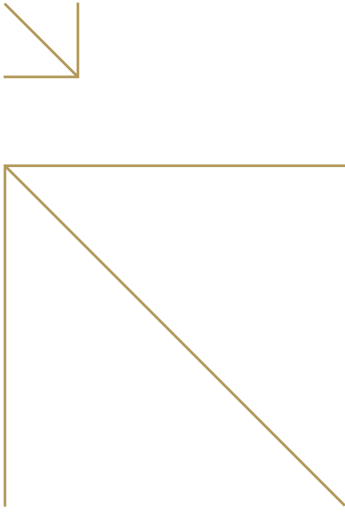
ook de latente woonwensen in beeld gebracht worden. In de casestudy hebben we beide manieren toegepast. Gerelateerd aan de levensdomeinen zijn daaruit de volgende conclusies te trekken.

Lichaam en geest

De ouderen die betrokken waren bij de casestudy beschikken in meerderheid over een matige tot slechte lichamelijke gezondheid. Niet zelden is dit het gevolg van het arbeidsverleden of van de zorg die men had voor ouders. Daarnaast is er vaak sprake van chronische (ouderdoms)aandoeningen. Het merendeel van de betrokken ouderen is ouder dan 75 jaar. Daarmee zijn de 75-plussers tevens oververtegenwoordigd in de casestudy. Het WBO 2002 wijst uit dat de meerderheid van ouderen in kleine dorpen geen beperkingen heeft, maar bij de 75-plussers is iets minder dan de helft nog vrij van beperkingen. Op grond hiervan is de aangetroffen gezondheidstoestand bij de ouderen die betrokken waren bij de casestudy niet op te vatten als een indicator voor de gezondheidstoestand van ouderen in kleine dorpen.

Veel ouderen hebben vanwege hun beperkingen behoefte aan hulp. Een beperkt aantal heeft wekelijks hulp in de huishouding van de thuiszorg. Veel groter is het aantal dat hulp krijgt van familie, bureen en vrienden. Deze hulp is te onderscheiden in mantelzorg en burenhulp. Beide vormen worden graag geboden en geaccepteerd zolang deze bepaalde grenzen niet overschrijden. Zowel vanuit de ouderen zelf als door de mantelzorgers wordt gesteld dat hulp van mantelzorgers en andere informele hulpverleners niet aan de orde is wanneer de persoonlijke integriteit in het geding komt. Wanneer hulp bij de persoonlijke verzorging nodig is heeft men liever hulp van een professionele kracht.

Beperkingen in de gezondheid laten zich vooral gelden bij het onderhoud van de vaak grote tuinen en erven bij de woningen. Een goed onderhouden en rijk bloeiende tuin is ook belangrijk voor balans in de domeinen arbeid en presteren, sociale relaties en waarden en zingeving. Daarmee kun je een duidelijke prestatie neerzetten waar je trots op kunt zijn. Verschillende ouderen krijgen hierbij hulp van familie of bureen. Anderen hebben die hulp niet of niet genoeg, terwijl ze daar wel behoefte aan hebben. Dergelijke hulp kan ook voorkomen dat ouderen vroegtijdig verhuizen naar een ander dorp. Het niet meer kunnen onderhouden van de tuin, waardoor deze dreigt te verwaarlozen, wordt immers regelmatig genoemd als reden om te verhuizen.

Hulp vragen is vaak moeilijk. Het is een vaardigheid die veel ouderen missen door de vanzelfsprekendheid van de traditionele noaberhulp. Zij hebben nooit geleerd om te vragen om hulp. Dit kan een probleem opleveren wanneer oude burens wegtrekken of komen te overlijden, waarmee tevens de vanzelfsprekendheid van burenhulp verdwijnt.

Tot het domein lichaam en geest rekenen we ook de mobiliteit en de mogelijkheid om zelf in de behoefte hieraan te voorzien. Veel ouderen beschikken nog over een auto. Het wel of niet kunnen autorijden is mede een zaak van lichamelijke en geestelijke conditie. Deze ouderen zijn vaak beducht voor het moment dat zij niet meer zelf een auto kunnen besturen en zo afhankelijk worden van anderen. Zij zien dit als een acute reden om te verhuizen. Ouderen die geen auto bezitten ervaren dit echter niet als een aanslag op hun mobiliteit. Zij hebben de balans gevonden in andere vormen van verplaatsing en vervoer: lopen, de fiets, de regiotaxi of het openbaar vervoer. Ook kunnen ze wanneer nodig een beroep doen op familie of burens.

Ouderen zijn vaak weinig bekend met de vele mogelijke vormen van ondersteuning die hen ten dienste staan. Voor een deel is dat omdat zij wachten met informatie zoeken tot de noodzaak zich aandient. De onoverzichtelijkheid van het aanbod speelt echter ook een rol. Opmerkelijk is de onbekendheid van het loket zorg- en dienstverlening en van andere vormen van dienstverlening van SWO bij veel ouderen. Om hieraan tegemoet te komen pleiten ouderen voor een informatie- of aanspreekpunt in het dorp waar zij terecht kunnen voor informatie en advies.

De afgelopen jaren zijn de huisartsen in Midden-Drenthe samengetrokken in huisartsenposten in de drie centrumdorpen. Opmerkelijk is dat de huisartsenpost in Westerbork niet in beeld is bij de bewoners van Nieuw-Balinge. Zij zijn daarvoor vooral georiënteerd op het nabij gelegen Noordscheschut. De VDB Wijster wil onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor terugkeer van een huisarts in het dorp. Daarmee verwoordt VDB Wijster een wens van veel Wijstersen. De belangrijkste reden hiervoor is dat de bewoners in de avond en nacht aangewezen zijn op de veel verder weg gelegen huisartsenpost in Assen. Behalve dat dit de nodige mobiliteit vraagt, missen vooral ouderen daardoor het vertrouwde gezicht van de eigen huisarts.

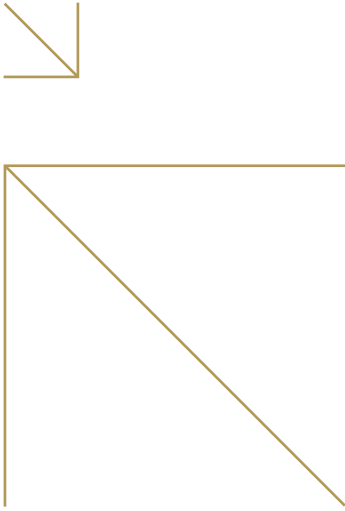
Materiële zekerheid

In het domein materiële zekerheid onderscheiden we in ieder geval twee aspecten die behoren tot de elementaire bestaansbehoeften. Het gaat om de inkomenssituatie en de woning.

De casestudy laat zien dat de inkomenssituatie wat betreft het besteedbaar inkomen per maand voor veel ouderen een karig bestaan oplevert. Vooral alleenstaanden beschikken vaak over niet meer dan AOW, hooguit aangevuld met een klein pensioentje. Deze situatie weerspiegelt de uitkomsten van eerder onderzoek in kleine dorpen in Midden-Drenthe. Toch geven maar weinig ouderen te kennen dat zij moeite hebben met rondkomen. Voor een deel is dat omdat men het sober gewend is, dat wil zeggen gewend is om van weinig te moeten rondkomen. Daarnaast geven verschillende ouderen te kennen nog over andere middelen te beschikken. Ook het verbouwen van eigen groente drukt de kosten van levensonderhoud, uiteraard zolang men daar plezier aan beleeft en ertoe in staat is. Eigenaar-bewoners hebben vaak lage woonlasten omdat de woning vrij van hypotheek is.

Toch behoeft de inkomenssituatie aandacht. De vraag is bijvoorbeeld in hoeverre ouderen op de hoogte zijn van de mogelijkheden voor inkomensondersteuning. De reden hiervoor is dat de interviews wel enkele indicaties bevatten over de financiële positie. Bijvoorbeeld waar het gaat om de prijzen van consumpties in de dorpshuizen. Maar ook het lid zijn van meerdere verenigingen, hetgeen vaak voorkomt, heeft financiële consequenties. Het financieel ondersteunen van het verenigingsleven is voor ouderen van grote betekenis. Op die manier leveren zij hun bijdrage aan het verenigingsleven. Het geeft mede vorm aan hun identiteit als Wijstenaar respectievelijk Nieuw-Balinger. Deze ouderen riskeren daarmee een onbalans in het domein waarden en zingeving.

Wat betreft de woning kunnen we concluderen dat de meeste ouderen hiermee tevreden zijn. Bovendien achten eveneens de meesten van hen de woning geschikt voor ouderen. Dit is vooral het geval onder eigenaar-bewoners en gelegen in het feit dat deze woningen beschikken over een gelijkvloerse indeling van de belangrijkste ruimtes. Slechts een enkeling is op zoek naar andere woonruimte omdat de woning te groot wordt. Sommige bewoners zijn minder tevreden. Het gaat hier om huurders van de seniorenwoningen in Wijster en de huurders van eengezinswoningen in Nieuw-Balinge. De ontevredenheid vloeit voort uit de

renovaties en verbouwingen die momenteel aan de woningen uitgevoerd worden. De renovatie sluit niet aan bij de wensen van de bewoners, terwijl de bewoners in de te verbouwen woningen zich overvallen voelen door de uitvoering. Bovendien is er twijfel of de woningen daarmee, zoals beoogd, meer geschikt worden voor ouderen. Die twijfel betreft de ruimte voor plaatsing van de wasmachine en het niet rolstoeltoegankelijk maken van de woning.

In beide dorpen leeft een sterke wens naar modernere ouderwoningen. De eisen waaraan deze moeten voldoen hebben betrekking op gelijkvloers wonen, inclusief een tweede slaapkamer, en de omvang van de tuin. Die moet in ieder geval beduidend kleiner zijn dan de tuinen bij de huidige seniorenwoningen. Daarnaast leeft er de wens om de woningen te koppelen aan een zorgaanbod. Aanvullende wensen en behoeften hebben betrekking op de aanwezigheid van een supermarkt en goede vervoersverbindingen.

Arbeid en presteren

Het feit dat ouderen geen deel meer hebben aan het arbeidsproces wil niet zeggen dat het domein arbeid en presteren voor ouderen geen betekenis meer heeft. Ook in ander verband valt, zij het onbetaald, arbeid te verrichten en dus te presteren. In dit verband wezen we al op het belang van de tuin. Maar ook andere mogelijkheden komen naar voren. Twee mogelijkheden springen in het oog. Dat zijn burenhulp en het verenigingsleven.

Ouderen worden niet alleen zelf geholpen door hun familie of buren, een betrekkelijk groot aantal steekt zelf ook een helpende hand uit waar dat nodig is. Zolang de gezondheid dat toelaat zetten zij dit door tot op hoge leeftijd. Daarmee leveren zij hun bijdrage aan het noaberschap van dienst en wederdienst. Vaak is de hulp spontaan, maar er zijn ook ouderen die regelmatig aan dezelfde personen dezelfde hulp verlenen.

Het verenigingsleven in de dorpen is voor vrijwel alle ouderen van grote betekenis. Daaruit valt ook af te leiden dat ouderen in kleine dorpen een impliciete behoefte hebben aan een verenigingsleven. Het biedt aanknopingspunten voor balans op verschillende levensdomeinen, maar als het gaat om arbeid en presteren is het verenigingsleven vooral van belang door de mogelijkheden die het biedt om je in te zetten voor de gemeenschap. En wezenlijk deel van de geïnterviewde ouderen is als vrijwilliger actief in het verenigingsleven. Vaak zijn ze dat al jaren, maar dat neemt niet weg dat dit werk zin geeft aan hun huidige levensfase.

Andere ouderen zijn alleen betrokken als deelnemers aan de activiteiten. De prestaties die zij hiermee verrichten zijn niet minder belangrijk voor de zingeving. Ook voor hen voorziet het verenigingsleven in een belangrijke behoefte. Het houdt hen actief en betrokken en levert veel aanspraak op. En wel dusdanig dat ook ouderen die verhuisd zijn naar een andere plaats toch nog de banden met het verenigingsleven vasthouden. Veel ouderen zijn lid van meerdere verenigingen. Ouderen die niet meer deel kunnen nemen aan de activiteiten van lichamelijke aard zijn toch nog regelmatig na afloop in het dorpshuis te vinden. En zij die ook daar niet meer toe in staat zijn blijven lid om de verenigingen financieel te ondersteunen.

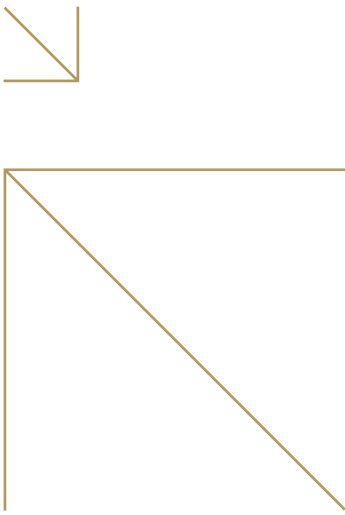
Belangrijk in de deelname aan activiteiten is dat ouderen deze in hun eigen tempo kunnen beoefenen. Daarvoor kunnen ze onder andere terecht bij de bejaardensoos of seniorensoos. Vooral jongere ouderen blijven de activiteiten echter liever in 'gewoon' verenigingsverband beoefenen. Zij voelen zich nog te jong voor de soosactiviteiten. Ook spreekt het beoefenen van activiteiten samen met jongere dorpsgenoten hen meer aan.

Hieruit valt te concluderen dat burenhulp en het verenigingsleven belangrijke aangrijpingspunten bieden voor het herstellen van een onbalans in het domein arbeid en presteren, veroorzaakt door het verlies van de arbeidplaats als gevolg van pensionering. De overgang is meestal geleidelijk omdat de betrokken ouderen veelal al (actief) lid zijn.

Sociale relaties

Ouderen hebben veel behoefte aan sociale contacten in de woonomgeving. Bij degenen die over voldoende contacten beschikken zien we wel dat de aard van de behoefte verschilt. Sommigen zijn pas tevreden wanneer er veel aanloop is en men zelf ook onaangekondigd bij anderen kan binnenlopen. Anderen moeten hier niets van hebben omdat dit een te groot beslag op de beschikbare tijd legt.

De sociale relaties en de verleende hulp door familie en buren kenmerken zich door vanzelfsprekendheid. Deze is geënt op het traditionele noaberschap. De vanzelfsprekendheid ervan heeft echter als keerzijde dat veel ouderen nooit geleerd hebben om hulp te vragen of nieuwe contacten aan te gaan. Ouderen die dit betreft beschikken vaak niet over de vaardigheden om zelf hun

sociale relaties op peil te houden. Dit tekort aan stuurkracht wordt het scherpst zichtbaar bij de ouderen die zich geconfronteerd zien met verlies aan sociale contacten en, mede als gevolg daarvan, beschikken over een dun sociaal netwerk. Wanneer familie, vrienden en kennissen uit het dorp vertrekken of komen te overlijden komt het eigen netwerk onder druk te staan; het leidt tot verdunning die niet gecompenseerd wordt door nieuwe contacten. Deze ouderen zijn kwetsbaar in hun sociale relaties en in het verkrijgen van informele hulp. Voor ouderen die niet in staat zijn de balans te herstellen door nieuwe contacten aan te gaan dreigt eenzaamheid en isolement. Een specifieke aandachtsgroep vormen de ouderen met zintuiglijke beperkingen, zoals doofheid. Hierdoor kunnen zij moeilijk aansluiting vinden bij een groep. Zij hebben de neiging zich terug te trekken.

Voor verschillende ouderen is het idee van afnemende sociale contacten al voldoende om zich te oriënteren op een andere woonplaats in de verwachting daar de nodige contacten wel te vinden. Uit de interviews met de ouderen die verhuisd zijn naar een groter dorp blijkt echter dat het opdoen van nieuwe contacten in de nieuwe woonplaats niet altijd even gemakkelijk verloopt. Ook dan komt het aan op vaardigheid in het leggen van contact.

Waarden en zingeving

Het dorp - de omgeving, de mensen, de dorpscultuur en de daarvan deel uitmakende normen en waarden - is voor veel ouderen van grote betekenis. Die uit zich in de betrokkenheid en verbondenheid met de gemeenschap. Het deel hebben aan die specifieke gemeenschap vormt een belangrijke basis voor identiteit en zingeving. De balans in dit domein staat daarmee niet op zichzelf, maar wordt bemiddeld door de balans in de bovengenoemde domeinen en de mate waarin die ondersteund wordt vanuit de omgeving. Hieruit valt te concluderen dat het dorp als bron van het bestaan onder druk komt te staan wanneer de ondersteuning niet toegesneden is op de individuele behoeften of zelfs uitblijft.

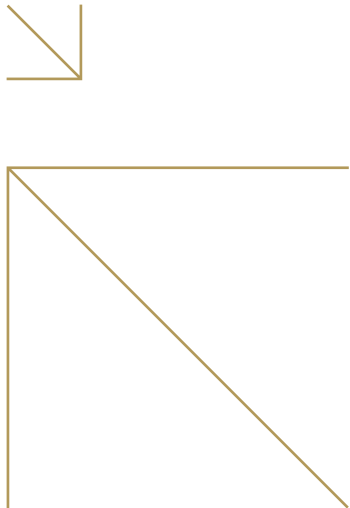
In de volgende paragraaf formuleren we enkele aanbevelingen. Daarmee leggen we de verbinding tussen de laatste conclusie en de mogelijkheden om vanuit de bestaande infrastructuur van voorzieningen en diensten tegemoet te komen aan de behoefte aan ondersteuning op maat, zoals die uit de gesprekken met de betrokken organisaties en ander materiaal naar voren komen. De aanbevelingen relateren we aan de in 1.2 genoemde vereisten

van een levensloopbestendige woonomgeving op dorpsniveau:

- Voldoende passende mogelijkheden voor wonen;
- uitnodigende en stimulerende mogelijkheden voor ontmoeting en contact;
- een verenigingsleven dat tegemoetkomt aan de wensen en mogelijkheden van ouderen;
- basisvoorzieningen op dorpsniveau op het gebied van dagelijkse levensbehoeften en vervoer;
- toegang op dorpsniveau tot het totale pakket aan zorg- en dienstverlening.

4.4 Naar een levensloopbestendige infrastructuur

Over de infrastructuur zoals die uit de interviews met dorpsorganisaties en professionele instellingen naar voren komt, valt te concluderen dat deze al op verschillende aspecten voldoet aan de voorwaarden voor een levensloopbestendige woon- en leefomgeving. Tegelijkertijd oppert men van verschillende kanten ideeën en plannen voor versterking van deze structuur. Er is bovendien een breed gedeeld inzicht dat initiatieven aan moeten sluiten op de cultuur en de mogelijkheden van de dorpsgemeenschappen. Ook constateren we een grote bereidheid om mee te werken aan experimenten waarmee kennis en ervaring opgedaan kunnen worden over hoe de gewenste voorzieningen voor woon-, zorg- en dienstverlening op dorpse schaal kunnen worden georganiseerd. Daarvoor dienen zich verschillende mogelijkheden aan. In aansluiting hierop komen we tot de volgende aanbevelingen.

Voldoende passende mogelijkheden voor wonen

1. Onderzoek de concrete behoefte aan voor ouderen geschikte woningen in kleine dorpen.

Woonservice Drenthe houdt de mogelijkheid open dat het aantal inschrijvingen voor seniorenwoningen, of beter gezegd het ontbreken daarvan, niet de feitelijke behoefte weerspiegelt. Deze corporatie speelt met de gedachte een onderzoek te laten uitvoeren naar de feitelijke behoefte aan ouderenwoningen in kleine dorpen. Maar ook de beleidsnota Woonplan 2005+ geeft hiertoe aanleiding, zoals de situatie in Nieuw-Balinge laat zien. Waar het om gaat is niet alleen de vraag of de huidige voorraad nultredenwoningen nominaal gezien voldoende is, maar ook of deze voorraad aan de kwaliteitseisen van de hedendaagse en toekomstige ouderen voldoet. Dit betekent vanzelfsprekend dat het aanbevolen onderzoek zich moet uitstrekken tot deze eisen. Het verdient tevens aanbeveling om het onderzoek uit te voeren in samenwerking met de verenigingen voor dorpsbelangen en de gemeente Midden-Drenthe. Het belang van de gemeentelijke betrokkenheid ligt in de actualisering van de gemeentelijke beleidsnota Woonplan 2005+.

2. Onderzoek de belangstelling en mogelijkheden voor verwerving van bestaande voor ouderen geschikte woningen.

Woonservice Drenthe start binnenkort met een experiment waarin woningen te koop worden aangeboden aan huurders. De corporatie overweegt daarnaast de mogelijkheid voor invoering van het concept 'verzilverd wonen'. Dit concept biedt mogelijkheden voor uitbreiding van het aantal nultredenwoningen zonder nieuwbouw. Daartoe worden bestaande particuliere woningen die aan dit criterium voldoen aangekocht van de eigenaar-bewoners met een bepaalde korting op de marktwaarde. Als tegenprestatie wordt de eigenaar-bewoner voor de duur van verdere bewoning vrijgesteld van huur, terwijl hij wel de voordelen van huren geniet. Wanneer de eigenaar-bewoner de woning verlaat komt de woning beschikbaar als huurwoning voor ouderen. Aansluitend op de vorige aanbeveling verdient het tevens aanbeveling om de mogelijkheden en behoeften hiernaar in kleine dorpen nader in kaart te brengen. Vooral in kleine dorpen is de woningvoorraad grotendeels particulier eigendom. Bovendien zijn veel woningen voorzien van traploze toegang tot de woning, de slaapkamer en de sanitaire ruimtes.

3. Betrek de dorpen vanaf het begin bij de planontwikkeling rond de woningvoorraad en de openbare ruimte.

Over de renovatie en verbouw van woningen in Wijster en Nieuw-Balinge heerst ontevredenheid. Bewoners hebben het idee dat er niet of nauwelijks rekening gehouden is met hun wensen. Deze ontevredenheid kan voorkomen worden door tijdig de dorpsbelangenverenigingen te betrekken bij de planontwikkeling rond wonen en de openbare ruimte. Wij bevelen daarom aan de betrokkenheid uit te werken in een gezamenlijk werkmodel met als partners de gemeente Midden-Drenthe, Woonservice Drenthe, Dorpenoverleg Midden-Drenthe, Stichting Welzijn Ouderen en de Stichting Welzijn Midden-Drenthe, eventueel aangevuld met de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe. Gerelateerd aan het dorpsniveau dient het werkmodel een duidelijke plek in te ruimen voor betrokkenheid van de verenigingen voor dorpsbelangen.

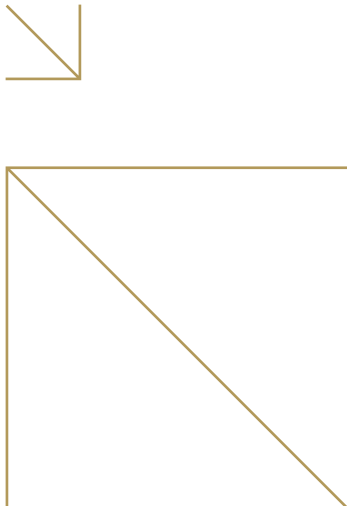
Uitnodigende en stimulerende mogelijkheden voor ontmoeting en contact

4. Betrek in de planontwikkeling voor de inrichting van de openbare ruimte de mogelijkheden voor ontmoeting en contact, ook voor ouderen.

De openbare ruimte is voor ouderen een belangrijke plek voor ontmoeting en contact. Daarnaast ontplooiën zij daarin verschillende activiteiten zoals wandelen en fietsen. Wij adviseren daarom om de behoeften op dit gebied nader te inventariseren en deze te betrekken bij de inrichting van de openbare ruimte. Betrokken partners zijn in ieder geval de verenigingen voor dorpsbelangen, de gemeente en landschapsbeheerders.

5. Organiseer ontmoetingsmogelijkheden in samenhang met bestaande activiteiten in het dorpshuis.

Het dorpshuis vervult een centrale rol in het dorps- en verenigingsleven. Jong en oud maken daar gebruik van. Als zodanig vervult het dorpshuis ook een belangrijke ontmoetingsfunctie, vooral voor ouderen die niet meer deelnemen aan de activiteiten zelf, maar wel behoefte hebben aan contact met degenen die (nog) wel deelnemen. De ontmoetingsfunctie kan versterkt worden door deze ook aantrekkelijk te maken voor ouderen die zich terugtrekken en in eenzaamheid en isolement terechtkomen. Een mogelijkheid hiervoor is het organiseren van laagdrempelige ontmoetingsactiviteiten zoals kook- en eetbijeenkomsten in aansluiting op andere activiteiten.

6. **Versterk het aanbod van de buurtacademie.**

De pilot met de buurtacademie in Nieuw-Balinge is succesvol gebleken. Vooral jongere ouderen tonen belangstelling voor het cursusaanbod. Het verdient aanbeveling dit aanbod te versterken met op ouderen gerichte cursussen op het gebied van weerbaarheid (vergroten van zelfsturing), besturen en organiseren, gebruik van Internet en recreatieve cursussen. Het verdient tevens aanbeveling om na te gaan in hoeverre ouderen zelf de rol van docent kunnen vervullen in het overbrengen aan jongeren van vaardigheden die verloren dreigen te gaan.

7. **Ontwikkel als dorpsorganisaties met steun van Stichting Welzijn Ouderen en Stichting Welzijn Midden-Drenthe een plan van aanpak voor bestrijding van eenzaamheid en isolement.**

Verschillende oudere ouderen krijgen te maken met eenzaamheid en isolement doordat zij verloren gegaan sociaal contact niet kunnen compenseren. Het is aan te bevelen een plan van aanpak te ontwikkelen waarmee dorpsorganisaties vorm kunnen geven aan mogelijkheden voor op dit terrein kwetsbare ouderen. Onderwerpen voor ontwikkeling binnen dit plan van aanpak kunnen zijn het versterken van de regie over het eigen leven in relatie tot het versterken van sociale verbanden. Het innovatieprogramma van het NIZW en de MO-groep biedt hiervoor inspiratie en aanknopingspunten. Het thema wordt vanuit dit programma op twee aspecten ingezet: aan de ene kant een uitnodigende leefomgeving voor kwetsbare ouderen en aan de andere kant het proces van sociaal makelen op buurt- en dorpsniveau. Daarbij kan bijvoorbeeld bekeken worden welke rol buurtverenigingen of omwonenden zouden kunnen spelen. Een eerste aanzet hiertoe kan bestaan uit het opzetten van een telefooncirkel. Daarvoor zouden de plaatselijke werkgroepen 'Ouderen onder dak' het voortouw kunnen nemen.

Een verenigingsleven dat tegemoetkomt aan wensen van en mogelijkheden voor ouderen

8. **Het bestaande verenigingsleven verricht een zelfonderzoek naar de levensloopbestendigheid van activiteiten en het betrokken houden van ouderen bij het verenigingsleven.**

De verenigingen vinden het belangrijk dat ouderen betrokken blijven bij het verenigingsleven. Om als oudere hieraan deel te kunnen nemen is het van belang dat de activiteiten afgestemd zijn op deze doelgroep. Enerzijds

betreft dit de aansluiting van activiteiten op de belangstelling van ouderen. Anderzijds is het tempo van de activiteiten een kwestie die aandacht vraagt. Sportverenigingen bevelen we aan om aansluiting te zoeken bij het gemeentelijk sportstimuleringsproject. Binnen dit kader worden de sportverenigingen aangemoedigd een aantrekkelijk en stimulerend aanbod voor jongeren en ouderen aan te bieden.

9. **Versterk het kader van het verenigingsleven door adequate inschakeling van ouderen, zowel bestuurlijk als bij de organisatie van activiteiten.**

Sommige verenigingen hebben niet alleen moeite om ouderen als deelnemers aan de activiteiten betrokken te houden, maar ook als vrijwilliger voor bestuurswerk. Daarin behoeven ze ondersteuning. De Stichting Welzijn Ouderen en Welzijn Midden-Drenthe kunnen deze verlenen, waarbij samenwerking voor de hand ligt. Op die manier kunnen kennis van de dorpen en kennis van de doelgroep (ouderen) op een effectieve manier bij elkaar gebracht worden. De opdracht is in kaart te brengen op welke wijze en onder welke voorwaarden ouderen te mobiliseren zijn voor vrijwilligerswerk en kaderwerk en hierop een aanbod te ontwikkelen. Activiteiten in de vorm van een cursus kunnen ondergebracht worden bij de buurtacademie (zie ook aanbeveling 6).

10. **Breng de mogelijkheden die het minimabeleid biedt voor deelname aan het verenigingsleven en andere vormen van maatschappelijke participatie op een activerende wijze onder de aandacht van ouderen.**

Burgers met een laag inkomen kunnen een beroep doen op het minimabeleid voor de kosten die verbonden zijn aan maatschappelijke participatie, zoals contributiekosten. Het verdient aanbeveling om deze mogelijkheden meer onder de aandacht te brengen van de ouderen, bij voorkeur op een activerende wijze. Dit sluit aan bij het initiatief van de Adviesraad voor het Minimabeleid en de gemeente Midden-Drenthe. De sociaal raadsvrouw krijgt de opdracht huisbezoeken af te leggen om informatie te geven over de regelingen waarvan men gebruik kan maken. Wij adviseren speciaal te letten op de ouderen onder de minima.

Basisvoorzieningen op het gebied van dagelijkse levensbehoeften en vervoer

11. Zorg voor verbetering van de vervoersmogelijkheden en in het bijzonder de kennis hierover onder ouderen.

Verschillende ouderen geven te kennen dat zij bij afnemende mobiliteit zich genoodzaakt zien om te verhuizen naar een van de centrumdorpen. Voor een deel vloeit deze opvatting voort uit onbekendheid met alternatieve vervoersmogelijkheden. Echter, ouderen die geen auto bezitten maar wel gebruik maken van de alternatieven, zien geen aanleiding om te verhuizen naar een grotere kern. Het is dus van belang dat ouderen goed op de hoogte zijn van de verschillende vervoersmogelijkheden. Een gerichte PR-campagne kan dit versterken, in samenhang met de zorg voor een betere afstemming van het WVG-vervoer, de Plusbus, de regiotaxi en het openbaar vervoer op de vervoersbehoeften van ouderen. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is ook de verbinding tussen de dorpen en met de voor deze dorpen belangrijke centrumdorpen en streekcentra, zoals Hoogeveen. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de gemeente, Stichting Welzijn Ouderen en de verenigingen voor dorpsbelangen om hiervoor te zorgen.

12. Onderzoek de mogelijkheden voor versterking van de functie van het dorpshuis en andere lokale voorzieningen.

Wat voor het verenigingsleven geldt (aanbevelingen 8 en 9), geldt ook voor het dorpshuis en de daarmee verbonden voorzieningen. Het landelijke project Ondernemende dorpen van het Nederlands Platform Ouderen en Europa kan hiervoor inspiratie bieden. Het platform biedt onder andere een handleiding aan voor het ondersteunen van dorpsbewoners bij het opzetten van nieuwe voorzieningen en diensten. De Stichting Welzijn Ouderen en de Stichting Welzijn Midden-Drenthe kunnen hierbij ondersteuning geven.

Toegang op dorpsniveau tot het totale pakket aan zorg- en dienstverlening

13. Versterk de mogelijkheden voor verwijzing van zorgvragen op dorpsniveau.

Zowel de ouderen zelf, als de dorpsorganisaties en de instellingen spreken in de interviews veelvuldig de wens uit een aanspreekpunt op dorpsniveau te krijgen voor informatie, advies en verwijzing op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Alvorens hiertoe over te gaan is het zaak de bestaande vormen van advisering en verwijzing te evalueren. Betrek hierin ook de plannen van Icare voor vindplaatsgericht inzetten van verpleegkundigen

en de door Icare gehanteerde formule van regionale zorgteams. In ieder geval moet de bereikbaarheid van het nieuwe Wmo-loket voor vragen uit kleine dorpen op de gemeentelijke agenda komen. Op dat niveau moet worden bepaald of er aparte voorzieningen moeten komen in meerdere dorpen. De gemeente moet initiatieven ontwikkelen in samenspraak met de Stichting Welzijn Ouderen, het Dorpenoverleg Midden-Drenthe en de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe.

14. Benut lokale mogelijkheden, zoals dorpskranten en websites van dorpen, voor het informeren van ouderen en anderen die zorg behoeven over voorzieningen die voor hen van belang zijn.

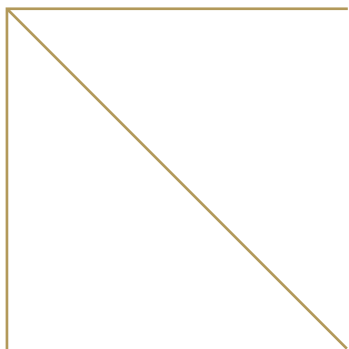
Ouderen zijn volgens de casestudy vaak niet op de hoogte van de voorzieningen en activiteiten die hen ter beschikking staan. Aandacht hiervoor in de dorpskranten, de websites van dorpen en andere dorpsmedia kan dit verbeteren. Instanties en overheden maken te weinig gebruik van deze dorpsseigen communicatiekanalen voor ouderen.

15. Organiseer themabijeenkomsten op het gebied van voorzieningen en activiteiten voor ouderen op dorpse schaal.

In aansluiting op de vorige aanbeveling is tevens het advies om regelmatig informatiebijeenkomsten voor ouderen en andere belangstellenden te organiseren. Een eerste thema kan zijn de Wet maatschappelijke ondersteuning en de betekenis daarvan voor ouderen. Dit kan een gezamenlijke activiteit zijn van de plaatselijke verenigingen voor dorpsbelangen, de ouderensoos, de gemeente en het Wmo-platform.

16. Onderzoek de kansen voor aanvullende vormen van zorg en hulp op wat geboden wordt door mantelzorgers en professionele zorgverleners.

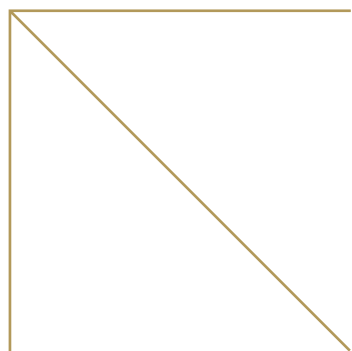
De casestudy getuigt van een grote mate van bereidheid onder dorpsbewoners om ouderen bij te staan in zaken waarbij zij hulp behoeven. Bij voorkeur niet als verplichting, maar omdat je dat voor je burens over hebt. Tevens blijkt dat waar het gaat om persoonlijke verzorging, men bij voorkeur professioneel wordt geholpen. Binnen deze grenzen moet verkend worden of en waar mogelijkheden liggen voor op dorpse schaal georganiseerde vormen van aanvullende zorg en hulp op vrijwillige basis, in combinatie met professionele zorg en hulp. Aansluiting zoeken bij het proefproject van Icare is raadzaam. Icare wil respijtzorg, inspringmogelijkheden bieden, zowel met vrijwilligers als met

betaalde krachten, voor mantelzorgers in complexe zorgsituaties. Sinds februari kent men in het proefproject een coördinatiepunt respijtzorg, waar de vraag van mantelzorgers gekoppeld wordt aan een aanbod van vrijwilligers en professionals. Het onderzoek kan uitgevoerd worden onder verantwoordelijkheid van de Stichting Welzijn Ouderen.

17. Onderzoek de behoefte aan en benutting van klussendiensten van Icare, Woonservice Drenthe en Welzijn Ouderen.

Icare en Welzijn Ouderen bieden verschillende diensten aan, zoals een klussendienst. Woonservice Drenthe overweegt de invoering van dergelijke vormen van dienstverlening. Tegelijkertijd is er nog weinig bekend over de behoefte hieraan onder ouderen in kleine dorpen. In ieder geval wordt er nauwelijks gebruik gemaakt van het bestaande aanbod. De vraag rijst of dit een kwestie is van onbekendheid, kosten of dat er andere oorzaken zijn. Bij een behoefteonderzoek moet het aanbieden van diensten vanuit vrijwilligersorganisaties (aanbeveling 12) betrokken worden. Het onderzoek is uit te voeren in opdracht van het Dorpenoverleg Midden-Drenthe, met ondersteuning van de platelandsmedewerker van de Stichting Welzijn Midden-Drenthe en de inzet van genoemde organisaties.

Bijlage 1. Begrippenlijst

Aangepaste woning

Een aangepaste woning is een woning waar volgens opgave van de bewoner grote of kleine aanpassingen in zijn aangebracht die de woning beter geschikt maken voor een bewoner met motorische beperkingen. Voorbeelden van grote aanpassingen zijn: een hellingbaan naar de voordeur, de verbreding van deuren, het plaatsen van een traplift of een aanpassing van de keuken of badkamer. Voorbeelden van kleine aanpassingen zijn: handgrepen, aangepaste drempels of elektronische deuropeners.

Formele zorg

Formele zorg is zorg of hulp bij motorische verzorging of huishoudelijke activiteiten die beroepshalve wordt verleend door een professionele organisatie, zoals een thuiszorg- of particuliere zorginstelling.

Geschikte woningen (voor ouderen of voor mensen met motorische beperkingen)

Sogelée en Brouwer (2003) hebben op basis van de in het WBO beschikbare data een indeling gemaakt van woningen naar hun geschiktheid voor ouderen (of voor mensen met beperkingen). De indeling is min of meer hiërarchisch, waarbij ouderenwoningen met zorg het meest toegesneden zijn en de 'overige woningen' het minst. De indeling is als volgt.

1. ouderenwoningen met verzorgd wonen. Hiervan is sprake als een huishouden in een ouderenwoning gebruik kan maken van verpleging of verzorging in een bij de woning gelegen steunpunt, verzorgingshuis of diensten centrum.
2. Ouderenwoningen met diensten. Dit betreft ouderenwoningen waar huishoudens gebruik kunnen maken van diensten uit een verzorgingshuis, dienstencentrum of steunpunt, zoals huishoudelijke hulp en maaltijdverzorging (maar niet van verzorging of verpleging). Ook wooncomplexen met een huismeester, receptie, recreatieruimte, kamers waar verzorging of verpleging mogelijk is of een sociaal alarm, worden hiertoe gerekend.
3. Overige ouderenwoningen. Dit zijn alle woningen die speciaal bestemd zijn voor ouderen, maar waar geen zorg- of dienstverlening geboden wordt.
4. Woningen met ingrijpende aanpassingen, die niet tot de categorieën 1 of 3 behoren.
5. Overige nultredenwoningen: nultredenwoningen die niet tot categorie 1,2, 3 of 4 behoren.
6. Overige (niet-geschikte) woningen.

De ouderenwoningen 'inclusief zorg' en 'inclusief diensten' kunnen alleen worden onderscheiden bij 55-plussers. Naar deze kenmerken is namelijk in WBO niet gevraagd bij jongere respondenten.

Informele zorg

Informele zorg of mantelzorg is zorg of hulp bij motorische verzorging of huishoudelijke activiteiten die niet beroepshalve wordt verleend, zoals zorg door familie, vrienden, kennissen of burens.

Intern toegankelijke woning

Woning waarvan de woonkamer, sanitair, keuken en tenminste één slaapkamer op één verdieping liggen.

Mensen met motorische beperkingen

Onder mensen met lichte, matige of ernstige beperkingen zijn diegenen begrepen die in elk geval moeite hebben met traplopen of met een half uur achtereen staan of zitten. Afhankelijk van het aantal handelingen waarmee men moeite heeft en de mate waarin men moeite heeft, is vastgesteld of het om lichte, matige of ernstige beperkingen gaat.

Nultredenwoning

Een nultredenwoning is een woning die zowel intern als extern toegankelijk is. Het betreft een woning die zonder trappenlopen van buiten te bereiken is en waarvan de woonkamer, keuken, sanitair en ten minste één slaapkamer op dezelfde etage liggen.

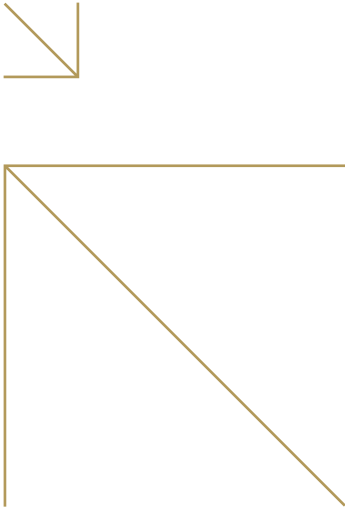
Ouderenwoning

Een zelfstandige woning die in WBO volgens de respondent 'speciaal bestemd' is voor ouderen.

Sociale cohesie

In het WBO bestand zijn verschillende vragen opgenomen die gelden als een maat voor sociale cohesie. Ten behoeve van de analyses is gekozen voor de onderstaande vraagstellingen:

- Ik heb veel contact met mijn directe burens
- Ik heb veel contact met andere buurtbewoners
- Ik voel mij mede verantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt
- In deze buurt gaat men op een prettige manier met elkaar om
- Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid
- Mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks

- Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in deze buurt
- Ik voel me (actief) betrokken bij wat er in mijn buurt gebeurt
- Zou u zich actief willen inzetten om de buurt te verbeteren?
- Deelname aan verenigingsleven

Ten behoeve van de analyses is een maat voor sociale cohesie opgesteld die aangeeft met hoeveel van de stellingen respondenten het (helemaal) eens zijn.

Verhuiswens

Als indicator voor de wens van respondenten om te verhuizen geldt de vraag in het WBO "Wilt u binnen twee jaar gaan verhuizen?". De antwoordcategorieën zijn "ja, beslist", "eventueel/misschien", "zou wel willen, kan niets vinden", "beslist niet" en "ik heb reeds andere huisvesting gevonden".

Verhuisverwachting (moeten)

Als indicator voor de verwachting van respondenten om te moeten verhuizen geldt de vraag in het WBO "Denkt u binnen twee jaar te moeten verhuizen". De antwoordcategorieën zijn "ja" en "nee".

Woonmilieu (typologie)

Er zijn in Nederland ongeveer 4000 4-cijferige postcodewijken. Ongeveer de helft daarvan bevindt zich in stedelijk gebied. Om de kennis omtrent wijken en de ontwikkeling daarin te ordenen is een typologie opgesteld. De typologie is gebaseerd op een aantal dimensies, te weten: a) dichtheid, b) bereikbaarheid, c) functiemenging, d) kwaliteit bebouwing. De woonmilieutypologie is gemaakt op basis van objectieve gegevens (en dus niet op basis van subjectieve antwoorden van respondenten). De in dit hoofdstuk onderscheiden woonmilieus zijn:

- Centrum-stedelijk
Omschrijving: (historische) binnensteden, City/nieuwe stedelijke centra, centra van nieuwe steden. Essentie: centrale ligging, relatief hoge woondichtheid, functiemenging. Voorbeelden: Nieuwmarkt Amsterdam, Kop van Zuid Rotterdam, Almere Centrum.
- Buiten-centrum
Omschrijving: rond het centrum gelegen compact en monofunctioneel woonmilieu. Vooroorlogse etage, vooroorlogse grondgebonden, vooroorlogse herenhuizen, vooroorlogse tuindorpen, naoorlogse etage, naoorlogse grondgebonden. Essentie: de stadswijk. Voorbeelden: Berlagebuurt

Amsterdam, Wittevrouwensingel Utrecht, Statenkwartier Den Haag, Betondorp Amsterdam, Tongelre Eindhoven.

- Groen-stedelijk

Omschrijving: monofunctioneel woonmilieu dat ruim en groen van opzet is in grotere gemeenten. De uitbreiding aan de stad, groeikernen en actuele uitleg vallen hieronder. Essentie: huis met een tuin. Voorbeelden: Rijnsweerd Utrecht, Nieuwegein, Prinsenland, Rotterdam.

- Centrum dorps

Omschrijving: historische kernen, nieuwe kernen. Essentie: multifunctionele centra in kleinere kernen. Voorbeelden: Muiden, Houten-Rond. Het woonmilieu 'Centrum dorps' is ten behoeve van de secundaire analyse op WBO 2002 gesplitst in Centrum dorps (grotere kern) (kernen met meer dan 2500 inwoners) en Centrum dorps (kleine kern) (kernen met minder dan 2500 inwoners).

- Landelijk wonen

Omschrijving: lage bebouwingsdichtheid in een overwegend groengebied met weinig voorzieningen. Villa wijken, wonen in het landschap, landgoederen. Essentie: Villa Verde. Voorbeelden: Loosdrechtse plassen, Amsteldijk

Bijlage 2. Tabellen WBO analyse

Tabel 1 Leeftijd in klassen • woonmilieu

	< 55 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder	totaal
Centrum stedelijk	3457 7%	575 6%	445 7%	475 9%	4952 7%
Buiten centrum	19947 40%	3168 35%	2299 36%	2028 39%	27442 39%
Groen stedelijk	6178 12%	1129 12%	838 12%	656 13%	8801 12%
Centrum dorps grotere kernen	11705 12%	2368 12%	1578 13%	1226 13%	16877 12%
Centrum dorp kleine kernen	4119 23%	815 26%	575 25%	411 23%	5920 24%
Landelijk wonen	5100 8%	1086 9%	631 9%	453 8%	7270 8%
Totaal	50506	9141	6366	5249	71262

Tabel 2 Type huidige woning • woonmilieu • leeftijdsklasse

Type huidige woning		55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Eengezinswoning, villa, bungalow, landhuis	Centrum stedelijk	48%	37%	28%
	Buiten centrum	60%	45%	33%
	Groen stedelijk	75%	64%	43%
	Centrum dorps grotere kernen	89%	78%	65%
	Centrum dorp kleine kernen	87%	82%	69%
	Landelijk wonen	83%	84%	82%
Flat, etagewoning, appartement, maisonnette	Centrum stedelijk	50%	62%	70%
	Buiten centrum	40%	54%	65%
	Groen stedelijk	24%	35%	55%
	Centrum dorps grotere kernen	7%	18%	31%
	Centrum dorp kleine kernen	6%	12%	24%
	Landelijk wonen	3%	3%	8%
Boerderij, woning met winkel-, kantoor- of praktijkruimte, wooneenheid met gedeelde keuken of toilet, woonruimte met gedeelde voorziening t.b.v. woon-groep, woning die voorzieningen deelt met andere woningen	Centrum stedelijk	2%	1%	1%
	Buiten centrum	1%	1%	1%
	Groen stedelijk	1%	1%	1%
	Centrum dorps grotere kernen	4%	4%	3%
	Centrum dorp kleine kernen	6%	6%	4%
	Landelijk wonen	14%	12%	8%
Geen van deze	Centrum stedelijk	0%	0%	1%
	Buiten centrum	0%	0%	1%
	Groen stedelijk	0%	0%	2%
	Centrum dorps grotere kernen	0%	0%	2%
	Centrum dorp kleine kernen	1%	0%	3%
	Landelijk wonen	1%	1%	2%

**Tabel 3 Specifieke ouderenwoning • woonmilieu • leeftijds-
klasse**

Percentage ouderen dat woont in een specifieke ouderenwon- ing, uitgesplitst naar woonmi- lieu en leeftijdscategorie	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Centrum stedelijk	8%	20%	34%
Buiten centrum	7%	20%	34%
Groen stedelijk	7%	18%	37%
Centrum dorps grotere kernen	6%	20%	39%
Centrum dorp kleine kernen	4%	17%	39%
Landelijk wonen	8%	18%	36%

Tabel 4 Soort Ouderenwoning • woonmilieu

	Centrum stedelijk	Buiten centrum	Groen stedelijk	Centrum dorps grotere kernen	Centrum dorp kleine kernen	Landelijk wonen
Ouderenwoning, bejaardenwoning, senioren	61%	63%	58%	72%	67%	78%
Aanleunwoning	12%	10%	12%	11%	8%	5%
Serviceflat	11%	9%	11%	4%	3%	1%
Woonzorgcomplex	4%	3%	5%	3%	4%	1%
Bejaardenoord	1%	1%	1%	1%	2%	0%
Verzorgingsflat	1%	1%	3%	0%	1%	0%
Andere woonvorm	9%	12%	11%	9%	15%	13%

Tabel 5 Sociale cohesie • leeftijd • woonmilieu

Sociale cohesie (% (helemaal) mee eens met de stellingen)		Jonger dan 55 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Ik heb veel contact met mijn directe burens	Centrum stedelijk	46%	50%	54%	45%
	Buiten centrum	48%	55%	57%	42%
	Groen stedelijk	55%	59%	60%	47%
	Centrum dorps grotere kernen	58%	60%	66%	54%
	Centrum dorp kleine kernen	60%	61%	66%	52%
	Landelijk wonen	63%	63%	65%	61%
Ik heb veel contact met andere buurtbewoners	Centrum stedelijk	35%	40%	46%	45%
	Buiten centrum	36%	40%	43%	42%
	Groen stedelijk	42%	44%	49%	47%
	Centrum dorps grotere kernen	49%	53%	54%	54%
	Centrum dorp kleine kernen	53%	54%	58%	52%
	Landelijk wonen	58%	57%	60%	61%
Ik voel mij mede verantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt	Centrum stedelijk	74%	81%	80%	71%
	Buiten centrum	75%	80%	79%	69%
	Groen stedelijk	81%	84%	84%	69%
	Centrum dorps grotere kernen	83%	86%	84%	73%
	Centrum dorp kleine kernen	83%	88%	83%	73%
	Landelijk wonen	86%	87%	84%	76%
Zou u zich actief willen inzetten om de buurt te verbeteren?	Centrum stedelijk	72%	79%	83%	83%
	Buiten centrum	72%	75%	78%	79%
	Groen stedelijk	80%	82%	85%	87%
	Centrum dorps grotere kernen	86%	87%	88%	90%
	Centrum dorp kleine kernen	89%	89%	92%	91%
	Landelijk wonen	86%	91%	92%	92%
Deelname aan verenigingsleven	Centrum stedelijk	40%	48%	56%	61%
	Buiten centrum	42%	46%	54%	57%
	Groen stedelijk	48%	51%	61%	65%
	Centrum dorps grotere kernen	57%	62%	70%	73%
	Centrum dorp kleine kernen	61%	67%	75%	75%
	Landelijk wonen	69%	71%	74%	79%
Kerkbezoek	Centrum stedelijk	36%	28%	27%	28%
	Buiten centrum	31%	31%	31%	31%
	Groen stedelijk	26%	24%	22%	25%
	Centrum dorps grotere kernen	13%	14%	14%	15%
	Centrum dorp kleine kernen	11%	11%	9%	14%
	Landelijk wonen	7%	6%	10%	11%

Tabel 6 Motorische beperkingen respondent • leeftijd

SCP maat motorische beperkingen	Jonger dan 55 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Geen beperkingen	93%	80%	69%	47%
Lichte beperkingen	3%	9%	12%	12%
Matige beperkingen	3%	9%	14%	27%
Ernstige beperkingen	1%	3%	5%	15%

Tabel 7 Motorische beperkingen partner • leeftijd

SCP maat motorische beperkingen van partners	Jonger dan 55 jaar	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Geen beperkingen	96%	87%	77%	61%
Lichte beperkingen	2%	5%	7%	8%
Matige beperkingen	2%	5%	9%	16%
Ernstige beperkingen	1%	3%	6%	15%

Tabel 8 Motorische beperkingen respondent • partner

Respondenten zonder motorische beperkingen waarvan de (eventuele) partner eveneens geen motorische beperkingen heeft	83%
Respondenten mét partner, hiervan heeft ofwel de respondent ofwel de partner motorische beperkingen	7%
Respondenten met motorische beperkingen die ofwel geen partner hebben ofwel een partner met eveneens motorische beperkingen	10%

Tabel 9 Informele en formele hulp in de huishouding voor ouderen met gezondheidsproblemen (moeilijk of niet kunnen zitten of staan) uitgesplitst naar woonmilieu en leeftijd

		55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Heeft u momenteel minimaal 1 x per week hulp in het huishouden (zoals stofzuigen, strijken of koken)? (% Ja)	Centrum stedelijk	26%	37%	62%
	Buiten centrum	22%	30%	57%
	Groen stedelijk	22%	29%	64%
	Centrum dorps grotere kernen	22%	32%	63%
	Centrum dorp kleine kernen	16%	30%	63%
	Landelijk wonen	24%	34%	57%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via mantelzorg (% Ja)	Centrum stedelijk	27%	17%	18%
	Buiten centrum	30%	18%	19%
	Groen stedelijk	27%	15%	13%
	Centrum dorps grotere kernen	25%	25%	20%
	Centrum dorp kleine kernen	31%	20%	23%
	Landelijk wonen	29%	42%	25%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via thuiszorg (% Ja)	Centrum stedelijk	43%	52%	53%
	Buiten centrum	42%	65%	62%
	Groen stedelijk	37%	56%	52%
	Centrum dorps grotere kernen	36%	47%	57%
	Centrum dorp kleine kernen	31%	48%	51%
	Landelijk wonen	36%	42%	57%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via een vrijwilliger verbonden aan een instelling of organisatie (% Ja)	Centrum stedelijk	5%	0%	6%
	Buiten centrum	3%	3%	5%
	Groen stedelijk	6%	6%	6%
	Centrum dorps grotere kernen	5%	2%	5%
	Centrum dorp kleine kernen	3%	35	7%
	Landelijk wonen	2%	0%	3%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via een particuliere hulp of werkster (% Ja)	Centrum stedelijk	27%	31%	27%
	Buiten centrum	22%	17%	18%
	Groen stedelijk	37%	27%	31%
	Centrum dorps grotere kernen	32%	27%	23%
	Centrum dorp kleine kernen	38%	29%	21%
	Landelijk wonen	36%	16%	23%

Tabel 10 Informele en formele hulp in de huishouding voor ouderen met gezondheidsproblemen (moeilijk of niet kunnen zitten of staan) uitgesplitst naar woonmilieu en wel/geen motorische problemen (ouderen > 55 jaar)

		Respondenten mét partner, hiervan heeft ofwel de respondent ofwel de partner motorische beperkingen	Respondenten met motorische beperkingen die ofwel geen partner hebben ofwel een partner met eveneens motorische beperkingen
Heeft u momenteel minimaal 1 x per week hulp in het huishouden (zoals stofzuigen, strijken of koken)? (% Ja)	Centrum stedelijk	22%	55%
	Buiten centrum	19%	47%
	Groen stedelijk	23%	51%
	Centrum dorps grotere kernen	22%	53%
	Centrum dorp kleine kernen	18%	51%
	Landelijk wonen	25%	48%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via mantelzorg (% Ja)	Centrum stedelijk	9%	20%
	Buiten centrum	19%	21%
	Groen stedelijk	15%	16%
	Centrum dorps grotere kernen	21%	22%
	Centrum dorp kleine kernen	26%	23%
	Landelijk wonen	33%	29%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via thuiszorg (% Ja)	Centrum stedelijk	24%	55%
	Buiten centrum	42%	62%
	Groen stedelijk	34%	55%
	Centrum dorps grotere kernen	32%	56%
	Centrum dorp kleine kernen	28%	52%
	Landelijk wonen	33%	55%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via een vrijwilliger verbonden aan een instelling of organisatie (% Ja)	Centrum stedelijk	6%	4%
	Buiten centrum	3%	4%
	Groen stedelijk	3%	7%
	Centrum dorps grotere kernen	4%	4%
	Centrum dorp kleine kernen	4%	6%
	Landelijk wonen	1%	2%
Respondent krijgt deze huishoudelijke hulp via een particuliere hulp of werkster (% Ja)	Centrum stedelijk	56%	24%
	Buiten centrum	36%	15%
	Groen stedelijk	48%	26%
	Centrum dorps grotere kernen	45%	20%
	Centrum dorp kleine kernen	44%	21%
	Landelijk wonen	36%	19%

Tabel 11 Tevredenheid huidige woning • leeftijdsklasse • woonmilieu

		55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Centrum stedelijk	Tevreden	90%	93%	93%
	Niet tevreden, niet ontevreden	7%	4%	5%
	Ontevreden	3%	3%	3%
Buiten centrum	Tevreden	88%	91%	94%
	Niet tevreden, niet ontevreden	7%	5%	4%
	Ontevreden	5%	4%	3%
Groen stedelijk	Tevreden	91%	95%	95%
	Niet tevreden, niet ontevreden	5%	4%	3%
	Ontevreden	3%	2%	1%
Centrum dorps grotere kernen	Tevreden	95%	95%	96%
	Niet tevreden, niet ontevreden	4%	3%	2%
	Ontevreden	1%	2%	2%
Centrum dorps kleine kernen	Tevreden	96%	95%	94%
	Niet tevreden, niet ontevreden	3%	3%	5%
	Ontevreden	2%	2%	2%
Landelijk wonen	Tevreden	96%	95%	93%
	Niet tevreden, niet ontevreden	3%	3%	4%
	Ontevreden	1%	2%	3%

Tabel 12 Geschiktheid indeling huidige woning • woonmilieu • leeftijdsklasse

		55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Centrum stedelijk	Mee eens	84%	90%	93%
	Eens noch oneens	7%	4%	3%
	Oneens	9%	6%	4%
Buiten centrum	Mee eens	87%	90%	93%
	Eens noch oneens	6%	4%	3%
	Oneens	7%	6%	4%
Groen stedelijk	Mee eens	87%	90%	92%
	Eens noch oneens	4%	4%	4%
	Oneens	7%	6%	4%
Centrum dorps grotere kernen	Mee eens	92%	93%	93%
	Eens noch oneens	3%	3%	3%
	Oneens	5%	4%	4%
Centrum dorps kleine kernen	Mee eens	90%	92%	93%
	Eens noch oneens	4%	4%	4%
	Oneens	6%	4%	3%
Landelijk wonen	Mee eens	92%	94%	94%
	Eens noch oneens	4%	3%	3%
	Oneens	4%	3%	3%

Tabel 13 Oordeel grootte huidige woning • kleine of grote kern • leeftijdsklasse

		55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Centrum stedelijk	Mee eens	8%	7%	9%
	Eens noch oneens	5%	4%	5%
	Oneens	87%	89%	86%
Buiten centrum	Mee eens	10%	12%	11%
	Eens noch oneens	6%	4%	5%
	Oneens	85%	84%	84%
Groen stedelijk	Mee eens	11%	12%	12%
	Eens noch oneens	5%	7%	5%
	Oneens	84%	80%	83%
Centrum dorps grotere kernen	Mee eens	13%	14%	11%
	Eens noch oneens	6%	5%	5%
	Oneens	82%	81%	83%
Centrum dorps kleine kernen	Mee eens	11%	15%	12%
	Eens noch oneens	4%	5%	7%
	Oneens	85%	81%	81%
Landelijk wonen	Mee eens	14%	16%	12%
	Eens noch oneens	4%	4%	5%
	Oneens	82%	81%	83%

Tabel 14 Percentage ouderen dat woont in een 'voor ouderen geschikte woning' of in een 'overige woning' uitgesplitst naar woonmilieu en leeftijdsklasse

		Centrum stedelijk	Buiten centrum	Groen stedelijk	Centrum dorps grotere kernen	Centrum dorp kleine kernen	Landelijk wonen
55-64 jaar	Overige woningen	68%	72%	73%	75%	72%	63%
	Nultredenwoningen	22%	20%	19%	17%	22%	29%
	Woningen met ingrijpenden aanpassingen	2%	1%	2%	2%	3%	1%
	Overige ouderenwoningen	4%	4%	4%	3%	2%	5%
	Ouderenwoning met gebruik van diensten	3%	2%	2%	1%	1%	1%
	Ouderenwoning met verzorgd wonen	1%	1%	1%	1%	0%	0%
65-74 jaar	Overige woningen	51%	54%	59%	59%	63%	51%
	Nultredenwoningen	29%	24%	21%	19%	18%	32%
	Woningen met ingrijpenden aanpassingen	2%	2%	3%	3%	4%	2%
	Overige ouderenwoningen	8%	8%	7%	9%	8%	11%
	Ouderenwoning met gebruik van diensten	7%	8%	7%	6%	4%	3%
	Ouderenwoning met verzorgd wonen	4%	4%	3%	4%	3%	1%
75 jaar of ouder	Overige woningen	37%	40%	38%	40%	41%	39%
	Nultredenwoningen	26%	22%	22%	19%	18%	25%
	Woningen met ingrijpenden aanpassingen	4%	3%	3%	3%	3%	4%
	Overige ouderenwoningen	6%	7%	8%	13%	14%	14%
	Ouderenwoning met gebruik van diensten	16%	15%	15%	13%	11%	12%
	Ouderenwoning met verzorgd wonen	11%	12%	14%	12%	12%	6%

Tabel 15 Woonduur van ouderen in een 'voor ouderen geschikte woning' of 'overige woning' uitgesplitst naar kleine en grotere kern

Woonmilieu	Woonduur	Woningen specifiek geschikt voor ouderen	Overige woningen
Kleine kern	2 jaar of korter	11%	4%
	3 tot 5 jaar	12%	6%
	6 tot 10 jaar	17%	8%
	10 jaar of langer	59%	81%
Grote kern	2 jaar of korter	15%	4%
	3 tot 5 jaar	18%	7%
	6 tot 10 jaar	22%	10%
	10 jaar of langer	45%	78%

Tabel 16 Woonduur van ouderen met een motorische beperking die wonen in een 'overige woning' uitgesplitst naar kleine en grotere kern

Respondenten wonen in een 'overige woning'		Respondenten mét partner, hiervan heeft ofwel de respondent ofwel de partner motorische beperkingen		Respondenten met motorische beperkingen die ofwel geen partner hebben ofwel een partner met eveneens motorische beperkingen	
Woonmilieu	Woonduur				
Kleine kern	2 jaar of korter		3%		3%
	3 tot 5 jaar		6%		5%
	6 tot 10 jaar		9%		9%
	10 jaar of langer		83%		84%
Grote kern	2 jaar of korter		4%		4%
	3 tot 5 jaar		7%		8%
	6 tot 10 jaar		10%		10%
	10 jaar of langer		80%		78%

Tabel 17 Woonduur van ouderen met motorische beperking die wonen in een 'voor ouderen geschikte woning' uitgesplitst naar kleine en grote kern

Respondenten wonen in een voor ouderen specifiek geschikte woning		Respondenten mét partner, hiervan heeft ofwel de respondent ofwel de partner motorische beperkingen		Respondenten met motorische beperkingen die ofwel geen partner hebben ofwel een partner met eveneens motorische beperkingen	
Woonmilieu	Woonduur				
Kleine kern	2 jaar of korter		11%		10%
	3 tot 5 jaar		13%		14%
	6 tot 10 jaar		15%		19%
	10 jaar of langer		60%		56%
Grote kern	2 jaar of korter		18%		15%
	3 tot 5 jaar		19%		19%
	6 tot 10 jaar		20%		24%
	10 jaar of langer		43%		43%

Tabel 18 Type gewenste woning • woonmilieu • leeftijdsklasse

Type gewenste woning		55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar of ouder
Eengezinswoning, villa, bungalow, landhuis	Centrum stedelijk	40%	20%	15%
	Buiten centrum	43%	24%	17%
	Groen stedelijk	49%	23%	19%
	Centrum dorps grotere kernen	60%	41%	23%
	Centrum dorp kleine kernen	57%	43%	14%
	Landelijk wonen	63%	61%	26%
Flat, etagewoning, appartement, maisonnette	Centrum stedelijk	55%	73%	60%
	Buiten centrum	55%	73%	65%
	Groen stedelijk	49%	72%	65%
	Centrum dorps grotere kernen	35%	52%	57%
	Centrum dorp kleine kernen	37%	55%	62%
	Landelijk wonen	32%	34%	44%
Boerderij, woning met winkel-, kantoor- of praktijkruimte, wooneenheid met gedeelde keuken of toilet, woonruimte met gedeelde voorziening t.b.v. woongroep, woning die voorzieningen deelt met andere woningen	Centrum stedelijk	4%	2%	6%
	Buiten centrum	1%	1%	6%
	Groen stedelijk	1%	3%	4%
	Centrum dorps grotere kernen	4%	3%	7%
	Centrum dorp kleine kernen	4%	0%	8%
	Landelijk wonen	5%	4%	9%
Geen van deze (overig)	Centrum stedelijk	1%	6%	19%
	Buiten centrum	0%	2%	11%
	Groen stedelijk	1%	3%	12%
	Centrum dorps grotere kernen	1%	4%	13%
	Centrum dorp kleine kernen	1%	2%	16%
	Landelijk wonen	1%	1%	22%

Tabel 19 Verhuishwens • woonmilieu • leeftijdscategorie

	Centrum stedelijk	Buiten centrum	Groen stedelijk	Centrum dorp grotere kernen	Centrum dorp kleine kernen	Landelijk wonen
Wil beslist niet verhuizen	60%	61%	68%	72%	73%	78%
Wil misschien verhuizen	19%	20%	16%	16%	15%	12%
Wil beslist verhuizen	21%	19%	16%	12%	12%	10%
Wil beslist niet verhuizen	83%	82%	86%	88%	89%	89%
Wil misschien verhuizen	12%	11%	9%	8%	8%	7%
Wil beslist verhuizen	5%	7%	5%	4%	3%	4%
Wil beslist niet verhuizen	87%	84%	86%	88%	90%	88%
Wil misschien verhuizen	8%	10%	9%	9%	7%	7%
Wil beslist verhuizen	4%	7%	5%	3%	3%	5%
Wil beslist niet verhuizen	90%	88%	90%	89%	89%	91%
Wil misschien verhuizen	6%	7%	6%	7%	7%	6%
Wil beslist verhuizen	4%	5%	5%	5%	4%	3%

Tabel 20 Verhuishwens ouderen uitgesplitst naar motorische beperkingen (respondent en/of eventuele partner)

			Huishouden zonder motorische beperkingen	Respondent óf partner heeft motorische beperkingen	Respondent heeft motorische beperkingen en woont alleen, óf zowel de respondent als zijn partner hebben motorische beperkingen
55-64 jaar	Centrum stedelijk	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	86% 4%	88% 7%	70% 6%
	Buiten centrum	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	84% 5%	79% 8%	73% 13%
	Groen stedelijk	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	89% 5%	83% 3%	72% 12%
	Centrum dorps grotere kernen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	90% 3%	82% 7%	84% 4%
	Centrum dorp kleine kernen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	91% 2%	87% 5%	73% 9%
	Landelijk wonen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	90% 3%	87% 4%	84% 8%

Vervolg tabel 20 Verhuishwens ouderen uitgesplitst naar motorische beperkingen (respondent en/of eventuele partner)

			Huishouden zonder motorische beperkingen	Respondent óf partner heeft motorische beperkingen	Respondent heeft motorische beperkingen en woont alleen, óf zowel de respondent als zijn partner hebben motorische beperkingen
65-74 jaar	Centrum stedelijk	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	89% 4%	89% 9%	83% 4%
	Buiten centrum	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	87% 5%	81% 7%	78% 12%
	Groen stedelijk	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	88% 4%	84% 4%	82% 8%
	Centrum dorps grotere kernen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	91% 2%	85% 6%	82% 6%
	Centrum dorp kleine kernen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	92% 2%	87% 5%	85% 6%
	Landelijk wonen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	91% 3%	83% 4%	79% 14%
75 jaar of ouder	Centrum stedelijk	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	92% 2%	90% 3%	89% 5%
	Buiten centrum	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	92% 3%	90% 3%	85% 7%
	Groen stedelijk	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	92% 3%	83% 6%	89% 6%
	Centrum dorps grotere kernen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	90% 4%	93% 1%	86% 6%
	Centrum dorp kleine kernen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	91% 1%	88% 3%	88% 7%
	Landelijk wonen	Wil beslist niet verhuizen Wil beslist verhuizen	95% 1%	85% 8%	89% 5%

Tabel 21 Belangrijkste verhuishwens ouderen (> 55 jaar) uitgesplitst naar woonmilieu¹

Belangrijkste verhuishwens		55-64 jaar	65 jaar of ouder
Gezondheid of behoefte aan zorg	Centrum stedelijk	17%	47%
	Buiten centrum	19%	48%
	Groen stedelijk	20%	59%
	Centrum dorps grotere kernen	21%	49%
	Centrum dorp kleine kernen	22%	68%
	Landelijk wonen	21%	56%
Huidige woning	Centrum stedelijk	27%	19%
	Buiten centrum	23%	17%
	Groen stedelijk	22%	17%
	Centrum dorps grotere kernen	28%	18%
	Centrum dorp kleine kernen	22%	13%
	Landelijk wonen	21%	13%
Woonbuurt	Centrum stedelijk	18%	10%
	Buiten centrum	20%	8%
	Groen stedelijk	10%	5%
	Centrum dorps grotere kernen	10%	4%
	Centrum dorp kleine kernen	13%	2%
	Landelijk wonen	6%	3%
Overig	Centrum stedelijk	39%	25%
	Buiten centrum	38%	27%
	Groen stedelijk	48%	20%
	Centrum dorps grotere kernen	41%	30%
	Centrum dorp kleine kernen	44%	17%
	Landelijk wonen	53%	28%

¹ Om de cellen van de tabel te voldoende te kunnen vullen zijn de leeftijdscategorieën > 65 –75 jaar en 75 jaar en ouder samengenomen. Om de verhuishwens te kunnen inventariseren zijn omwille van voldoende celvulling eveneens de categorieën 'ik wil beslist verhuizen / ik wil verhuizen maar kan niets vinden en misschien wil ik verhuizen samengenomen'.

Tabel 22 Belangrijkste reden voor ouderen (55 jaar of ouder) die misschien of beslist willen verhuizen waarom men nog geen nieuwe woning heeft gevonden²

Belangrijkste reden waarom men nog geen nieuwe woning heeft gevonden		Zoekt ouderenwoning		Zoekt overige woning	
Aangeboden woningen zijn te duur	Kleine kern		4%		8%
	Grotere kern		3%		8%
Geen aanbod in plaats / buurt waar ik woon	Kleine kern		14%		16%
	Grotere kern		13%		16%
Kwaliteit aangeboden woningen niet goed	Kleine kern		2%		2%
	Grotere kern		1%		2%
Geen aanbod ouderenwoningen	Kleine kern		20%		3%
	Grotere kern		23%		3%
Geen woning gezien in aanbod	Kleine kern		9%		12%
	Grotere kern		5%		7%
Te weinig activiteiten ondernomen	Kleine kern		29%		30%
	Grotere kern		28%		32%
Andere reden	Kleine kern		22%		26%
	Grotere kern		25%		27%

² Voor voldoende celvulling is in deze tabel een uitsplitsing naar de zes woonmilieus niet mogelijk. Tevens zijn de leeftijdsgroepen 55-64, 65-74 en 75+ samengenomen tot één categorie ouderen.

Bijlage 3. Casestudy

3.1 Ouderen in Nieuw-Balinge

Opleiding, arbeidsverleden en inkomen

Het verleden van Nieuw-Balinge als een gemeenschap van veen- en landarbeiders weerspiegelt zich nog steeds in het opleidingsniveau en arbeidsverleden van de ouderen (Lammerts en Doğan, 2004). Dit kenmerk treffen we ook aan bij de geïnterviewde ouderen. Negentien ouderen hebben niet meer opleiding genoten dan de lagere school. Wel vermeldt een aantal van hen dat ze daarnaast een vak geleerd hebben, zoals metselen of naaien. Vier ouderen hebben na de lagere school een vervolgopleiding doorlopen én afgerond, waarvan twee ouderen een LBO- en twee een Mbo-opleiding.¹

Het over het algemeen lage opleidingsniveau zet zich voort in de aard van de arbeid. De meeste ouderen zijn werkzaam geweest als loonarbeider in de agrarische sector of in de industrie in het nabij gelegen Hogeveen. Wel is het zo dat niemand van de huidige generatie ouderen, ook niet de alleroudsten onder hen, een arbeidsverleden heeft in de verving. Daarvoor zijn ze te jong. De verving behoorde al tot het verleden op het moment dat zij beschikbaar kwamen voor de arbeidsmarkt. Opmerkelijk is dat veel vrouwen tijdens hun huwelijk naast hun huishouden een baan hadden in bijvoorbeeld de gezinszorg of in de confectie-industrie te Hogeveen en op die manier het huishoudinkomen aanvulden.

De lage inkomens uit loonarbeid zijn mede debet aan het feit dat het huidige inkomen van de meeste ouderen uit niet meer dan een AOW-uitkering met hooguit een klein pensioen bestaat. Aldus hebben acht huishoudens een besteedbaar inkomen van minder dan 1000 euro per maand en beschikken vier huishoudens over een besteedbaar inkomen tussen de 1000 en 1500 euro. De overige drie huishoudens kunnen meer dan 1500 euro per maand besteden. Wel hebben relatief veel huishoudens te maken met betrekkelijk lage woonlasten, bijvoorbeeld omdat de woning vrij van hypotheek is. Sommige beschikken ook over een 'spaarpotje' waaruit ze putten om de dingen te kunnen doen die ze willen of nodig zijn. Drie huishoudens geven te kennen niet of maar met moeite rond te kunnen komen.

Herkomst

Dertien geïnterviewde ouderen zijn van geboorte Nieuw-Balinger of daar in hun kinderjaren komen wonen. De overige ouderen wonen eveneens al geruime tijd in Nieuw-Balinge. Op twee na zijn zij allemaal afkomstig uit dorpen in de regio zoals Elim,

Geesbrug, Nieuweroord of Noordscheschut. Deze dorpen behoren tot de gemeente Hogeveen. De meeste van deze ouderen zijn in Nieuw-Balinge komen wonen door hun huwelijk met een Nieuw-Balinger. De uitzondering betreft een echtpaar dat afkomstig is van buiten de provincie, maar al 25 jaar in Nieuw-Balinge woont. Zij hebben zich na de pensionering van de man in Nieuw-Balinge gevestigd.

Van de vertrokken bewoners is het echtpaar oorspronkelijk afkomstig uit Almelo. Zij zijn ruim dertig jaar geleden, omdat zij plaats moesten maken voor stadsuitbreiding van de oorspronkelijke woonplaats, met hun boerenbedrijf naar Nieuw-Balinge verhuisd. De alleenstaande oudere is in 1933 met haar ouders vanuit Nieuweroord naar Nieuw-Balinge verhuisd.

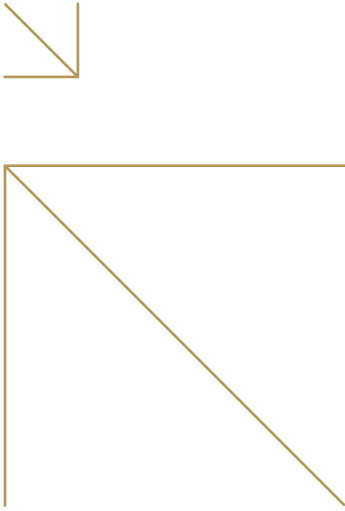
Woonperspectieven

In onderstaande tabel zijn de geïnterviewde huishoudens ingedeeld naar woonperspectief in relatie tot het type huishouden en de leeftijd:

- ¹ Bij een van deze ouderen betreft de vervolgopleiding na de lagere school de mulo en vervolgens de Landbouwwinterschool. De laatste is de voorloper van het huidige Middelbaar Agrarisch Onderwijs.

Tabel 3.1 Woonperspectief naar huishouden en leeftijd

Woonperspectief Huishouden en leeftijd	Geen verhuis- plannen	Wel verhuis- plannen	Reeds vertrok- ken	Totaal
Alleenstaand < 75 jaar	0	0	0	0
Alleenstaand > 75 jaar	4	2	1	7
Echtpaar < 75 jaar	2	2	0	4
Echtpaar > 75 jaar	3	0	1	4
Totaal	9	4	2	15

De groep zonder verhuisplannen bestaat uit negen huishoudens. Het gaat om vijf echtparen en vier alleenstaanden. Naar geslacht bestaat deze groep uit zes mannen en acht vrouwen. Vier van de zes alleenstaanden zijn vrouwen. De leeftijd van deze ouderen ligt tussen 62 en 85 jaar. Drie alleenstaanden en een echtpaar, allen ouder dan 75 jaar, hebben zich vanwege een feitelijke of in de toekomst mogelijk afnemende vitaliteit uit voorzorg ingeschreven voor geschikte woonruimte in Westerbork.

De groep huishoudens met verhuisplannen omvat vier huishoudens, waar onder twee alleenstaanden. Het gaat om drie vrouwen en drie mannen met een leeftijd tussen 58 en 78 jaar. Twee van deze vier huishoudens, waar onder een alleenstaande, willen verhuizen naar een seniorenwoning in Nieuw-Balinge. De plannen van de andere twee, onder wie eveneens een alleenstaande, hebben betrekking op respectievelijk een aanleunwoning in Westerbork en op een klein dorp op enkele kilometers afstand van Nieuw-Balinge. De twee alleenstaanden zijn een man en een vrouw.

Zoals gezegd zijn er twee huishoudens geïnterviewd van ouderen die recentelijk verhuisd zijn. Het gaat om één echtpaar en één alleenstaande vrouw. De leeftijd van het echtpaar is 77 en 76 jaar, de alleenstaande is 87. Zij bewoont een aanleunwoning bij verzorgingshuis 't Derkshoes in Westerbork. Het echtpaar bewoont een eigen vrijstaande, ruime woning met slaap- en badkamer op de begane grond, gelegen nabij het centrum van Westerbork.

Aard en kwaliteit van de woningen

Vier van de dertien in Nieuw-Balinge woonachtige huishoudens, onder wie twee alleenstaanden, bewonen een huurwoning. Alle huurders zijn ouder dan 75 jaar. De overige negen huishoudens, vier alleenstaanden en vijf echtparen, zijn eigenaar van hun woning. Gerelateerd aan het eigen woonperspectief tellen we onder de negen huishoudens zonder verhuisplannen drie huurders. Onder de huishoudens met verhuisplannen bevindt zich één huurder. Dit betreft een alleenstaande vrouw die ingeschreven staat voor een seniorenwoning in Nieuw-Balinge. Deze woningen behoren allemaal tot de woningvoorraad van woningcorporatie Woonservice Drenthe.

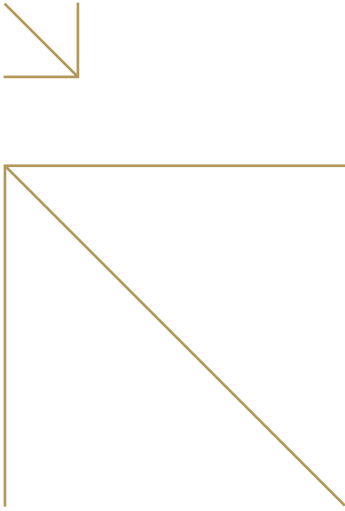
Naar type gaat het bij alle vier om een eengezinswoning van het type twee-onder-een-kap. De woningen zijn in de jaren vijftig gebouwd in het kader van sociale woningbouw en worden meestal ook sindsdien bewoond door de betrokken ouderen. Drie van deze woningen behoren tot het complex woningen die verbouwd worden tot nultredenwoningen. De vierde woning beschikt over

enkele aanpassingen zoals beugels langs de trap, in het toilet en in de badkamer. Deze zijn door de huidige bewoner zelf aangebracht voor diens (inmiddels overleden) echtgenote. Hij wil, mede vanwege de herinneringen aan zijn overleden vrouw en ondanks dat de slaap- en badkamer zich op de bovenverdieping bevinden, de woning en Nieuw-Balinge absoluut niet verlaten.

Door de betrokken ouderen wordt verschillend over de verbouwing zelf gedacht. Een echtpaar is uitgesproken tevreden met het doel, maar ontstemd over de gang van zaken. Zij voelen zich slecht geïnformeerd, vooral over het feit dat ze geen vergoeding krijgen. Een ander echtpaar ervaart de verbouwing als opgedrongen, en twijfelt of de woning daardoor beter bewoonbaar voor ouderen wordt: "De nieuwe badkamer is te klein voor de wasmachine. Die moet dan naar boven en dat wordt lastig omdat we nu al niet meer goed de trap op kunnen." Ook is het nieuwe sanitair volgens hen niet afgestemd op mensen met beperkingen en wordt de woning niet rolstoeltoegankelijk gemaakt. In deze klachten worden zij ondersteund door de deelnemers aan het groepsinterview. Bovendien zien zij zich voor hoge kosten geplaatst omdat ze op eigen kosten de door hen geplaatste keukens moeten verwijderen en geen vergoeding krijgen voor nieuwe vloerbedekking en gordijnen.

Beide huishoudens behoren tot de groep 75-plus en de groep huishoudens zonder verhuisplannen. Zij willen in de woning blijven wonen. De bewoners kunnen, zoals gezegd, tijdens de verbouwing een vakantiebungalow in Gees betrekken, maar daar maken zij geen gebruik van. Het derde huishouden, een alleenstaande van 78 jaar, heeft niet ingestemd met de verbouwing omdat zij verwacht binnenkort te kunnen verhuizen naar een seniorenwoning in het dorp die beter bij haar woonbehoeften past. Ze wil naar een kleinere woning met een kleine tuin.

De eigen woningen betreffen vaak een verbouwde (keuter)boerderij of voormalige arbeiderswoning. Een van deze woningen staat in het buitengebied op ongeveer twee kilometer van het dorp. Drie huishoudens hebben hun woning zelf gebouwd en één huishouden bewoont een bungalow op de Breistroeken. Op één na zijn alle woningen vrijstaand. De uitzondering betreft een eengezinswoning van het type twee-onder-een-kap, welke bewoond wordt door een alleenstaande vrouw van 85 jaar. Eveneens op deze woning na beschikken alle eigen woningen over ten minste één slaapkamer en een badkamer op de begane grond. Daarmee voldoen deze woningen niet alleen aan het nultredencriterium, maar zijn volgens de bewoners zelf ook geschikt

voor bewoning door ouderen. Bovendien zijn in vier woningen aanpassingen aangebracht zoals beugels en een hoge pot in de badkamer, terwijl twee van deze woningen ook rolstoeltoegankelijk zijn. De aanpassingen zijn aangebracht voor (inmiddels overleden) echtgenoten of ouders van de huidige bewoners. De ervaren geschiktheid van hun woning voor bewoning door ouderen neemt echter niet weg dat drie huishoudens willen verhuizen naar een andere woning. Het gaat om twee echtparen, waarvan één 75-plus, en een alleenstaande.

Alle woningen, zowel huur als eigendom, zijn omgeven door een flinke tuin, vaak een paar honderd vierkante meters groot. Veel tuinen zijn opgedeeld in sier- en moestuinen. Het vertoeven en werken in de tuin is voor veel bewoners een belangrijke vorm van tijdsbesteding en een bron van genoeg. Een 85-jarige vrouw zegt hierover: "Ik vind het heerlijk om erin te zitten. 's Zomers speelt mijn leven zich buiten af." Een 67-jarige man vertelt: "De tuin betekent alles voor mij. De bloemen en de groente die we zelf verbouwen. Ik heb van jongs af van tuinieren gehouden. Ik ben geen type om in een flatje te zitten." Enkele ouderen hebben naast de tuin bij de woning nog meer grond in bezit en in gebruik, bijvoorbeeld als extra moestuin of voor een paard.

Voor sommigen is of wordt de tuin echter een last. Het onderhoud wordt fysiek te zwaar en is zonder hulp niet meer te doen, of men heeft geen zin (plezier) meer in tuinieren. Een 84-jarige alleenstaande vrouw merkt op: "Ik zou liever geen grond hebben. Mijn dochter komt op de fiets hierheen om het gras te maaien en de tegels te krabben. Ik vraag steeds of het niet te zwaar wordt, want dan moet ik een tuinman nemen. Ik zit er nooit alleen in, daar vind ik helemaal niks aan. Ik moet dan met stoelen sjouwen en m'n koffiekopje."

Opmerkelijk is dat het ervaren van de tuin als lust of als last geen verband houdt met de leeftijd, geslacht of type huishouden. Wel is er een verband met de lichamelijke conditie. Zo vertelt een 66-jarige man: "Spitten kan ik niet meer. Hij wordt nu geploegd door een buurman en gedeeltelijk met gras ingezaaid. Als het te zwaar wordt moet ik meer bestraten."

Van de vertrokken huishoudens bewoonde het echtpaar een eigen woning op het erf van hun boerderij. Deze woning hebben zij ten behoeve van hun kleinzoon bijna twee jaar geleden verlaten voor een woning in Westerbork. Ook de huidige woning is omgeven door een flinke tuin waarin nog met plezier gewerkt wordt: "De tuin is mijn hobby. Als ik bezig ben voel ik me beter dan als

ik niets doe. Ik verbouw al onze groente en aardappelen zelf." Bovendien onderhoudt de man ook nog de tuin van de buurvrouw. De alleenstaande vrouw bewoonde voor haar verhuizing naar Westerbork een seniorenwoning en daarvoor een eigen woning. Ze heeft nu geen eigen tuin meer, maar mag nog graag op het terras voor haar woning zitten.

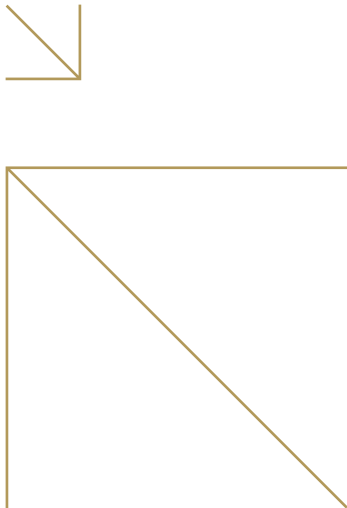
Beleving van het wonen in Nieuw-Balinge

Vrijwel alle ouderen spreken met veel waardering over de kwaliteiten van Nieuw-Balinge, ook de ouderen die al vertrokken zijn. Daarmee onderstrepen ze nog eens de uitkomsten van Warkelijk waar. Ze wijzen op de prachtige omgeving die uitnodigt tot wandelen en fietsen, het gevarieerde verenigingsleven en op de dagelijkse omgang van de bewoners met elkaar. Deze kwaliteiten worden door hen hoog gewaardeerd en vormen een belangrijke drijfveer om in het dorp te willen blijven wonen: "Ik zou geen andere plek willen. Nieuw-Balinge is alles. De meeste familie en al onze kennissen wonen hier. Door het verenigingsleven is er altijd wel wat te doen." Een alleenstaande zegt: "Ik kan hier naar gym en koersbal, dat vind ik een voorrecht. Je kent elkaar allemaal. Met een ongeluk of ziekte wordt het direct geregeld. Medicijnen worden aan de deur gebracht." Nieuw-Balinge wordt door de ouderen ook ervaren als een veilig dorp: "Hier gebeurt niets. 's Nachts om drie uur is het hier ook veilig buiten."

Naast deze en andere sterke kanten noemen sommige ouderen ook enkele minpunten. Die hebben onder andere betrekking op de onveilige verkeerssituaties door te hard rijden en het vertrek van de Rabobank. Ook de busverbindingen met Westerbork en Hoogeveen, waar het ziekenhuis niet aan de route van de bus ligt, vinden weinig waardering bij de ouderen. Sommige ouderen vinden de prijzen voor consumpties in het dorps huis aan de hoge kant. Die vormen voor hen een belemmering om regelmatig deel te nemen aan de activiteiten daar. Daarnaast noemt één echtpaar het gebrek aan activiteiten in het weekend. Een ander mist "een winkel waar je dingen als lampen en nylons kopen kan. Nu haalt mijn dochter die wel voor me, maar het is toch mooier als je dat zelf kan blijven doen."

Tijdsbesteding

Naast het werken in de tuin en andere bezigheden in en rond de woning besteden veel oudere Nieuw-Balingers, ongeacht de leeftijd, hun tijd nog op verschillende andere manieren. Fietsen en, meer nog, wandelen zijn geliefde bezigheden. De omgeving

met het natuurgebied Mantingerzand leent zich hier ook voor. Anderen besteden hun tijd met hobby's als vissen, breien of knutselen, het bezoeken van vrienden en kennissen of bezoek ontvangen. De oudsten onder de geïnterviewden vormen hierop geen uitzondering.

Deelname aan het verenigingsleven

Behalve met de voornoemde bezigheden zijn veel ouderen nog actief in het verenigingsleven als deelnemer en soms ook nog als vrijwilliger. Vooral biljarten, kaarten, koersbal en gym worden genoemd. Deze activiteiten kunnen zowel in verenigingsverband beoefend worden als binnen het kader van de Seniorensoos. Wel geven sommigen aan zich nog te jong te voelen voor specifiek voor ouderen georganiseerde activiteiten, zoals de (activiteiten van de) Seniorensoos. Maar dat belet hen niet om die activiteiten in verenigingsverband te beoefenen. Het is dus niet zo dat hun belangstelling naar iets anders uitgaat. Zij geven de voorkeur aan activiteiten waar ook andere, jongere leeftijdsgroepen aan deelnemen.

Er zijn ook enkele ouderen die geen deel meer hebben aan de activiteiten, maar nog wel vaak lid "om de verenigingen te steunen". Steunend lidmaatschap treffen we iets vaker aan onder de 75-plussers. Zij kunnen de drukte van het verenigingsleven niet meer aan of hebben daar geen zin meer in. Met uitzondering van deze ouderen is het verenigingsleven voor de meeste ouderen ook een bron van sociaal contact. Sommigen nemen vooral om die reden deel aan de activiteiten.

Het belang van hobby's en betrokkenheid bij het verenigingsleven wordt nog eens onderstreept door de deelnemers aan het groepsgesprek. Op die manier blijf je betrokken bij het dorpsgebeuren. Bovendien biedt het een goede gelegenheid om iets nieuws op te pakken. De deelnemers zijn verder van mening dat bijvoorbeeld bestuurswerk nog tot op hoge leeftijd gedaan kan worden. Wel geven ze te kennen dat ouderen vaak hun eigen tempo hebben en dat dit ook kan betekenen dat men prioriteiten moet stellen. Ontspanning (hobby's) moet dan voor inspanning (bestuurswerk) kunnen gaan. Want dat is de belangrijkste reden om mee te kunnen blijven doen.

Mee blijven doen moet ook mogelijk worden gemaakt. Volgens de deelnemers aan het groepsgesprek is het belangrijkste knelpunt daarin vervoer. Ze wijzen op ouderen die wel mee willen doen maar niet beschikken over vervoer. Daar kunnen ze om vragen, maar vragen is niet altijd even gemakkelijk. Daarin wrekt zich de vanzelfsprekendheid van de vroegere noaberhulp; men heeft

nooit geleerd om te vragen. De verenigingen en groepen moeten hier alert op zijn en zo nodig vervoer organiseren.

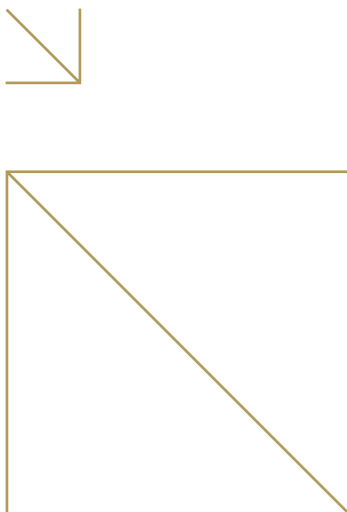
Sociale netwerken

Een belangrijke bron van sociaal contact is ook het netwerk van familie, vrienden en kennissen. Alle ouderen beschikken over een dergelijk netwerk in het dorp. De kern ervan bestaat meestal uit familie: eigen kinderen, broers en zusters, neven en nichten. Daarnaast is er vaak sprake van vrienden en kennissen. Er zijn echter ook ouderen met familie in het dorp, met wie ze echter weinig of geen contact hebben. Bij veel ouderen beperkt het netwerk zich niet tot het dorp, maar het strekt zich soms uit tot ver daarbuiten. Dit betreft eveneens vaak familie, waaronder de eigen kinderen. Anderen hebben alleen vrienden en kennissen in het dorp; de familie woont elders in de regio of het land.

Over en weer bij elkaar op bezoek gaan en samen dingen doen vormen de belangrijkste betekenis van het netwerk. Maar de kwaliteit ervan verschilt. Sommigen krijgen veel aanloop, anderen weinig. Een voorbeeld van het eerste is een alleenstaande oudere die in het dorp veel gezelligheid ervaart. Haar zoon komt wekelijks de tuin doen. Verder heeft ze vaste afspraken met zussen en een buurvrouw om te wandelen en een kaartje te leggen. Anderen zijn te actief om veel aanloop te willen. Zij trekken erop uit, waarbij ze onderweg hun contacten leggen door een praatje. Van sommigen is het sociale netwerk tamelijk fragiel te noemen. Het bestaat uit niet meer dan een enkel familielid en een paar kennissen (in de zin van elkaar kennen en groeten) of alleen maar uit kennissen. Soms staat het sociale contact onder druk door (ouderdoms)doofheid of andere aandoeningen, waardoor men 'gedwongen' is een teruggetrokken bestaan te leiden, of omdat de contacten verloren zijn geraakt door verhuizing of overlijden. Het komt ook voor dat ouderen zich afzijdig houden omdat ze geen aansluiting kunnen vinden of zich als alleenstaande het vijfde wiel aan de wagen voelen. Voor deze ouderen liggen eenzaamheid en isolement op de loer.

Tijdsbesteding en sociale netwerken van vertrokken ouderen

Van de uit Nieuw-Balinge vertrokken ouderen mist de alleenstaande het sociale leven in Nieuw-Balinge. Zij kan niet aarden in Westerbork en heeft daar nauwelijks nieuwe contacten opgebouwd; zij zegt dat iedereen elkaar al kent en zij er niet tussen komt. Haar leven speelt zich af in haar huis en de gang. Behalve bezoek van haar kinderen, vrienden en kennissen uit Nieuw-Balinge heeft ze weinig of geen aanloop. Het bezoek van haar

kinderen en de bekenden uit Nieuw-Balinge betekent daarom alles voor haar. De plattelandsvrouwen, de spelletjes en de gymnastiek zijn anders in Westerbork. Na een paar keer kijken gaat ze niet meer; het is niet eigen. Zelf gaat ze nog wel eens met de taxi naar Nieuw-Balinge voor een tegenbezoek. Ze wil het liefst weer terug en hoopt ondanks haar hoge leeftijd dit ook nog eens te kunnen realiseren.

Het echtpaar heeft in de nieuwe woonplaats wel veel sociale contacten. Zelf van een boerderij afkomstig, wonen ze tussen andere oudere boeren en hebben het daarmee erg naar hun zin. Ze hebben aanloop van kennissen. Verder zijn ze, zoals al aangegeven, nog vaak in Nieuw-Balinge te vinden: "We gaan een keer per maand dansen in Nieuw-Balinge. Gezellig, onder ons. Allemaal bekenden. En mijn vrouw is daar lid van de Plattelandsvrouwen gebleven. Ze is er hier een keer heen geweest maar voelt zich er niet thuis. Ze gaat liever naar de vertrouwde club in Nieuw-Balinge". De ouderenactiviteiten in Westerbork spreken deze mensen evenmin aan, maar ze zijn wel lid van de buurtvereniging.

Gezondheid

Geen van de geïnterviewde ouderen doet een beroep op hulp bij de persoonlijke verzorging of verpleegkundige zorg aan huis. Het laatste neemt echter niet weg, evenmin als de activiteiten die ze aan de dag leggen, dat de meeste ouderen kampen met hun gezondheid. In feite geven maar vier ouderen te kennen zich nog fit te voelen en (nagenoeg) vrij te zijn van gezondheidsproblemen. Bij alle andere ouderen gaat het voor een deel om de spreekwoordelijke gebreken die samenhangen met het ouder worden. Slijtage van gewrichten en wervels is een regelmatig voorkomende aandoening. Daarin kenmerkt zich ook het vaak lange en harde arbeidsleven. Bij vrouwen is dit soms ook het gevolg van langdurige zorg voor de eigen ouders. Maar het kan ook gaan om chronische aandoeningen die zich al in een eerdere levensfase hebben geopenbaard. Desondanks zijn betrekkelijk veel ouderen tevreden met hun gezondheid en met wat ze nog kunnen. Er is geen verband zichtbaar tussen de leeftijd van de ouderen en hun gezondheidstoestand. Zowel bij de jongere ouderen als bij de 75-plussers treffen we gezondheidsklachten van uiteenlopende aard aan.

Uit hun activiteitenpatroon blijkt al dat de ouderen in het algemeen proberen zich niet te laten hinderen door hun afnemende vitaliteit. Een goed voorbeeld hiervan is een alleenstaande vrouw met versleten rugwervels en knieën. Zij is daardoor snel moe.

Toch loopt ze nog met de rollator het dorp of het bos in, het liefst alleen. Elke paar minuten pauzeert ze even. Van een echtpaar heeft één van beiden door een chronische aandoening goede en slechte dagen. Ze proberen hier zo goed mogelijk mee om te gaan door op de goede dagen uitstapjes te maken. Een andere alleenstaande noemt de eigen gezondheid goed en zegt nog hele eind te wandelen, terwijl tijdens het interview zichtbaar is dat de linker hand, arm, schouder en heup niet goed functioneren. Toch zijn er ook ouderen die wel last ondervinden van hun beperkingen. Bijvoorbeeld de al eerder aangehaalde man die het door zijn doofheid moeilijk vindt om aan groepsactiviteiten mee te doen. Hij ervaart zichzelf daardoor als lastig voor anderen.

Informele hulp

Hoewel lang niet alle ouderen daar ook daadwerkelijk gebruik van maken, kunnen vrijwel alle huishoudens rekenen op hulp en steun van familie of burens bij alledaagse zaken. Dit betreft boodschappen doen, vervoer, onderhoud van de woning en de tuin of hulp bij het huishoudelijke werk. Maar de mate waarin zij dat kunnen varieert sterk, van dagelijks tot incidenteel, en is mede afhankelijk van de 'kracht' van het sociale netwerk. Vooral de ouderen met een dun netwerk kunnen meestal alleen incidenteel een beroep op anderen (burens) doen. Een alleenstaande man twijfelt of hij hulp van familie, burens of anderen kan krijgen wanneer dat nodig mocht zijn, bijvoorbeeld bij zijn aanstaande verhuizing naar een aanleunwoning in Westerbork.

Voor sommigen is die hulp van groot belang, zo niet onmisbaar. Dankzij die hulp kunnen ze in Nieuw-Balinge blijven wonen. Anderen hebben geen of veel minder behoefte aan hulp, maar vinden het wel een veilige gedachte dat de mogelijkheden er zijn. Dit neemt echter niet weg dat het soms ook moeilijk valt die hulp te vragen of te accepteren, laat staan nog meer te vragen. Ook hierin wrekt zich het 'geleerde onvermogen' van vragen. Daarnaast heeft het vragen om hulp voor een aantal ouderen ook grenzen. Vooral is dat het geval als de hulp verleend wordt door kinderen die verder weg wonen. Zo komt bij een alleenstaande oudere tweewekelijks de dochter uit Lelystad de tuin doen. Van een andere alleenstaande oudere komt eveneens een dochter wekelijks helpen met de tuin, waarvoor zij een uur moet fietsen. Meer ouderen, zo blijkt uit het groepsinterview met hen, geven aan hulp van familie of burens te appreciëren zolang het gaat om incidentele vormen en het niet de persoonlijke verzorging betreft. Van kinderen of burens kan men geen dagelijkse hulp vragen, vooral niet van kinderen die buiten het dorp wonen. De persoon-

lijke verzorging, zoals wassen en aankleden, is te intiem van aard om dit aan de kinderen of de burens te vragen. Liever heeft men een 'anonieme' professional.

Een enkeling moet weinig hebben van noaberhulp: "Wij willen hier graag kunnen blijven wonen, maar we moeten onszelf kunnen blijven redden. We zijn niet geschikt om geholpen te worden; dan hebben we het al tien keer zelf gedaan. De kinderen hebben ook hun eigen, die moeten niet aan ons verplicht zijn. We kunnen ons ook gauw redden, we zijn dat wel gewend van huis uit. Als het niet meer wil moeten we kleiner."

Naast hulp (kunnen) krijgen komt het ook regelmatig voor dat ouderen zelf hulp aan anderen bieden. Vooral de wat jongere ouderen, maar niet uitsluitend, staan regelmatig klaar bij het voorthelpen van anderen. Dit betreft zowel familie als burens. Daarbij gaat het om eveneens om zaken als boodschappen, vervoer, klussen, tuinonderhoud en oppassen op kleinkinderen.

Formele hulp

Naast de informele hulp kunnen ouderen ook een beroep doen op de thuiszorg voor hulp in de huishouding, persoonlijke verzorging en verpleeghulp. Hiervan maken drie alleenstaanden, twee mannen en één vrouw, gebruik. De hulp bestaat uit enkele uren per week hulp bij het huishoudelijke werk en wordt verleend door Icare. Twee andere huishoudens, waar onder één echtpaar, beschikken over een particuliere hulp in de huishouding. Van de vertrokken ouderen heeft de alleenstaande oudere eenmaal per week hulp in de huishouding, eveneens van Icare. Die werd ook al verleend toen ze nog in Nieuw-Balinge woonde en wordt nog steeds door dezelfde persoon verleend. Een echtpaar denkt, ondanks de chronische ziekte van de vrouw, niet aan deze hulp. Zij doet zoveel mogelijk het lichte huishoudelijke werk en hij ontfermt zich over de zwaardere taken.

Gezien de gezondheidstoestand ontkomen we niet aan de indruk dat er meer ouderen zijn die formele vormen van hulp nodig hebben, maar daar desondanks geen gebruik van maken. Voor een deel wordt geen hulp gevraagd omdat familie of burens voldoende kunnen bijspringen. Maar waar dit niet het geval is blijft hulp uit omdat men niet weet hoe dit aan te pakken of omdat men opziet tegen de rompslomp die het aanvragen met zich meebrengt. Opmerkelijk is dat de Stichting Welzijn Ouderen, die hierbij goede diensten kan verlenen en veel rompslomp uit handen kan nemen, bij veel ouderen niet in beeld is. Er zijn ook ouderen die zeggen dergelijke hulp wel nodig te hebben, maar hier om financiële redenen van afzien. Een voorbeeld hiervan is een echtpaar dat

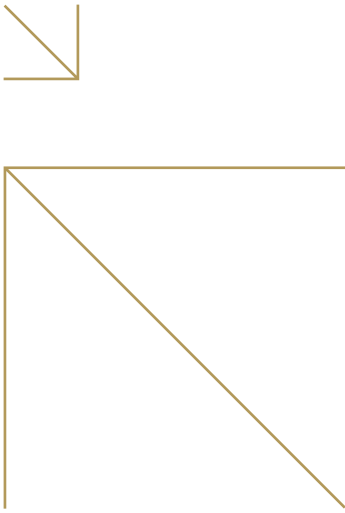
vanwege de inkomenssituatie een hoge eigen bijdrage voor huishoudelijke hulp moet betalen. Een tijdlang hebben zij wel hulp gehad, maar weer opgezegd omdat ze de kosten ervan volgens hen niet konden opbrengen. Bij ziekte kunnen ze een beroep doen op de burens en de zus van de geïnterviewde mevrouw. Voor het overige proberen ze er het beste van te maken tot het echt niet meer gaat. Overigens vormt deze omstandigheid voor hen vooralsnog geen aanleiding om te verhuizen.

Van het voorzieningenaanbod van de Stichting Welzijn Ouderen, zoals maaltijdvoorziening, hulp bij regelingen en ouderenadviseurs wordt onder de geïnterviewden weinig of geen gebruik gemaakt. Alleen de in Westerbork woonachtige alleenstaande oudere maakt drie maal per week gebruik van de maaltijdvoorziening. Betrekkelijk veel ouderen blijken niet of onvoldoende op de hoogte te zijn van het aanbod van de Stichting Welzijn Ouderen of niet te weten dat zij, gelet op hun situatie, daarvoor in aanmerking komen.

Uit het groepsgesprek komt ook naar voren dat veel ouderen zich pas op mogelijke vormen van formele hulp- en dienstverlening oriënteren wanneer de nood hoog is. Ouderen zijn dus vaak niet op de hoogte omdat ze de verleende diensten (nog) niet nodig hebben of denken te hebben. Daarin zit ook een valkuil. Als men zich pas op het laatste moment gaat oriënteren kan het zijn dat men nog lang moet wachten voor de benodigde diensten daadwerkelijk verleend worden. Door je ook al te oriënteren wanneer dergelijke diensten nog niet nodig lijken, kun je je in de toekomst veel tijd en onrust besparen. Al was het maar omdat je dan beter voorbereid bent en weet hoe je de benodigde stappen moet zetten. Daarin ligt ook een eigen verantwoordelijkheid van de ouderen. Het groepsgesprek is tevens aangegrepen voor een voorlichting van de ouderen over voorzieningen die hen ten dienste kunnen staan. Dit vond aansluitend op het interview plaats.

Voorzieningen en mobiliteit

Voor huisarts, apotheek en andere inkoop dan dagelijkse boodschappen zijn de ouderen aangewezen op andere plaatsen. Zo zijn van de meeste huishoudens de huisarts en de apotheek gevestigd in Noordscheschut. Voor de dagelijkse boodschappen en andere inkoop gaan betrekkelijk veel ouderen naar Noordschut, Hoogeveen, Hollandscheveld of Westerbork. Over het algemeen ondervinden zij hier geen problemen mee, men is eraan gewend en weet niet beter, ook niet als het om vervoer gaat. Tijdens het groepsgesprek merkt iemand op: "Dat zijn wij

altijd al zo gewend. Wij weten niet beter dan dat alles ver weg is, daar redden we ons wel mee. De dokter en de apotheek komen gewoon aan huis, en we hebben tenslotte een winkel.”

Voor negen van de dertien in Nieuw-Balinge woonachtige huishoudens is vervoer geen probleem omdat ze zelf over een auto beschikken. De ouderen die het zonder auto moeten doen zijn allen alleenstaand en ouder dan 75 jaar. Uit dit gegeven blijkt ook dat de meeste huishoudens in deze leeftijdsgroep nog wel over een auto beschikken. Voor sommigen betekent het afstand moeten doen van de auto een verlies van zelfstandigheid, maar ook een risico op isolement. Zij zien zich in dat geval genoodzaakt om te verhuizen naar bijvoorbeeld Westerbork of Hoogeveen. Maar er zijn ook ouderen die in dat geval vertrouwen op de hulp van anderen.

In dit licht is het opvallend dat de ouderen die geen auto (meer) hebben op het gebied van vervoer geen problemen ondervinden. Sommigen hebben nooit een auto gehad. Zij verplaatsen zich per fiets, scootmobiel, of openbaar vervoer, of kunnen een beroep doen op dorpsgenoten. Twee ouderen maken gebruik van de regiotaxi. De een doet dit liever zo min mogelijk vanwege de kosten, terwijl de ander juist liever gebruik maakt van de taxi – die zij niet duur vindt – dan dat iemand speciaal voor haar moet rijden. Boodschappen worden zelf bij de plaatselijke supermarkt gedaan of aan huis bezorgd door de SRV. Wat van elders moet komen en niet zelf gehaald kan worden, wordt gehaald door anderen, bijvoorbeeld de kinderen of de burens. Medicijnen worden desgewenst aan huis bezorgd. Ook de huisarts komt wanneer gewenst aan huis.

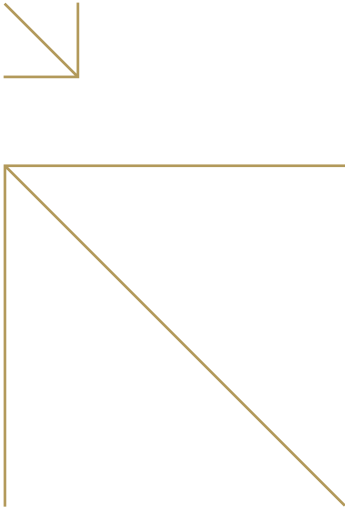
Naar woonperspectief gerekend komt het volgende beeld naar voren. Van de negen huishoudens zonder verhuisplannen beschikken er zes over een auto. Drie van deze zes huishoudens maken zich zorgen over de consequenties van afnemende mobiliteit. Zij zijn bang daardoor geïsoleerd te raken. Illustratief hiervoor is de volgende uitspraak: “dat wordt een ramp. We moeten wel verder kunnen dan Nieuw-Balinge”. Niettemin willen twee huishoudens ook dan in het dorp blijven wonen. Het derde huishouden geeft aan in dat geval te willen verhuizen naar Hoogeveen of Hollandscheveld, omdat daar de familie van de geïnterviewde vrouw woont en vanwege de winkels. De andere drie huishoudens maken zich weinig zorgen in het geval ze geen auto meer kunnen rijden: “dan moet iemand ons maar helpen”. De drie huishoudens zonder auto ervaren evenmin problemen met hun mobiliteit. De fiets en de regiotaxi bieden voldoende mogelijkheden. Zo nodig is er altijd wel iemand die mee wil rijden.

Bij geen van de vier huishoudens met verhuisplannen speelt afnemende mobiliteit, of angst daarvoor, een rol in de verhuisplannen. Drie van deze huishoudens beschikken over een auto. Vooralsnog is er geen aanleiding om te veronderstellen dat deze op korte termijn niet meer benut kan worden. Wel geeft één van hen aan dat het afstand moeten doen van de auto een directe reden zou zijn om te verhuizen, want “dan wordt het hier niet best”. Een ander echtpaar denkt daar geheel anders over. Mocht zelf auto rijden niet meer gaan, dan kopen ze alles in het dorp of laten het door de kinderen brengen: “voor de kosten van de auto kun je heel wat in de dorpswinkel kopen”. Zij willen beslist niet naar een centrumdorp.

Het huishouden zonder auto betreft een alleenstaande oudere. Een auto wordt echter niet gemist omdat alles te voet of per fiets bereikbaar is. Bovendien komt haar huisarts aan de deur en de apotheek brengt elke drie maanden de benodigde medicijnen. Wanneer ze naar de oogarts in Hoogeveen moet gaat ze met de bus. Boodschappen worden gebracht door de SRV en af en toe rijdt ze met haar schoonzus mee. Mensen bieden haar geregeld vervoer aan maar ze maakt er weinig gebruik van; ze heeft er geen behoefte aan.

Ook bij de twee huishoudens die verhuisd zijn was mobiliteit geen reden voor de verhuizing. Van het echtpaar rijden beide echtelieden nog auto. Mocht dit niet meer gaan, dan zullen ze accepteren dat ze meer thuis moeten blijven. “Dan wordt de wereld klein. Dat moet je accepteren. We zijn heel sober gewend. Het is nu toch zo royaal als het maar kan”. Alle voorzieningen zijn in de buurt en de boodschappen kunnen nog met de rollator gehaald worden. Als er echt iets belangrijks is moet hun zoon het maar brengen. Bij de alleenstaande oudere is de mobiliteit met de verhuizing naar Westerbork alleen maar afgenomen. In Nieuw-Balinge was zij nog mobiel met haar scootmobiel; zij ging zelfs nog tien kilometer over een klinkerpad naar de dokter met de scootmobiel. In Westerbork durft ze er niet meer mee te rijden vanwege stoepen met schuine afritten.

Woonperspectieven van huishoudens zonder verhuisplannen Nieuw-Balingers zijn over het algemeen erg verknocht aan hun dorp. Dat geldt zeker voor de groep zonder verhuisplannen. Voordat deze groep ouderen uit hun huis of het dorp trekt, moet er heel wat aan de hand zijn. Op de vraag of zij wel eens denken aan verhuizen, antwoorden deze ouderen veelal met een hartgrondig ‘nee’. In Nieuw-Balinge hebben zij alles wat ze nodig hebben. Verhuizen naar een andere plaats is als vloeken in de

kerk en alleen aan de orde als het helemaal niet meer gaat. Een echtpaar zegt: “Geen denken aan. We willen ‘t liefste hier op dit hoekje blijven, hier zie je veel. We kunnen hier goed met de burens, we gaan gewoon door de achterdeur. We zijn allemaal jong gekomen en nu oud en grijs. We wonen nog bijna allemaal hier, er is één jong stelletje, één is hier ook in de woning geboren en één is bij schoonvolk gekomen. Het is een heel makkelijk en prettig dorp.” Een enkeling is ook wars van een verhuizing vanwege de kosten die daar het gevolg van zijn. Er zal dan huur betaald moeten worden, terwijl het wonen nu vrij is. Uit de antwoorden spreekt soms ook het vertrouwen in de pioniersgeest van Nieuw-Balinge. Zo antwoordt, gevraagd naar de waardering van het voorzieningenpeil, een oudere: “Dat is wel goed. Wat Nieuw-Balinge voor elkaar krijgt, krijgen ze in de grote dorpen niet eens.”

Redenen om toch te verhuizen

Het niet willen verhuizen neemt niet weg dat deze ouderen wel rekening houden met een eventuele noodzaak daartoe. Die noodzaak dient zich onder meer aan wanneer men volledig afhankelijk is van hulp van anderen. Letterlijk zeggen deze ouderen bijvoorbeeld: “Als we gebrekkig zijn en versleten. Als het echt niet meer kan.” of: “Je moet hier weg als je geestelijk niet meer goed bent, of een hersenbloeding hebt gehad”. Een enkeling laat het bepalen door de kinderen: “Als onze kinderen zeggen dat het moet, dan gaan we, maar niet eerder.” Sommigen leggen een verband met afnemende mobiliteit en het als gevolg daarvan verliezen van sociale contacten: “Niet meer kunnen lopen en fietsen en daarvoor geen contact meer met anderen hebben”. Een echtpaar wil, als ze zelf geen auto meer kunnen rijden, naar Hollandscheveld of Hoozevee. Maar vooralsnog is dit niet aan de orde en houdt het hen ook niet bezig.

Het vooruitzicht van afhankelijkheid heeft drie huishoudens zonder verhuisplannen, onder wie twee alleenstaanden, ertoe gebracht om zich wel uit voorzorg in te schrijven voor een ouderenwoning of het verzorgingshuis ‘t Derkshoes in Westerbork. De betrokken ouderen zijn allemaal ouder dan 75 jaar.

Verhuismotieven van huishoudens met verhuisplannen

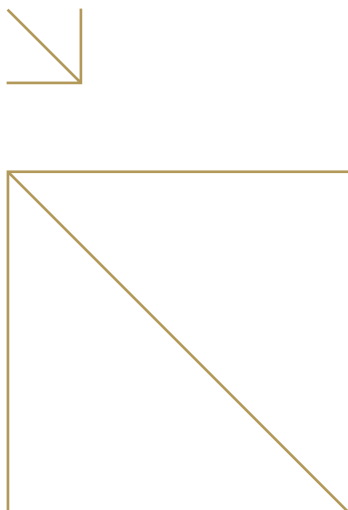
Van de vier huishoudens met concrete verhuisplannen staan er twee ingeschreven voor een seniorenwoning in Nieuw-Balinge. Het gaat om een alleenstaande vrouw van 78 jaar en een echtpaar van 74 en 72 jaar. Het echtpaar bewoont nu een grote eigen woning met een slaap- en badkamer op de begane grond. Zij willen een kleinere woning en tuin en daarom naar een seniorenwoning in Nieuw-Balinge. Een woning elders komt nadrukkelijk niet in aanmerking. De alleenstaande mevrouw bewoont nu een eengezinswoning die op de nominatie staat voor verbouwing, maar zij acht als alleenstaande een seniorenwoning meer geschikt voor haar.

De andere twee huishoudens, eveneens een echtpaar en een alleenstaande, willen Nieuw-Balinge wel verlaten. Het echtpaar behoort tot de groep ouderen jonger dan 75 jaar en wil terug naar de oorspronkelijke, enkele kilometers van Nieuw-Balinge vandaan gelegen geboorteplaats van de man. Hun sociale leven speelt zich voor een belangrijk deel daar af. Het sociale leven in Nieuw-Balinge valt hen tegen; zij missen de vriendschappen en de gezelligheid. Ook willen ze liever een kleiner huis en een kleinere tuin. Zodra er iets vrij komt dat geschikt is, zijn ze vertrokken. De alleenstaande oudere staat ingeschreven voor een aanleunwoning in de Kruumten in Westerbork. De sociale contacten zijn minder geworden, terwijl in Westerbork veel bekende Nieuw-Balingers wonen. Maar de voornaamste reden is zijn afnemende gezondheid. Zodra hij zijn tuin en dieren niet meer kan verzorgen, wil hij weg. Hij verwacht dat dit over niet al te lange tijd het geval zal zijn.

Verhuisredenen van ouderen die recent verhuisd zijn

Gezien wat de huishoudens zonder verhuisplannen als eventuele reden voor verhuizen opgaven, is het opmerkelijk te noemen dat geen van de vertrokken ouderen aangeeft verhuisd te zijn omdat ze niet meer zelfstandig zouden kunnen wonen. De alleenstaande woonde voor haar vertrek naar de aanleunwoning bij het ‘t Derkshoes naar grote tevredenheid in een seniorenwoning, maar is naar eigen zeggen uit voorzorg naar de huidige woning verhuisd.² Ze zegt dat ze nooit naar Westerbork zou zijn verhuisd als er in Nieuw-Balinge zorgwoningen beschikbaar waren

² Aangezien het hier om een aanleunwoning bij het ‘t Derkshoes gaat is er waarschijnlijk wel degelijk sprake geweest van verminderde zelfstandigheid en dus meer aan de hand dan een verhuizing uit voorzorg. De verwerving van een aanleunwoning wijst er op dat de mate van zelfstandigheid al behoorlijk afgenomen was, anders was de woning niet toegewezen.

geweest. Als die in Nieuw-Balinge gebouwd zouden worden zal ze zeker proberen daarheen te verhuizen. Het echtpaar dat naar Westerbork verhuisd is heeft dit om heel praktische redenen gedaan. Zij woonden op het erf van de boerderij van hun zoon en wilden plaatsmaken voor hun kleinzoon, die met zijn vader het bedrijf voert.

Ouderen over de meest wenselijke woonsituatie

In aansluiting op de vraag naar hun woonperspectieven hebben we de ouderen ook gevraagd naar wat zij als de voor hen meest wenselijke woonsituatie zien. Wat opvalt is de grote mate van consistentie in de antwoorden op de vraag naar het eigen woonperspectief en de meest wenselijke woonsituatie. Degenen die willen blijven zien dit ook als het meest wenselijk, terwijl de ouderen met verhuisplannen de toekomstige woonplaats en woning beschrijven als de meest wenselijke situatie.

Door sommigen wordt druk gespeculeerd over plannen voor nieuwbouw van zorgwoningen in Nieuw-Balinge. Daardoor zou het om reden van benodigde zorg moeten verhuizen nog minder nodig zijn. Geheel in strijd met de werkelijkheid staat het voor een enkeling al bijna vast dat deze woningen er komen: "Daar wil ik wel naar toe als ze klaar zijn."³ De deelnemers aan het groepsinterview borduren hierop voort. Zij hopen dat binnen vijf tot tien jaar in Nieuw-Balinge een aantal zorgwoningen gebouwd zal worden. Daarbij geven ze ook hun wensen aangaande de ligging en de bouw weer: "het liefst bij het dorps huis waar nu de bejaardenwoninkjes staan. Geen gestapelde woningen en geen tuin die je zelf moet onderhouden." Bij deze woningen hoort ook het kunnen verkrijgen van de benodigde zorg, ook als deze intensiever van aard is. Daarnaast zijn een goed openbaar vervoer en een supermarkt noodzakelijk.

Gedeelde verantwoordelijkheid

In het groepsinterview is ook dieper ingegaan op de vraag naar wie verantwoordelijk is voor de woonsituatie van de ouderen. Daarover zijn de deelnemers unaniem van mening dat die primair ligt bij de ouderen zelf. Als zaken niet meer gaan en er hulp nodig is zul je eerst zelf aan de bel moeten trekken. Daarbij plaatsen zij wel de kanttekening dat dit alleen opgaat voor ouderen die geestelijk goed functioneren. Ook kan het soms heel snel gaan; plotseling ziek worden, gepaard aan een even snel afnemende redzaamheid. Daar ligt een signalerende taak voor het

sociale netwerk, de huisarts en (indien aanwezig) de thuiszorg. Soms zal men aangewezen zijn op de laatste twee, bijvoorbeeld wanneer de kinderen ver weg wonen, of er weinig burens zijn zoals in het buitengebied. Huisartsen en thuiszorgers dienen hier alert op te zijn.

Aan de deelnemers van het groepsgesprek is ook gevraagd wat het dorp kan betekenen in het geval ouderen bepaalde zaken zelf niet meer kunnen uitvoeren. De meeste deelnemers vertrouwen daarbij op de hulp van hun kinderen, zoals dat nu ook al het geval is. Maar als er geen kinderen zijn of wanneer zij ergens anders wonen, wordt het moeilijker. Voor die ouderen zou het fijn zijn wanneer er een klussendienst is. Anderen wijzen op hun burens, waar ze hulp van kunnen krijgen of de bezorgers van Tafeltje-dek-je. Maar daar moet wel een wederdienst tegenover kunnen staan, al was het maar een vergoeding voor de gemaakte kosten bij vervoer. Hierop voortbordurend zouden de deelnemers graag een meldpunt in het dorp willen hebben waar men terecht kan met vragen om hulp.

3.2 Ouderen in Wijster

Opleiding, arbeidsverleden en inkomen

Het agrarische karakter van Wijster komt ook naar voren in de opleiding en het arbeidsverleden van de ouderen. Wat betreft het opleidingsniveau blijkt dat alle ouderen in ieder geval de lagere school hebben doorlopen. In aansluiting daarop heeft het grootste deel een opleiding op maximaal LBO-niveau gevolgd. Meestal betreft dit de Lagere Landbouwschool of de Huishoudschool. Er zijn twee ouderen met een MBO-opleiding en één met een opleiding op HBO-niveau.

Wanneer we kijken naar het vroegere inkomen uit arbeid zien we dat acht huishoudens hun inkomen verwierven uit arbeid in de agrarische sector, hetzij als boer dan wel als landarbeider of als arbeider in de verwerkende industrie. Daarnaast tellen we vier huishoudens met een inkomen uit andere vormen van zelfstandig ondernemerschap. De meeste vrouwen werkten mee in het eigen bedrijf of waren huisvrouw zonder eigen inkomen. Voor het huidige inkomen heeft dit als gevolg dat de meeste huishoudens geen of weinig pensioen hebben opgebouwd en alleen van de AOW moeten rondkomen. Daardoor heeft ongeveer de helft van de huishoudens minder dan 1000 euro per maand te besteden.

³ Volgens het Woonplan 2005+ zal de vraag naar zorgwoningen opgevangen moeten worden door de capaciteit in met name Westerbork.

Dit betreft vrijwel uitsluitend alleenstaanden. Alle overige huishoudens op twee na beschikken over een besteedbaar inkomen tussen 1000 en 1500 euro per maand. De beide uitzonderingen hebben ieder een maandelijks inkomen boven de 2000 euro. Geen van de huishoudens, ook van de huishoudens met een laag inkomen, gaf aan moeite te hebben met rondkomen. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het merendeel van de huishoudens te maken heeft met relatief lage woonlasten en dat een deel van hen enig vermogen heeft door bijvoorbeeld de verkoop van land. Geregeld wordt opgemerkt dat men extra geld kan opnemen van een 'spaarbankboekje', of dat men nog ergens een potje heeft.

Herkomst

De meerderheid van de geïnterviewde ouderen is niet van geboorte afkomstig uit het dorp. Dat is bij slechts zes ouderen het geval. Ouderen die van elders komen zijn in meerderheid afkomstig uit dorpen uit de regio, zoals Beilen, Dwingelo, Elp, Gieten, Hijken, Peize, Pesse en Ruinen. Sommigen zijn als kind met hun ouders naar Wijster verhuisd, terwijl anderen zich vanwege hun huwelijk in Wijster hebben gevestigd. Een alleenstaande is 25 jaar geleden samen met haar (inmiddels overleden) echtgenoot vanuit Amsterdam naar Wijster getrokken.

Woonperspectieven

Gerekend naar het eigen woonperspectief in relatie met de leeftijd en het type huishouden zijn de geïnterviewden als volgt over de drie onderzoeksgroepen verdeeld:

De groep huishoudens zonder verhuisplannen bestaat uit elf huishoudens, waaronder zes alleenstaanden. In totaal gaat het om zestien ouderen, tien vrouwen en zes mannen. De leeftijd van deze ouderen loopt uiteen van 67 tot 90 jaar. Acht huishoudens, waar onder vijf alleenstaanden behoren tot de categorie van 75-plussers. Ondanks hun wens om te blijven hebben vijf huishoudens zich met het oog op een eventueel afnemende vitaliteit alvast ingeschreven voor geschikte woonruimte in Beilen.

Er zijn twee huishoudens geïnterviewd die min of meer concrete verhuisplannen hebben. Het gaat om een echtpaar van 79 en 80 jaar oud en een alleenstaande vrouw van '65+'.⁴ Het echtpaar staat al tien jaar 'sluimerend' ingeschreven voor een zorgwoning in het Markehuus te Beilen. Deze inschrijving hebben ze recentelijk 'actief' gemaakt. De alleenstaande vrouw heeft haar huis te koop

Tabel 3.3 Woonperspectief naar huishouden en leeftijd

Woonperspectief Huishouden en leeftijd	Geen verhuis- plannen	Wel verhuis- plannen	Reeds vertrok- ken	Totaal
Alleenstaand < 75 jaar	1	1	1	3
Alleenstaand > 75 jaar	5	0	1	6
Echtpaar < 75 jaar	2	0	0	2
Echtpaar > 75 jaar	3	1	0	4
Totaal	11	2	2	15

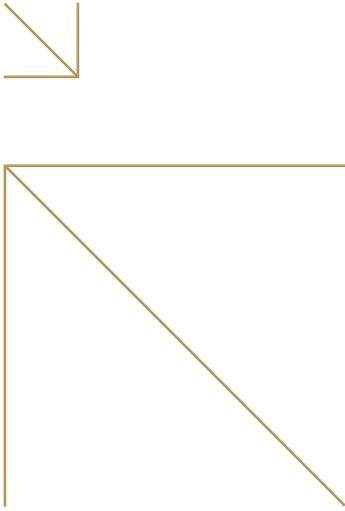
aangeboden omdat ze terug wil naar de randstad.

De twee vertrokken ouderen, een alleenstaande man van 78 jaar en een alleenstaande vrouw van 68 jaar, zijn beiden woonachtig in een van de complexen zorgwoningen voor ouderen in Beilen. De complexen beschikken ieder over een gemeenschappelijke ruimte voor ontmoeting en activiteiten. Aan deze complexen zijn geen zorgvoorzieningen verbonden, maar de bewoners kunnen wel gebruik maken van het zorgaanbod van de Wester Es.

Aard en kwaliteit van de woningen

Zeven van de dertien in Wijster woonachtige huishoudens bewonen een eigen woning. Daaronder bevinden zich ook de woningen van de vier huishoudens die woonachtig zijn in het buitengebied van Wijster. Op twee woningen na betreft het steeds een verbouwde (keuter)boerderij of landarbeiderswoning. Naar type huishouden gaat het om vier echtparen en drie alleenstaanden. Vijf van deze huishoudens hebben geen verhuisplannen, ofschoon twee alleenstaanden wel ingeschreven staan voor een woning in het Stroomdal en één echtpaar zich ingeschreven heeft bij twee verzorgingshuizen.

⁴ Meer wilde deze mevrouw niet kwijt over haar leeftijd, maar volgens de interviewer behoort ze tot de categorie jonger dan 75 jaar.

Alle woningen zijn vrijstaand en omgeven door een grote tuin. Deze woningen beschikken allemaal over ten minste één slaapkamer en een badkamer op de begane grond. Vaak zijn deze gerealiseerd tijdens een verbouwing. Een echtpaar heeft bijvoorbeeld de voormalige stalruimte van hun boerderij verbouwd tot woonruimte. Een alleenstaande man heeft eveneens zijn boerderij laten verbouwen zodat hij er nu samen met zijn zoon en diens gezin in kan wonen; de man woont in het voorhuis, waar een slaap- en badkamer op de begane grond zijn gerealiseerd, terwijl de zoon met zijn gezin in het tot woonruimte verbouwde bedrijfsgebouw woont. Geen van deze woningen beschikt over aanpassingen voor mensen met beperkingen, maar de bewoners ervan redden zich naar eigen zeggen nog goed. Een alleenstaande vrouw van 87 jaar loopt moeilijk, maar omdat de woning niet zo groot is kan zij zich voor steun overal aan vastgrijpen. Via de inpandige garage kan zij met haar rollator naar buiten lopen.

De overige zes huishoudens, waar onder drie alleenstaanden, bewonen een huurwoning. De drie alleenstaanden en twee echtparen zijn ouder dan 75 jaar. Geen van hen heeft concrete verhuisplannen, maar een 75+ echtpaar staat wel uit voorzorg ingeschreven voor een zorgwoning in het Stroomdal. Het type woning dat deze huishoudens bewonen varieert. Vier huishoudens bewonen een seniorenwoning van Woonservice Drenthe. In drie van deze woningen zijn aanpassingen aangebracht zoals beugels in de douche, een verhoogde toiletpot en een douchestoeltje. In een enkel geval is dat gedaan voor de vorige bewoners. Zoals gezegd wordt de badkamer van deze woningen momenteel vernieuwd. Opmerkelijk is dat geen van de geïnterviewde huishoudens deze opwaardering wenst. De reden hiervoor is dat de badkamer meestal nog goed voldoet en niet zelden over aanpassingen beschikt. Daarentegen wijzen sommigen op de hoogte van de ramen en een glazen tussenwand die voor problemen zorgt. Door de hoogte kan het glas niet schoon gehouden worden zonder gebruik te maken van een trap. Met het toenemen van de jaren wordt dit steeds gevaarlijker. Zij zouden daarom liever zien dat de glazen tussenwand weggehaald werd of vervangen door een gesloten wand en dat de ramen in de voorgevel kleiner gemaakt worden.

De vijfde huurwoning is een verbouwd boerderijtje, eveneens met een slaap- en badkamer op de begane grond.⁵ De zesde huurwoning betreft een eengezinswoning, bewoond door een echtpaar van rond de 70 jaar en hun volwassen zoon. Deze woning is eveneens eigendom van Woonservice Drenthe. De woning is niet aan-

gepast en heeft geen slaap- of wasruimte op de begane grond. De gezondheid van dit echtpaar is nog goed. Ze willen in de toekomst graag in het huis blijven wonen. Daarom willen ze graag dat de woning op termijn aan de achterkant wordt uitgebouwd, zodat er een slaap- en badruimte op de benedenverdieping kan worden gecreëerd. Zij hopen dat de woningbouwcorporatie hieraan mee wil werken.

Veel ouderen genieten ervan zelf groente te verbouwen, bloemen te kweken of dieren te houden. Dat kan ook goed in de vaak rianten tuinen rond de woningen. Een alleenstaande negentigjarige vrouw kan niet veel meer, maar 'trekt nog geregeld zelf een aardappel uit de grond'. Een van de ouderen verwoordt het contrast tussen de woonsituatie van de meeste mensen in Wijster met het wonen in een verzorgingshuis als volgt: "We genieten van de vrijheid en het groen rondom. Op een galerij wonen zouden we verschrikkelijk vinden. Dat kan toch niet als je dit gewend bent, dan ben je je hele vrijheid kwijt! Alleen maar naar elkaar loeren en kletsen, daar moeten we niet aan denken".

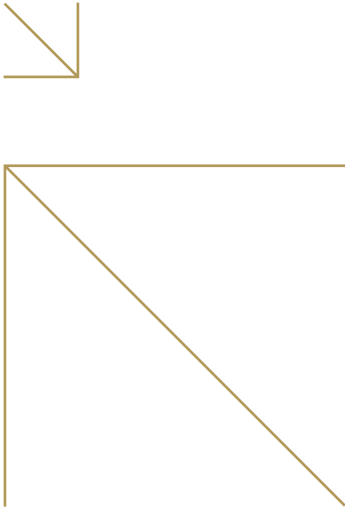
Het onderhoud van de vaak ruime percelen grond baart een aantal ouderen wel zorgen en wordt door hen genoemd als mogelijke reden om te verhuizen. De meeste ouderen lukt het niet meer om dit geheel zelfstandig te doen. Helpende handen van zonen en buurmannen en een enkele betaalde tuinman, maken het voorsnog mogelijk om de tuin te blijven onderhouden. Maar de burenhulp onder de jongere generatie neemt af en degenen die elkaar over en weer helpen worden allemaal een dagje ouder. Gevraagd naar de wensen op het gebied van wonen in het algemeen antwoordt een alleenstaande oudere: "een tuin die onderhouden wordt" en een andere eveneens alleenstaande: "ik wou dat ik geen tuin had, ik zit er niet meer in maar moet hem wel onderhouden". Anderen hebben een heel eigen oplossing gevonden door de tuin te bestraten of in te zaaien met gras.

De beide vertrokken huishoudens bewoonden in Wijster eveneens een eigen woning, zij het dat een van de twee voor de verhuizing naar Beilen nog enkele jaren in een seniorenwoning heeft gewoond.

Beleving van het wonen in Wijster

Alle geïnterviewde ouderen waarderen Wijster om zijn mooie

⁵ De woning was eerder eigendom van een familielid van de huidige bewoonster die er sinds 1978 woont. De woning is enkele jaren geleden door het familielid verkocht aan Woonservice Drenthe die de woning nu aan de bewoonster verhuurt.

omgeving. Vaak is dit de belangrijkste reden om in het dorp te blijven wonen. De ouderen zijn gewend aan de ruimte en zijn gehecht aan hun dorp. De kwaliteit van de sociale relaties, het elkaar over en weer helpen en een oogje in het zeil houden, wordt eveneens hoog gewaardeerd. “De vertrouwdheid is prachtig” zegt een oudere en verwoordt daarmee het gevoel van veel ouderen. Een alleenstaande oudere vertelt zich veilig te voelen omdat de burens komen controleren als haar gordijnen op een bepaald moment niet open zijn of als zij niet op haar vaste plek voor het raam zit. In geval van nood krijgen de meeste ouderen hulp vanuit de directe omgeving. Maar de onderlinge sociale controle heeft volgens sommigen ook een keerzijde. Twee ouderen ervaren de sociale controle als negatief: de een vermijdt de bejaardensoos vanwege het ‘geklets’ en de ander noemt sommige andere ouderen bekrompen: “ze gluren en geven commentaar”.

De grote waardering voor het woon- en leefklimaat van Wijster betekent niet dat er geen minpunten genoemd worden. Zo wijst iemand op het ontbreken van goede winkels en andere zakelijke voorzieningen: “Afgelopen jaren zijn de slager, de bank, het postkantoor en de bakker verdwenen. Dat is best veel.” Een echtpaar dat in het buitengebied woont wijst op de demografische veranderingen van de gemeenschap: “Dat we niet meer iedereen kennen. Heel veel van onze leeftijd leven niet meer of zijn naar Beilen gegaan. De oude naaberschap met de drie naaste burens aan weerszijden is verdwenen. Nu kennen we veel mensen in onze buurt niet of nauwelijks.” In het verlengde hiervan vindt een aantal ouderen dat de sociale kwaliteit aan het afnemen is. “Het dorp verandert, want de jongeren hebben het druk.” Dit heeft ook consequenties voor het verenigingsleven: “de jeugd doet niet meer met alles mee”. Veel ouderen begrijpen dit wel – hun eigen kinderen zijn ook druk – maar vinden het wel jammer. Een minpunt is ook de onveilige verkeerssituatie door te hard rijden en gebrek aan fietspaden.

De ouderen met verhuisplannen kijken wat betreft hun waardering van het dorp niet af van de degenen zonder verhuisplannen. Evenmin is dat het geval bij de twee huishoudens die uit Wijster vertrokken zijn. Zij zijn nog goed in staat zich te verplaatsen en zeer geregeld in Wijster te vinden. De redenen waarom zij zijn verhuisd, hebben dan ook niets te maken met de kwaliteit van het wonen in het dorp.

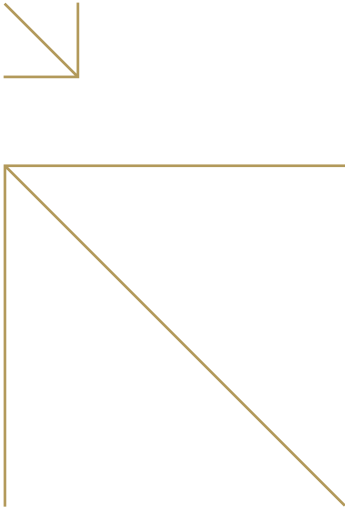
Tijdbesteding

Alle ouderen weten hun dag nog goed te vullen. In de eerste plaats betreft dit activiteiten in en rond de woning, zoals het huishouden, het onderhoud van de tuin en soms de verzorging van dieren. Voor sommigen wordt het onderhoud van de tuin begroterlijk; zonder hulp daarbij is het niet meer te doen. Daarnaast zijn bijna alle ouderen nog actief met hobby’s en andere vormen van vrijetijdsbesteding. Veel ouderen trekken er nog bijna dagelijks op uit. Vooral fietsen in de omgeving is een activiteit waar ze veel plezier aan beleven. Daarnaast worden genoemd het winkelen in Beilen en op familiebezoek gaan in de regio. Een echtpaar gaat regelmatig zwemmen in Beilen waarna ze met medezwimmers gezamenlijk koffie drinken.

Alleen de alleroudsten komen vanwege hun gesteldheid nog maar weinig buiten de deur. De 90-jarige wordt het al snel te druk. Wel heeft ze geregeld aanloop van familie en burens. Ook geniet ze van het uitzicht op straat vanuit haar seniorenwoning: “Ik vind het altijd mooi als ik de kinderen langs zie komen naar school of naar de sportzaal.” Ze verveelt geen moment; ze breit, leest of kijkt televisie wanneer ze niet in haar tuin bezig is. Wanneer nodig wordt ze door de kinderen gehaald en gebracht waarheen ze maar wil. Een andere 87-jarige vrouw wordt eveneens opgehaald, bijvoorbeeld met de verjaardagen van de kinderen en kleinkinderen, maar verder komt ze nog weinig buiten de deur. Omdat ze slecht ter been is komt ze niet veel verder meer dan ‘s middags een wandelingetje over het erf en door de tuin. Daarbij verzorgt ze zoveel mogelijk zelf nog de planten.

Deelname aan het verenigingsleven

Bijna alle ouderen, eveneens met uitzondering van de voornoemde alleroudsten, nemen deel aan allerlei activiteiten in het dorp. Daarmee staat ook het verenigingsleven nog volop in de belangstelling. De meeste ouderen zijn in verenigingsverband actief met biljarten, gym, volksdansen, zingen in een koor of koersbal. Een 85-jarige vrouw zegt hierover: “Ik doe nog mee aan de gym, niet de bejaardengym maar bij de vereniging. Aan de bejaardenactiviteiten vind ik niets aan.” Er zijn meer ouderen die het reguliere verenigingsleven verkiezen boven de specifieke bejaardenactiviteiten. Zij voelen zich te jong, ook al is men de 75 gepasseerd. Bij de vrouwen scoort naast gymnastiek de Plattelandsvrouwen hoog. Daarnaast worden de kaartavonden van de buurtverenigingen genoemd. Van één buurtvereniging is de kaartclub gestopt, wat door de betrokken ouderen zeer betreurd wordt. Zij zouden graag zien dat de kaartavonden weer van start gingen. Niet zel-

den is men lid van meer dan een vereniging. Een alleenstaande vrouw is liefhebster van bridgen en daarom minder gericht op het dorp, maar des te meer op Beilen en Westerbork. In de weekenden vertoeft ze vaak in Amsterdam, terwijl ze voor haar portie cultuur regelmatig naar Groningen gaat. Maar dit neemt niet weg dat ze van bijna alle verenigingen in het dorp donateur is.

Deelname aan het verenigingsleven wordt door de deelnemers aan het groepsinterview van groot belang geacht. Op die manier voorkom je dat je buiten de samenleving komt te staan en ver eenzaamt. Ook bieden de verenigingen aan sommigen nieuwe kansen om zich nuttig te kunnen maken; ook, zo wordt gesteld, "als je de zeventig bent gepasseerd. Het is niet meer vanzelfsprekend om met je zeventigste te stoppen met bestuurswerk, dat kan langer doorgaan zolang je je er goed bij voelt." 'Actief blijven tot de laatste snik', is het motto dat ons meegegeven wordt.

Sociale netwerken

Naast de intrinsieke betekenis ervan, biedt deelname aan deze activiteiten een belangrijke gelegenheid voor sociaal contact. Dit geldt ook voor de sociale netwerken. Alle geïnterviewde huishoudens, inclusief die al uit het dorp vertrokken zijn, beschikken over een netwerk van familie, vrienden en kennissen in het dorp. Veel ouderen hebben daardoor regelmatig aanloop of gaan zelf ergens op bezoek. Het is wel verschillend hoe de ouderen hier tegenaan kijken. Een echtpaar bijvoorbeeld heeft minstens elke ochtend en avond aanloop. Ook zijn beiden nog zeer actief in het dorp met van alles. Toch zouden zij het liefst zien dat er nog meer volk over de vloer kwam. Enkele andere ouderen willen juist lekker hun eigen gang gaan en zich niet vastleggen op allerlei afspraken.

De netwerken beperken zich vrijwel nooit tot het dorp alleen. Meestal is er ook sprake van een netwerk buiten het dorp. Vooral familieleden, zoals kinderen of broers en zusters wonen nogal eens in een andere plaats. Voor een deel heeft dit te maken met de eigen herkomst. Van een alleenstaande oudere woont de familie overwegend in het westen van het land. Die wordt regelmatig door haar bezocht. Maar ook hebben betrekkelijk veel ouderen vrienden en kennissen in andere plaatsen in de regio. Voor een van de twee huishoudens met verhuisplannen vormen de contacten en de gezelligheid die zij hebben in Beilen één van de redenen om daar naar toe te willen verhuizen.

Hoewel alle ouderen over een sociaal netwerk beschikken is niet iedereen tevreden over de eigen sociale contacten, vooral niet in het dorp zelf. Betrekkelijk veel ouderen missen de vertrouwde aanloop van vroeger. Naarmate meer oude kennissen en vrienden verhuizen (vooral naar Beilen) of komen te overlijden, neemt de aanloop af. Dit verschijnsel lijkt zich vooral voor te doen bij ouderen die woonachtig zijn in het buitengebied. Een echtpaar dat buiten het dorp woont is zelf nog zeer actief en trekt er geregeld samen op uit, maar ze missen de aanloop: "We hebben wel wat kennissen in het dorp, maar niet veel meer. Het dorp verandert en veel oude mensen zijn naar Beilen of dood. Er is geen naoberschap meer, de mensen hebben het druk en willen geen verplichtingen. Nu hebben wij tijd, maar niemand anders heeft tijd". Een ander huishouden vindt het minder leuk dat de buurt zo verjongt en zij niet meer iedereen kennen.

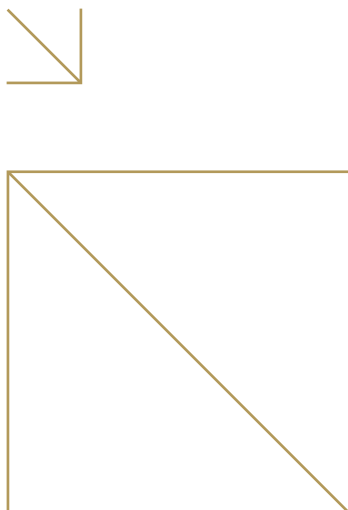
Er zijn ook ouderen met nog maar heel weinig sociale contacten. Vermoedelijk is bij een paar ouderen sprake van eenzaamheid. De oorzaak is vaak dat oude vrienden of buurtgenoten zijn weggevallen, familie ver weg woont en zij het moeilijk vinden om nieuwe contacten aan te gaan. Een alleenstaande man voelt zich bijvoorbeeld al gauw te veel. Een echtpaar woont op een plek waar weinig andere ouderen wonen. Ook als de gezondheid de mogelijkheden om zelf op stap te gaan beperkt, nemen de sociale contacten af. Een probleem dat een paar maal aangekaart wordt is doofheid: doofheid maakt het lastig deel te nemen aan de groepsactiviteiten voor ouderen. Degenen waarbij mogelijk sprake is van eenzaamheid, bevinden zich in de categorie huishoudens zonder verhuisplannen.

Tijdsbesteding en sociale netwerken van vertrokken ouderen

De vertrokken ouderen blijven wat hun activiteiten betreft niet achter bij de ouderen die nog in Wijster wonen. Beiden zijn, zoals al aangegeven, nog regelmatig in Wijster te vinden om daar deel te nemen aan activiteiten. De man is lid van de koersbalvereniging en brengt in Wijster de periodiek van de ouderenbond ANBO rond en bezoekt eveneens vanuit de ANBO zieke leden. De vrouw zit op de gym en is daarnaast lid van de Plattelandsvrouwen in Beilen en het zangkoor in Spier. Beiden beschikken mede daardoor ook over een flink netwerk zowel in Wijster als in Beilen, bestaande uit familie, vrienden en veel (heel veel) kennissen.

Gezondheid

De ouderen vertonen onderling grote verschillen als het gaat om hun gezondheidstoestand. Slechts een enkeling voelt zich

nog behoorlijk fit, maar de meeste ouderen hebben een matige tot slechte gezondheid. Vooral hartklachten, problemen met de luchtwegen en aandoeningen van het bewegingsapparaat beperken hen in hun mogelijkheden. Deze klachten komen bij ouderen van alle leeftijden voor. Bij twee ouderen is sprake van tijdelijke klachten en beperkte belastbaarheid als gevolg van een operatie. De meeste hinder wordt ondervonden bij het huishoudelijk werk en, vaker nog, het onderhoud van de tuin.

De klachten en de daarmee samenhangende matige tot slechte conditie weerhouden de meeste ouderen er niet van een zo actief mogelijk bestaan te leiden. Een van hen is bijvoorbeeld nog druk in de weer met zijn schapen. Bij het zwaardere werk daarmee wordt hij geholpen door een buurman. Ook neemt men, zoals gebleken is, nog volop deel aan het verenigingsleven. Een alleenstaande vrouw heeft last van doofheid, waardoor zij zich belemmerd voelt in gezelschap en de neiging heeft om zich daaraan te onttrekken: "Ik ging steeds naar de bijeenkomsten van de plattelandsvrouwen. Maar in een groep is doofheid heel lastig. Ik doe nog wel mee aan de fietstocht van de Plattelandsvrouwen maar dan fiets ik liefst alleen achteraan. Als je doof bent is het lastig om naast iemand te fietsen."

Informele hulp

Naast de betekenis voor het sociale leven hebben de netwerken ook een belangrijke functie in het verkrijgen van benodigde hulp en steun. Daarop kunnen alle in Wijster woonachtige geïnterviewde ouderen rekenen, zij het de een meer dan de ander. De meeste ouderen maken daar ook dankbaar gebruik van. De geboden hulp en steun bestaan uit het verrichten van klussen in en rond de woning en de tuin of het doen van boodschappen. In een enkel geval gaat het ook om vervoer. De benodigde hulp wordt meestal verleend door de eigen kinderen, maar regelmatig zijn ook burens in beeld. Vaak is die hulp ook onmisbaar. Een alleenstaande vrouw zegt dat ze zonder de hulp van haar kinderen niet meer zelfstandig zou kunnen wonen.

Over het vragen van informele hulp wordt heel verschillend gedacht. Sommige ouderen worden zonder dat ze daar om hoeven te vragen permanent door familieleden ondersteund; dat gebeurt vanzelf. Bij een oudere hebben bijvoorbeeld de kinderen alle taken die er zijn verdeeld. De een doet de boodschappen, de ander de tuin. Maar er zijn ook ouderen die aangeven dit niet te willen. Ze maken verschil tussen een tijdelijke situatie en permanente hulp en zouden hun kinderen of burens zeker niet willen vragen hen blijvend te helpen. De kinderen leiden hun

eigen drukke leven en wonen vaak te ver weg om dagelijks langs te kunnen komen. In dit verband maken de deelnemers van het groepsinterview ook onderscheid in de duur en de aard van de hulp. Hulp van familie of burens kan goed wanneer die van korte duur kan zijn. Langdurige hulp kan van hen niet verwacht worden, daar willen ze hun kinderen of burens niet mee belasten. Ook als het gaat om hulp in de persoonlijke levenssfeer, zoals wassen en aankleden, ziet men die liever verleend door een professionele kracht dan door de kinderen of de burens. Hulp van kinderen of burens tast de persoonlijke integriteit aan.

Vaak is de burenhulp wederzijds. Ouderen krijgen niet alleen hulp, ze bieden ook een helpende hand aan anderen. De een past zelf op bij de burens, de ander rijdt de buurvrouw naar de dokter. Weer een ander past op het huis van de burens wanneer zij op vakantie zijn. Sommigen gaan op bezoek bij eenzame of zieke ouderen.

Formele hulp

Vier alleenstaande ouderen hebben blijvend professionele hulp nodig. Zij ontvangen alle vier eenmaal per week huishoudelijke hulp. Daarnaast krijgt een alleenstaande oudere tijdelijk huishoudelijke hulp. Die is nodig vanwege een operatie, waarvan deze oudere herstellende is. Van de ouderen met duurzame thuiszorg krijgt een oudere tevens éénmaal per week hulp bij de persoonlijke verzorging en maakt een andere oudere dagelijks gebruik van 'Tafeltje-dek-je'.

Hulp vragen van professionele zorgverleners is op zichzelf voor niemand een probleem, maar je moet wel de weg weten en vol weten te houden. Soms moet je bij verschillende instanties aankloppen en dat is vaak moeilijk. Een oudere vertrouwt erop dat haar kinderen dit, indien dit nodig is, zullen regelen. Feit is dat de geïnterviewde ouderen weinig of geen gebruik maken van het dienstenaanbod van Stichting Welzijn Ouderen. Vaak bleken zij ook niet op de hoogte van dit aanbod. De deelnemers aan het groepsinterview zouden graag zien dat er een centrale plek in het dorp kwam waar je terecht kun met vragen, of dat er regelmatig iemand langs komt om de situatie eens door te spreken. Uit het groepsinterview blijkt ook dat ouderen verschillen in de mate waarin men op de hoogte is van de mogelijkheden en verschillen van mening over de wijze waarop de voorlichting het beste verstrekt kan worden. De een wijst op de Bijblijver - het SWO-bulletin -; de ander zou graag meer bijeenkomsten zien waarop ouderen voorgelicht worden.

Voorzieningen en mobiliteit

Evenals hun leeftijdsgenoten in Nieuw-Balinge zijn ook de ouderen in Wijster voor voorzieningen als de huisarts, de apotheek en winkelvoorzieningen aangewezen op andere plaatsen. Hieruit komt een sterke oriëntatie op Beilen naar voren. Toch levert dit voor de geïnterviewde ouderen weinig problemen op, niet in de laatste plaats omdat op twee na alle huishoudens een auto bezitten. De twee uitzonderingen betreffen in beide gevallen een alleenstaande vrouw van respectievelijk 87 en 90 jaar. Beiden zeggen geen eigen auto nodig te hebben; familie of burens met een auto zijn altijd bereid te rijden en doen dit ook geregeld. De oudste van deze twee heeft nooit een auto bezeten. De ander heeft haar rijbewijs laten verlopen, maar zegt daarover: "Waar kom ik nou helemaal? Dat zou een dure auto worden. Ik heb er geen belang bij. Met mijn taxipas kom ik overal". Voor hun dagelijkse levensbehoeften kunnen ze volstaan met het aanbod van het dorp zelf. Ze gaan naar de winkel in het dorp of de SRV-man brengt de boodschappen tot in de keuken. En wat niet in het dorp te verkrijgen is wordt elders gehaald door bijvoorbeeld de kinderen.

Voor de andere ouderen is de auto wel belangrijk. Ze doen er boodschappen mee, gaan op bezoek en maken uitstapjes. Zonder auto zouden zich erg geïsoleerd voelen. Vier van de elf huishoudens zonder verhuisplannen noemen het zelf geen auto meer kunnen rijden onacceptabel en daarom een reden om direct te verhuizen. Maar zolang ze zelf nog in staat zijn bij iemand langs te gaan, verkiezen ze hun woning in Wijster en is verhuizen geen optie. Opvallend is dat een groot deel van de ouderen niet op de hoogte bleek van de speciale vervoersregelingen, zoals de Plusbus of de regiotaxi. Het ter sprake brengen van deze mogelijkheden geeft niet alleen rust, maar relateert ook het belang van verhuizen bij afnemende mobiliteit.

Bij de beide huishoudens met verhuisplannen speelt mobiliteit eveneens een belangrijke rol in de overwegingen daarvoor. De alleenstaande begint het autorijden 's avonds vervelend vinden. Ze rijdt op dat tijdstip liever geen grote afstanden meer alleen, maar wil toch betrokken blijven bij cultuur, politiek en debat. Daarvoor moet zij buiten de regio zijn. Van het echtpaar rijdt alleen de man nog auto. Zodra dit niet meer gaat, wordt het lastig in het dorp en zien zij zich genoodzaakt te verhuizen naar Beilen. Mede om die reden hebben ze hun sluimerende inschrijving voor het Markehuus onlangs geactiveerd.

De twee huishoudens die verhuisd zijn beschikken beide over een auto die ze ook veelvuldig gebruiken. Ook bij hen heeft de mobiliteit en het gebrek aan voorzieningen mede een rol gespeeld

in de verhuishens. Hoewel bij een van de twee andere zaken de voornaamste reden vormden om te verhuizen is deze oudere zeer ingenomen met het feit dat ze nu alle voorzieningen bij de hand heeft en in Beilen op de trein kan stappen. De ander heeft uit vrees voor afnemende mobiliteit een aangeboden woning geaccepteerd. Deze respondent zegt dat hij misschien niet verhuisd was als er in Wijster voldoende winkels waren geweest en hij op de hoogte was geweest van het vervoersaanbod.

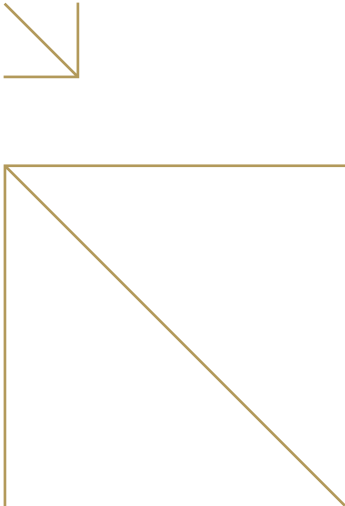
Woonperspectieven van huishoudens zonder verhuisplannen
Aan de elf huishoudens zonder verhuisplannen is gevraagd wat voor hen wel een reden zou zijn om te willen verhuizen. Drie van hen geven expliciet aan altijd in Wijster in hun eigen huis te zullen blijven. Ze zien geen enkele reden voor vertrek. Een alleenstaande oudere zegt bijvoorbeeld: "Waarom zou ik verhuizen? Overal is hulp voor te krijgen". Pas als het echt helemaal niet meer gaat, zijn ze bereid te gaan: "Ik wil wel naar het Stroomdal, maar alleen als ik er echt aan toe ben en uit overtuiging ga".

Redenen om toch te verhuizen

Aan de huishoudens zonder verhuisplannen is ook gevraagd welke verandering in hun situatie voor hen een reden zou zijn om wel te gaan verhuizen. Voor de meest van deze ouderen is het duidelijk dat, wanneer ze niet meer voor zichzelf kunnen zorgen er een einde komt aan het zelfstandig kunnen wonen. Er wordt wel verschillend gedacht over waar deze grens ligt. Als reden voor vertrek wordt bijvoorbeeld genoemd: "blind zijn en niet meer kunnen lopen". Anderen vinden dat ze al geregeld een beroep op anderen moeten doen, zoals hun kinderen, en dat ze niet nog meer kunnen vragen. Deze ouderen willen alleen verhuizen wanneer ze de noodzakelijke hulp niet meer in Wijster kunnen krijgen.

Vier van de elf huishoudens zonder verhuisplannen hebben zich om die reden uit voorzorg ingeschreven voor een woning in een van de complexen zorgwoningen in Beilen. Op een alleenstaande vrouw na zijn deze ouderen allemaal ouder dan 75 jaar. Een van hen heeft naast Beilen ook Assen op het oog. Een echtpaar oriënteert zich al een tijdje op kavels in Beilen waarop zij zelf een kleine comfortabele woning zouden kunnen bouwen.

Enkele ouderen noemen het verlies van sociale contacten expliciet als een reden om te verhuizen, maar wel steeds in combinatie met afnemende gezondheid of mobiliteit. Zij zien in dit verband wel enkele voordelen van een vertrek naar Beilen. Vooral het Stroomdal is in trek "want daar wonen al veel Wiesterse" of "daar is het gezellig en ontmoet je elkaar." Een echtpaar zegt

expliciet dat de ziekte of het overlijden van een van hen beiden, de zelfredzaamheid van de ander zou verkleinen en diens eenzaamheid zou vergroten. Daarom willen ze op den duur naar Beilen. Van een ander echtpaar wil de vrouw, in het geval dat haar man eerder overlijdt, naar het Stroomdal waar ook haar zussen wonen. Hiervoor gaven we al aan dat het verlies van het vermogen tot zelfstandig autorijden voor sommigen eveneens een directe aanleiding is om te verhuizen naar Beilen. Zij willen daarvoor niet afhankelijk zijn van hun familie of burens. Maar daarop doorvragend blijkt dat deze ouderen vaak niet op de hoogte zijn van andere alternatieven, zoals de Plusbus en de regiotaxi. Als deze mogelijkheden in het interview aan de orde komen, verliest het dringende karakter van verhuizen bij verlies van automobilititeit aan gewicht. Verhuizen wordt dan ineens een minder dringende optie.

Verhuismotieven van de huishoudens met verhuisplannen

De twee huishoudens met verhuisplannen hebben wel stappen ondernomen om te gaan verhuizen, maar er is bij geen van beide sprake van een concrete op handen zijnde verhuizing. In feite zijn beide huishoudens bijzonder ambivalent in hun plannen. Het echtpaar heeft recentelijk de al tien jaar sluimerende inschrijving voor het Markehuus geactiveerd. Als reden voor verhuizen noemen ze het onderhoud van het grote erf, de afnemende mobiliteit en de gezelligheid van de contacten in Beilen. Ze zouden het jammer vinden om na 80 jaar het dorp te moeten verlaten. Eigenlijk redden ze zich nog goed en zijn ze zeer tevreden met hun woning, dieren en het dorp, maar ze gaan ervan uit dat ze binnen een aantal jaar niet meer zelfstandig kunnen wonen: "Zolang als we kunnen willen we hier blijven wonen. We zijn het vrije lopen gewend. Oude bomen moet je niet verplanten. Maar als het niet meer wil, dan moeten we hier weg. We hopen dat de dokter het snel kan regelen als het nodig is."

De alleenstaande oudere wil vanwege haar culturele interesses terug naar het westen. Ze heeft haar huis te koop aangeboden. Daarbij heeft ze wel tegen de makelaar gezegd dat ze misschien het bord met 'Te Koop' ook weer uit grond trekt. Ze twijfelt erg tussen het westen waar ze vandaan komt en haar heerlijke huis en tuin in Wijster. Deze oudere heeft veel interesse in kunst, cultuur en debat en rijdt daarvoor veel naar de grote steden. Nu ze het minder prettig vindt grote afstanden te rijden, mist ze dit. Tegelijkertijd geeft ze aan dat ze hier altijd heel gelukkig is geweest en het haar vreselijk lijkt om te verhuizen.

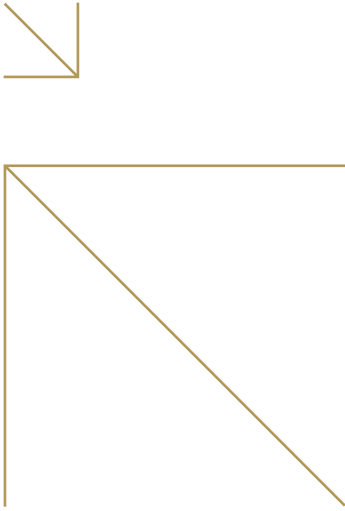
Verhuisredenen van de ouderen die recent verhuisd zijn

Eén van de twee alleenstaanden die recentelijk verhuisd zijn geeft als voornaamste reden op dat zij de tuin niet meer kon doen. Haar gezondheid liet steeds meer te wensen over en na fysieke inspanning had en heeft zij vaak veel pijn. Als ze nu een dagje uit gaat heeft ze naderhand ook vaak pijn, maar dan heeft ze tenminste het gevoel dat ze iets leuks heeft gedaan. Dit gold niet voor het werken in de tuin. Ze is blij dat ze van de tuin af is en zegt nu bij zonnig weer lekker in de zon te gaan zitten, in plaats van erin te gaan werken. Zij is zeer tevreden met haar woning in Beilen en met de voorzieningen en het station bij de hand, maar Beilen zelf spreekt haar niet aan. Ze maakt graag uitstapjes en daarbij maakt ze geregeld gebruik van de trein. Ook heeft ze nog veel contacten in Wijster en rijdt daarom geregeld met de auto naar het dorp. De andere alleenstaande die verhuisd is, had zich uit voorzorg ingeschreven bij het Stroomdal. Hij kreeg drie keer een woning aangeboden. Twee keer heeft hij de aangeboden woning geweigerd omdat hij nog niet aan verhuizen toe was. Bij de derde keer is hem verteld dat als hij weer zou weigeren, hij onderaan de lijst zou komen te staan. Daarom heeft hij de woning maar geaccepteerd. Hij wilde niet afhankelijk van anderen zijn, als zijn eigen mobiliteit minder zou worden. Hij zou het moeilijk vinden om bekenden en familie steeds te vragen voor hem te rijden. Deze oudere bleek niet op de hoogte te zijn van de verschillende vervoersmogelijkheden als de regiotaxi en de Plusbus. Hij vraagt zich bij nader inzien af of hij wel had moeten verhuizen; hij is alle dagen in Wijster, doet daar de boodschappen en is actief in allerlei verenigingen.

Ouderen over de meest wenselijke woonsituatie

In het licht van hun woonperspectieven hebben we de ouderen ook gevraagd naar wat zij als de meest wenselijke woonsituatie beschouwen. De meeste wijken daarin niet af van hun leeftijdsgenoten in Nieuw-Balinge. Ook bij de Wijsterse ouderen is sprake van een grote consistentie tussen het eigen woonperspectief en de meest wenselijk geachte situatie. Ouderen zonder verhuisplannen zien het kunnen blijven wonen in Wijster als de meest wenselijke. Wel zou een echtpaar graag zien dat hun woning naar achteren werd uitgebouwd, zodat er een slaap- en badkamer op de begane grond gerealiseerd kan worden.

Er zijn ook ouderen die verlangen naar een complex zorgwoningen in Wijster met voorzieningen zoals enige zorg, een apothekersservice en een gemeenschappelijke ruimte. In dat geval zou een aantal van hen al wel willen verhuizen naar dit complex. Een groot voordeel van het wonen daar zou ook de onderlinge aan-

spraak zijn: “de een hoort dit en de ander dat. Als iedereen wat hoort, dan hoor je samen alles”.

Tijdens het groepsinterview is doorgevraagd op de meest wenselijk geachte woonsituatie. Om als Wijster aantrekkelijk te zijn voor ouderen, zo komt naar voren, is het noodzakelijk dat er voldoende ouderenwoningen zijn. Daarbij wordt expliciet verwezen naar de kwaliteiten van de bestaande seniorenwoningen. Anders dan deze, moeten ouderenwoningen beschikken over twee op de begane grond gelegen slaapkamers, met niet te hoge ramen, zonder glazen tussenwand en met een kleinere tuin. De woningen zouden bij voorkeur in kleine blokjes tussen de andere woningen, verspreid over het centrum dicht bij de haltes van het openbaar vervoer gebouwd moeten worden. Andere, in verband met de woonsituatie geuite wensen hebben betrekking op de aanwezigheid van een goede supermarkt voor de dagelijkse boodschappen en een beschutte, overdekte buitenruimte voor ontmoeting in de directe omgeving van de ouderenwoningen.

Gedeelde verantwoordelijkheid

Ten aanzien van de verantwoordelijkheid van de woonsituatie zijn de deelnemers aan het groepsinterview unaniem van mening dat die in de eerste plaats bij de ouderen zelf ligt. Ouderen moeten zelf actie ondernemen als het zelfstandig wonen niet meer goed gaat. Daarbij heeft de omgeving – familie, burens en de buurtvereniging – ook een taak. Zij moeten opletten en eventueel ingrijpen, bijvoorbeeld wanneer iemand snel achteruit gaat of ziek wordt. Pas op de laatste plaats vindt men het de verantwoordelijkheid voor instanties. Die bestaat erin dat, wanneer de oudere zelf of de omgeving contact zoekt met een instantie, er gezamenlijk en proactief naar een oplossing gezocht wordt. De deelnemers aan het groepsinterview vinden dat dit beter kan; het aanbod aan voorzieningen en de wijze waarop die verkrijgbaar zijn, is zo onoverzichtelijk, dat hulp bij het aanvragen ervan onmisbaar is.

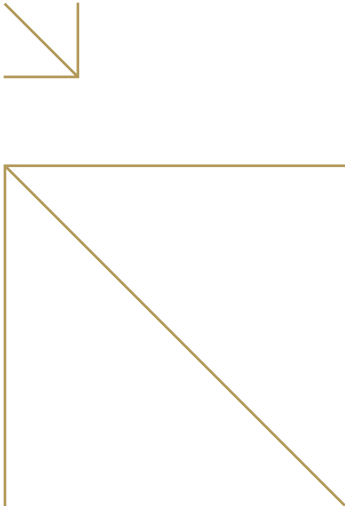
3.3 Lokale kracht

Om de ondersteunende kwaliteiten van Nieuw-Balinge en Wijster in beeld te krijgen hebben we acht groepsinterviews afgenomen. We spraken met mantelzorgers, buurtverenigingen (alleen in Wijster), straatcontactpersonen (alleen in Nieuw-Balinge), sport- en vrijetijdsverenigingen en belangenorganisaties.⁶ Zij vertegenwoordigen ieder op eigen wijze en met eigen oogmerken de woon- en leefomgeving van de ouderen. De uitkomsten van de interviews geven we hieronder weer. Gelet op de vele overeenkomsten in de uitkomsten van de beide dorpen maken we in de beschrijving geen onderscheid tussen de twee dorpen. Waar dit relevant is gaan we wel in op verschillen en zaken die betrekking hebben op uitsluitend een van de dorpen.

Mantelzorgers

De door ons geïnterviewde mantelzorgers verschillen onderling in hun relatie met de zorgontvanger. Het gaat om mantelzorgers die hun ouders verzorgen en om mantelzorgers die als vrijwilliger actief zijn met het verzorgen van burens of als ouderenbezoeker. Opmerkelijk is dat de eerst genoemde groep voor een groot deel bestaat uit oudste dochters. Volgens hen komt dit doordat het vaak de oudste dochters zijn op wie de zorg, zo niet geheel, dan in ieder geval voor een groot deel neerkomt. Dit vereist een goede afstemming tussen alle kinderen, zodat taken verdeeld kunnen worden of een ander kind even bij kan springen wanneer de situatie daarom vraagt. De mogelijkheden hiertoe worden soms belemmerd door de ouder(e) zelf en de verschillende rollen die men vroeger in het gezin innam. Ouders verwachten van de oudste dochter meer dan van de jongere dochters en zonen. De aard van de hulp verschilt eveneens en varieert van bezoekwerk met samen zingen of voorlezen of gewoon een praatje, tot alles voor iemand doen waar het gaat om huishoudelijk werk, boodschappen, eten koken enzovoort. Sommige fungeren als naaste buur, al of niet in het verlengde van de professionele thuiszorg, soms ook als nachtwacht, bijvoorbeeld wanneer de thuiszorg de situatie niet vertrouwt en de burens vraagt om 's nachts een oogje in het zeil te houden. Dit kan gemakkelijk tot overvraging leiden, bijvoorbeeld wanneer een aantal keren per

⁶ In Wijster betreft dit onder andere zes buurtverenigingen. Omdat Nieuw-Balinge geen buurtverenigingen kent interviewden we daar een groep buurtbewoners, woonachtig in verschillende buurten van Nieuw-Balinge en met zicht op de woonsituatie van ouderen in hun buurt. Aan de interviews met de belangenorganisaties namen ook bestuurders van de dorpschouwen deel.

nacht gekeken moet worden of alles nog goed gaat. Hoe dit ook zij, de geïnterviewden zijn unaniem in hun drijfveren voor het verlenen van die zorg. Het is mooi en men helpt uit liefde, zo wordt gesteld. En ook dat het vanzelf gaat, het komt op je weg. Daarbij ondervindt men niet alleen waardering; het geeft ook voldoening. Het laatste is voor de mantelzorgers in Nieuw-Balinge belangrijker, want het motiveert meer dan de waardering die men krijgt. Hun ervaringsgenoten in Wijster hechten juist meer waarde aan de waardering en erkenning vanuit de omgeving. Dit aspect behoort tot de steunende voorwaarden, waartoe ook behoren een dankbare en liefdevolle reactie van de zorgontvanger en het zelf grenzen kunnen stellen aan de te verlenen zorg. Het laatste is voor de van 'nature' op verzorgen ingestelde mantelzorger vaak moeilijk. Zij nemen juist zaken over die anderen laten liggen.

Uit het laatste blijkt al dat, ondanks de positieve ervaringen, mantelzorg ook een fors beslag kan leggen op iemands eigen leven. Hierover komt naar voren dat bezoekvrijwilligers en burengemakkelijker grenzen aan de te verlenen zorg kunnen stellen dan familieleden. Deze kunnen daardoor snel in de problemen komen. Sommigen belanden in een spagaat als zij moeten kiezen tussen werk en zorg voor hun ouders. Dat kan gemakkelijk leiden tot onbalans in de eigen levensdomeinen met alle gevolgen van dien. Dit probleem wordt nog versterkt door het zogeheten puntenstelsel. In het geval van inwoning bij de zorgbehoevende krijgt deze minder punten toegewezen en kan daardoor minder snel een beroep doen op professionele zorg. Verwacht wordt dat in eerste instantie het inwonende kind de zorg op zich neemt, ook wanneer deze overdag van huis is vanwege haar of zijn werk. Anderen raken fysiek in de problemen door de zwaarte van het werk. Iemand merkt op, "Wij zijn van de sandwichgeneratie. Wij moeten zowel voor onze ouders zorgen, als voor onze kleinkinderen."

De geïnterviewden zijn het eveneens met elkaar eens waar het gaat om zorg die de persoonlijke levensfeer van de zorgbehoevende raakt. Persoonlijke verzorging, zoals wassen, aankleden en naar het toilet helpen, is geen zorg die je van burengemakkelijker verwachten. Dat is niet prettig voor de zorgverlener maar ook vernederend voor de zorgontvanger. Ook kinderen geven aan hier moeite mee te hebben. Deze vorm van zorg moet overgelaten kunnen worden aan professionals.

Met deze opstelling geven de mantelzorgers tevens de grenzen aan van wat onder invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning van hen verwacht kan en mag worden. Die moeten

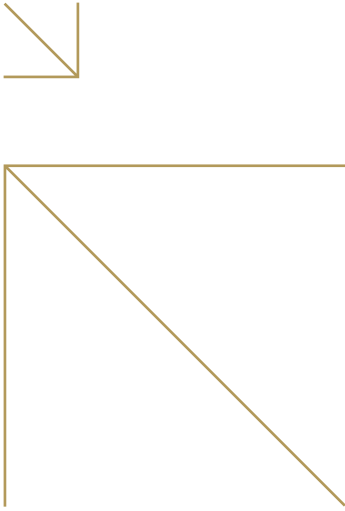
gerespecteerd worden. In feite, zo wordt gesteld, is de Wmo al praktijk in dorpen als Nieuw-Balinge en Wijster. De hulp die over en weer geboden wordt maakt dat ouderen langer in het dorp kunnen blijven wonen. Soms is het plafond in de mogelijke zorgverlening door mantelzorgers bereikt. Daar moet de gemeente een scherp oog voor hebben.

De mantelzorgers zijn lovend, maar tegelijk ook kritisch over de professionele zorgverlening. Lovend zijn ze vooral over de inzet van de medewerkers van de thuiszorg. Ze voelen zich ook gesteund door deze medewerkers. De kritiek geldt het vaak grote aantal verzorgenden dat bij de oudere aan huis komt, voor elk zorgaspect een andere, en de procedures rond het verkrijgen van professionele zorg. Een zorgaanvraag vraagt veel tijd en doorzettingsvermogen. Vooral voor de ouderen zelf is het indienen van een aanvraag moeilijk. Maar ook voor mensen die competentier zijn is het, aldus een goed ingevoerde ex-verpleegkundige onder de geïnterviewden, vaak een lange weg van vele telefoontjes en stapels formulieren doorwerken. Bovendien moet die weg bij elke verandering in de situatie die vraagt om een nieuwe zorginzet, opnieuw bewandeld worden. Sommigen hebben hierbij dankbaar gebruik gemaakt van het loket zorg en dienstverlening, maar ook dan is het een lange weg. Zij het dat die voor een belangrijk deel overgenomen wordt door het loket.

Onder meer met betrekking tot het laatste uiten de mantelzorgers in beide dorpen de wens voor een loket in het eigen dorp in combinatie met een dorps- of buurtconciërge. Daar omheen zijn verschillende diensten van hulp op vrijwillige basis te organiseren, zoals tuinhulp, boodschappendienst en vervoersdiensten. Deze diensten dienen met name beschikbaar gesteld te worden aan mensen met een dun netwerk in het dorp. Het loket moet een informerende en ondersteunende functie hebben richting de zorgvrager en de vrijwillige zorgverlener.

Buurtverenigingen en straatcontactpersonen

Het verenigingsleven in Wijster telt onder meer negen buurtverenigingen. Na de mantelzorgers staan zij geografisch gezien het dichtst bij de ouderen. Niet in de laatste plaats is dat omdat veel ouderen lid zijn van 'hun' buurtvereniging en deelnemen aan de activiteiten daarvan. Daardoor, zo werd verondersteld, hebben de buurtverenigingen ook een goed zicht op de ouderen in hun buurt. In Nieuw-Balinge wordt die rol toegedicht aan de geïnterviewde straatcontactpersonen. Hierbij moet wel opgemerkt worden, dat de groep straatcontactpersonen, als tegenhanger van ontbrekende buurtverenigingen, ten behoeve van het onderzoek

in het leven is geroepen. Waarschijnlijk niet helemaal toeval-
lig bestaat deze groep voor een groot deel uit bewoners die ook
deel uitmaken van de lokale werkgroep Ouderen onder dak. Maar
ieder voor zich zijn ze dat mede vanwege hun zicht op, en betrok-
kenheid bij de ouderen in zijn of haar buurt.

De buurtverenigingen profileren zich vooral als ontspannings-
verenigingen die op buurtniveau activiteiten organiseren voor
alle leeftijden. Volgens de geïnterviewde verenigingen zijn niet
alleen alle ouderen lid van 'hun' buurtvereniging, maar nemen
de meeste van hen ook deel aan de activiteiten. Waar het gaat
om aandacht voor en toezicht op ouderen wordt aangegeven dat
die er zeker wel is – “we letten op elkaar en als er iets fout gaat
of iemand heeft ergens hulp bij nodig dan helpen we elkaar” –,
maar dit lijkt meer een eigenschap te zijn van buurtgenoot zijn,
dan een specifiek oogmerk van de buurtvereniging. Wel verzorgt
de vereniging een bloemetje voor onder andere zieke ouderen.
Hoewel ouderen voorkeuren hebben in hun deelname aan activi-
teiten is het ook niet zo dat de buurtverenigingen specifiek voor
ouderen bedoelde activiteiten organiseren. Dat is, zo beklem-
tonen zij, een taak voor het ouderenwerk. Naast kaartavonden
staan vooral de wat rustige activiteiten bij ouderen in de belang-
stelling, zoals de kerstmaaltijd, buurtbarbecue, jeu de boules,
klootschieten en de tramtocht met de paardentram. Maar, zoals
gezegd, deze activiteiten staan open voor alle leeftijden.

De straatcontactpersonen in Nieuw-Balinge hebben een dui-
delijke visie op hun buurt en de daar woonachtige ouderen. Als
eerste valt daarbij op dat het ontbreken van buurtverenigingen
niet hoeft te betekenen dat er in de buurten niets gezamenlijk
georganiseerd wordt. Kaart- of sjoelavonden bijvoorbeeld wor-
den straatgewijs door bewoners zelf georganiseerd, evenals het
versieren van straten tijdens de vijfjaarlijkse feestweek. Ouderen
zijn actief bij de organisatie betrokken en vormen als bewakers
van de traditie een belangrijke steunpilaar. Ook in ander verband
is er veel gemeenschapsleven op straatniveau. De plekken met
speelvoorzieningen trekken bij goed weer niet alleen kinderen
maar ook ouders en ouderen. Daardoor fungeren deze plekken
tevens als een sociaal ontmoetingspunt.

In samenhang hiermee geven de straatcontactpersonen aan dat
ouderen het leefklimaat als prettig en veilig ervaren. Men kent
elkaar en waar hulp nodig is wordt die spontaan verleend. Dit
varieert van meerijden naar bijvoorbeeld het ziekenhuis tot klus-
sen aan de woning en hulp in de tuin. Bij meer langdurige hulp
wordt die meestal verleend door kinderen. De burens fungeren
hierbij als achtervang. Zij letten op en helpen bij onverwachte

situaties of waarschuwen de kinderen. Buren helpen spontaan
als bijvoorbeeld iemand naar het ziekenhuis moet en zelf niet
kan rijden, of ze maaien ongevraagd het gras.

Het spontane in deze vormen van burenhulp is synoniem voor
vrijwilligheid. Dit wordt door de straatcontactpersonen belang-
rijk geacht. Dit vereiste wordt ook benadrukt wanneer gevraagd
wordt naar ieders zienswijze op de gevolgen van de Wmo, name-
lijk dat zorgbehoevende ouderen meer afhankelijk worden van
hulp van familie of burens. Op het moment dat het moet is het
niet vrijwillig meer en wordt het een last, zo wordt gesteld. De
hulp moet de helpende ook passen. Het is juist de vrijheid om te
kiezen die stimuleert om hulp te bieden en deze is daarmee ook
een vereiste. In feite, zo wordt gesteld, verlopen veel zaken in
Nieuw-Balinge al zoals met de Wmo wordt beoogd. De hulp die
geboden wordt draagt ertoe bij dat ouderen langer zelfstandig
kunnen wonen en minder een beroep hoeven te doen op profes-
sionele zorg.

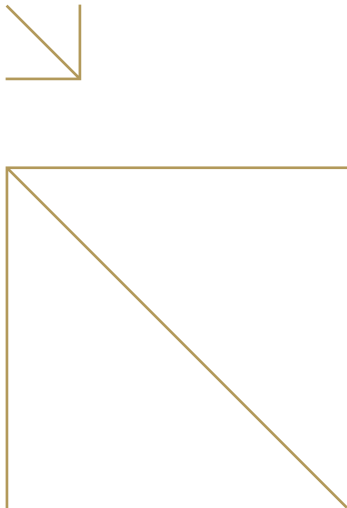
Gevraagd naar de mogelijkheden om bepaalde vormen van hulp,
zoals vervoer, boodschappen doen, tuinonderhoud of klussen
meer op dorpsniveau georganiseerd aan te bieden, antwoorden
de straatcontactpersonen dat dit ten koste kan gaan van het
spontane (lees vrijwillige) karakter en daarmee van het belang-
rijkste kenmerk van burenhulp. Het uit jezelf hulp aanbieden
is belangrijk omdat je dan aanbiedt wat je past. Wanneer die
spontaniteit wegvalt willen mensen niet meer, zo benadrukken ze
nogmaals.

Tijdens het interview vragen de straatcontactpersonen ook aan-
dacht voor de financiële positie van ouderen. Bij hen heerst sterk
de indruk dat betrekkelijk veel ouderen rond moeten komen van
alleen de AOW en daarom vaak krap zitten. Dit behoeft volgens
hen aandacht. Die moet vooral uitgaan naar de mogelijkheden
voor benutting van het gemeentelijke minimabeleid.

Vrijtijdsverenigingen

Zowel Nieuw-Balinge, als Wijster heeft een rijk en gevarieerd
verenigingsleven, bestaande uit sport- en spelverenigingen, vrou-
wenverenigingen, zangkoren enzovoort. Voor de ouderen is er de
seniorensoos/bejaardensoos waar, naast ontmoeting en contact
ook verschillende activiteiten beoefend kunnen worden. In beide
dorpen hebben we met een groot deel van deze verenigingen
gesproken over hun betekenis voor ouderen en hun rol bij het
behoud en versterken van de levensloopbestendigheid van de
dorpen.

De verenigingen vinden het unaniem belangrijk dat ouderen 'op

maat' mee kunnen en blijven doen aan de door hen georganiseerde activiteiten. Ieder voor zich tellen ze ook veel ouderen onder hun leden. Sommige verenigingen hebben een redelijk vergrijsd ledenbestand, of zijn uitsluitend gericht op ouderen, zoals de Seniorensoos in Nieuw-Balinge en de Bejaardensoos in Wijster. Beide zijn gericht op het activeren van de oudere mens door middel van sportieve, ontspanning biedende en culturele activiteiten. Van een vergrijzend ledenbestand is sprake bij Vrouwen van nu waar de meeste leden van middelbare leeftijd of ouder zijn. Verjonging is belangrijk, zoals men in Nieuw-Balinge ondervonden heeft. Dit geeft nieuwe impulsen die ook voor de ouderen onder de leden belangrijk zijn. Al was het maar omdat daarmee het voortbestaan van de vereniging gewaarborgd is. Het belang van deelname door ouderen uit zich bij sommige, maar niet alle, organisaties in specifieke acties. De een biedt ver-
voer aan, de ander zoekt het in het afstemmen van het repertoire op de belangstelling van ouderen. Maar, zo stellen zij, ouderen hebben ook een eigen verantwoordelijkheid. Opmerkelijk is dat de Bejaardensoos in Wijster, hoewel kampend met een afnemend ledental, weinig onderneemt om ouderen te betrekken bij hun activiteiten. De soos staat open voor ouderen vanaf 55 jaar, maar de meeste leden zijn ouder dan 70 jaar. Naar het zich laat aanzien weet men ook niet goed hoe dat zou moeten. Het bestuur geeft aan behoefte te hebben aan tips. Wat, zo vragen zij zich bijvoorbeeld af, is een goed moment om iemand te benaderen; gelijk bij de pensionering of liever een half jaar wachten tot hij of zij weer structuur in het nieuwe bestaan heeft.

De verenigingen hebben de indruk dat vooral jongere ouderen, de 50-plussers, zich minder willen binden, maar wel te interesseren zijn voor tijdelijke activiteiten. Zij fungeren als oppas voor de kleinkinderen en zijn nog vaak druk met bestuurlijk werk of andere vormen van vrijwilligerswerk. Ze zijn ook kritischer en hebben vaak een bredere horizon aan belangstellingen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit hun deelname aan het cursusaanbod van de Buurtacademie in Nieuw-Balinge. Er is vooral onder de jongere ouderen duidelijk sprake van een grote educatieve behoefte. Vooral computercursussen, cursussen als 'Drentse taol' en 'Dieper deur Drenthe' en weerbaarheid slaan aan. Hoe dit ook zij, de verenigingen staan open voor nieuwe ideeën en initiatieven. Naar de toekomst toe zijn verschillende verenigingen zich ervan bewust dat zij daarin een slag moeten maken. Daarin nemen ze al hun verantwoordelijkheid door nieuwe initiatieven te ondernemen. Aan het slot van de groepsinterviews met hen ontstaat er een spontane brainstorm over mogelijke nieuwe activiteiten:

volleybal, fitness, nordic walken, jeu de boules, maar ook oude Drentse spellen, al of niet te combineren met het inrichten van een ontmoetingsplek.

Belangenverenigingen

Zoals al aangegeven hebben in beide dorpen de bewoners zich verenigd in een dorpsbelangenvereniging, te weten Plaatselijk Belang "De Vooruitgang" in Nieuw-Balinge en de Vereniging voor Dorpsbelangen Wijster. Het doel van deze verenigingen is het behartigen van de belangen van bewoners en het verbeteren van de leefbaarheid van het dorp. Beide organisaties zeggen dat het overgrote deel van de bewoners bij de verenigingen is aangesloten. Op onderdelen vormen de verenigingen vaak werkgroepen die aangevuld worden met bewoners met belangstelling voor het betreffende onderwerp. Daarnaast is in Nieuw-Balinge nog de bewonersvereniging "De Breistroeken" actief, die de belangen behartigt van de bewoners van het gelijknamige bungalowpark. Met het oog op de levensloopbestendigheid van de dorpssamenlevingen hebben we de verenigingen gevraagd naar de sterke punten van het dorp en de knelpunten die zich daarbij voordoen. Hieruit komt een beeld naar voren van een dorp met een hechte sociale structuur. De belangrijkste kenmerken zijn betrokkenheid, burenhulp en een gevarieerd verenigingsleven. Dit is vooral voor ouderen belangrijk; er wordt op hen gelet en dat geeft veel ouderen een veilig gevoel. Het vormt tevens de basis voor vele vormen van spontane hulp, terwijl het verenigingsleven tal van mogelijkheden biedt om actief te blijven en voor sociaal contact. Plaatselijk Belang in Nieuw-Balinge geeft aan dat mensen die hun partner verliezen door leden van de vereniging zo snel mogelijk benaderd worden om hen weer bij het verenigingsleven te betrekken.

Een sterk punt is volgens de verenigingen ook dat beide dorpen (nog) beschikken over enkele basisvoorzieningen, zoals de al vaker genoemde supermarkten en dorpshuizen. Naast het praktische belang van dichtbij je boodschappen kunnen doen, is de supermarkt ook belangrijk voor het contact met andere dorpsgenoten. Hetzelfde geldt voor het dorpshuis, dat naast zijn facilitaire functie een belangrijke plek is voor ontmoeting en contact. Het zijn tevens voorzieningen die het mogelijk maken dat ouderen langer in het dorp kunnen blijven wonen, ook wanneer de (auto)mobiliteit afneemt.

Voor een deel samenhangend met deze sterke aspecten noemen de geïnterviewden ook een aantal knelpunten. In Nieuw-Balinge wordt gewezen op de vaak slechte financiële situatie

van verschillende oudere bewoners. Dit belemmert hen in het deelnemen aan activiteiten. Ook de consumpties in het dorps huis zijn voor veel ouderen niet of nauwelijks meer betaalbaar. Het laatste wordt ook genoemd als een veel voorkomend probleem in Wijster. Beide dorpen willen hierover in overleg met de gemeente.

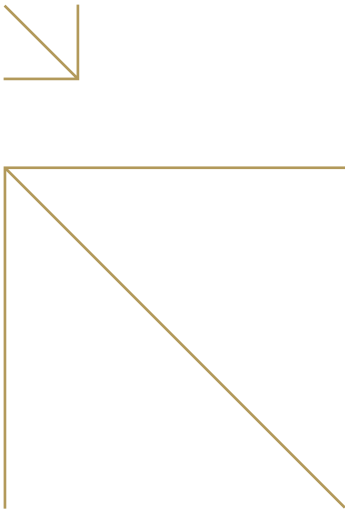
De geïnterviewden in Nieuw-Balinge wijzen op de impact van verhuizen naar een verzorgingshuis in Westerbork of elders. Ouderen ervaren een verhuizing naar en wonen in een verzorgingshuis vaak als het laatste levenstraject. Ze doen in die situatie nauwelijks nog nieuwe contacten op of verliezen die snel weer als gevolg van de grote doorstroming van bewoners. Hierdoor vermindert de eigen levenslust. Dit kan voorkomen worden door meer kleinschalige woon-zorgcombinaties te ontwikkelen. Daardoor kunnen ouderen beter deel blijven uitmaken van 'hun' samenleving.

In Wijster worden als knelpunten genoemd de 'individualisering', waardoor bewoners minder op elkaar betrokken zijn en daardoor ook minder zorg voor elkaar en hun omgeving hebben, het mogelijke vertrek van voorzieningen zoals de (rijdende) winkel en de afstand tot de huisarts in de avonduren. Bewoners die op die tijd de huisarts nodig hebben moeten voor een bezoek naar Assen. Vooral ouderen missen daardoor het vertrouwde van de eigen huisarts, iets wat ook een onveilig gevoel veroorzaakt. Tot slot noemen de Wijsterse belangenbehartigers nog het tekort aan goede ouderenwoningen. De huidige seniorenwoningen zijn verouderd; de tuinen zijn te groot en de woningen voldoen niet meer aan de verwachtingen. Dit leidt de vereniging onder andere af uit het feit dat er voor deze woningen geen wachtlijst is, terwijl er wel vraag is naar ouderenwoningen.

In verband met het laatste hebben we beide organisaties ook gevraagd naar hun betrokkenheid bij de planontwikkeling rond de renovatie van de seniorenwoningen in Wijster, respectievelijk de verbouwing van de eengezinswoningen in Nieuw-Balinge. VDB Wijster geeft hierover te kennen dat zij niet geïnformeerd zijn over de plannen. Nu blijkt dat bewoners niet tevreden zijn over de opwaardering, is het wel zaak om zich daar als vereniging voor in te zetten. Die taak heeft de plaatselijke werkgroep Ouderen onder dak op zich genomen.

Over de verbouwing van de woningen in Nieuw-Balinge merkt Plaatselijk Belang, zoals al eerder aangegeven, op dat deze voortvloeit uit het dorpsomgevingsplan Veur Uitzicht. Een van de twee huidige complexen seniorenwoningen is, volgens Plaatselijk Belang, sterk verouderd. Deze woningen worden voornamelijk

bewoond door starters en hebben daarmee feitelijk een andere bestemming gekregen. Plaatselijk Belang heeft met de gemeente en de corporatie gesprekken gevoerd over de realisering van extra woningen voor ouderen, maar is, evenmin als de bewoners zelf, niet betrokken geweest bij de opstelling van de plannen voor verbouwing. Aan de bewoners werden de kant-en-klare plannen en met bewoners te maken afspraken gepresenteerd, waarbij zij een paar weken de tijd kregen om akkoord te gaan. Dit heeft veel bewoners overdonderd. Plaatselijk Belang wil dit in de toekomst voorkomen door tijdig het overleg te zoeken met de corporatie. Mede in dit verband pleit Plaatselijk Belang voor het inrichten van een aanspreekpunt waar dergelijke zaken aangekaart kunnen worden. Dit aanspreekpunt kan ook dienstbaar zijn op het gebied van zorg en welzijn. De opzet die voor ogen staat is een loket voor wonen, welzijn en zorg in combinatie met een buurtconciërge en vrijwilligers. Het loket zou gedragen kunnen worden door een samenwerkingsverband van Plaatselijk Belang, het dorps huis De Heugte, de bewonersvereniging De Breistroeken en de Stichting Welzijn. Samen met andere media als de dorpskrant 'Kontakt' wil Plaatselijk Belang op die manier de voorzieningen dichterbij de bewoners en in het bijzonder de ouderen brengen. Beide organisaties hebben ieder voor zich ook nog enkele andere ideeën en plannen in voorbereiding. Zo wil de VDB Wijster de mogelijkheden nagaan voor terugkeer van een huisarts in het dorp en voor meer woningen voor ouderen in Wijster. Daarnaast wil de vereniging nagaan of Woonservice bereid is om de dienstverlening van de corporatie aan huurders ook beschikbaar te stellen aan eigenaarsbewoners. Plaatselijk Belang wil zich verder nog richten, en doet dat voor een deel ook al, op de vraag naar ouderenwoningen en de behoefte aan zorgwoningen in Nieuw-Balinge in combinatie met het bevorderen van de woonmogelijkheden voor starters. Ook de toegankelijkheid van het dorps huis, inclusief de activiteiten en voorzieningen daarin, is een belangrijk punt van aandacht. Daarbij hoort ook de prijsstelling voor consumpties. Een opmerkelijk punt is ook de aandacht voor het verbeteren van de zichtbaarheid van ouderen die te voet in het donker over straat gaan. Gedacht wordt aan (de verstrekking van) fluorescerende hesjes en reflectiestrippen op de rollator. Als laatste actiepunt wordt genoemd het in beeld krijgen van de knelpunten in de benutting van het minimabeleid onder ouderen.

3.4 Professionele voorzieningen

Gemeente Midden-Drenthe Ouderenbeleid

De mogelijkheden voor versterking van de woon- en leefcondities voor ouderen wordt onder andere bepaald door het gemeentelijke ouderenbeleid. In samenhang met de te verwachten invoering van de Wmo bevindt dit beleid in Midden-Drenthe zich momenteel in een overgangsfase. Maar met haar visie op ouderen loopt de gemeente Midden-Drenthe tot op zekere hoogte vooruit op de komende veranderingen. De gemeente stelt dat een adequaat ouderenbeleid niet meer kan volstaan met uitsluitend aandacht voor zorg, maar dat de aandacht ook uit moet gaan naar participatie. Daarmee verschuift het gemeentelijke ouderenbeleid van een zorggericht voorzieningenbeleid naar een emancipatiegericht beleid, waarin het ontwikkelen van een samenhangend aanbod van wonen, zorg en welzijn centraal staat. Dit aanbod moet ouderen in staat stellen om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen wonen en deel te blijven nemen aan het sociale en maatschappelijke leven.

Het streven naar een samenhangend aanbod is onder andere verwoord in beleidsnota "Ouderenbeleid gemeente Midden-Drenthe periode 2003 – 2006". Deze nota bevat de kaders van het huidige ouderenbeleid, waarbij vooral het welzijnsbeleid voor ouderen uitgewerkt is in een aantal actiepunten. Die hebben onder andere betrekking op herwaardering van het ouderenwerk, het versterken van het vrijwilligerswerk en de lokale loketten voor zorg en dienstverlening. De uitvoering van dit beleidsonderdeel is opgedragen aan de Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe.

De gemeentelijke aandacht voor ouderen is verder uitgewerkt in de nota "Gezond Midden-Drenthe 2004 – 2008" en de recentelijk door de gemeenteraad aangenomen nota "Woonplan 2005+". Een belangrijke vorm van aanpalend beleid is ook het gemeentelijke minimabeleid. Daarmee kunnen verschillende instrumenten ingezet worden voor versterking van de bestedingsmogelijkheden van onder andere ouderen met een minimuminkomen. Het gaat om instrumenten als de kwietscheldingsregeling, de regeling eigen bijdragen, inkomensondersteunende maatregelen op het gebied van maatschappelijke participatie en voor aanschaf van duurzame gebruiksgoederen. De geïnterviewde beleidsmedewerker van sector Sociale Zaken zegt hierover dat ouderen zeer weinig van deze voorzieningen gebruik maken. Vermoed wordt dat er sprake is van onderbenutting gezien het vaak lage inkomen van ouderen. De gemeente probeert met verschillende maatregelen, zoals

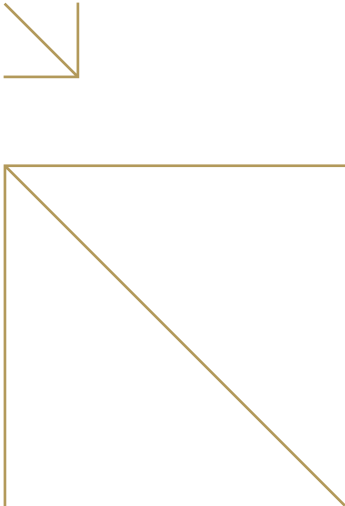
voorlichting aan organisaties die veel met ouderen in contact komen, onderbenutting tegen te gaan.

Visie op ouderen in kleine dorpen

Het ouderenbeleid heeft betrekking op alle in de gemeente woonachtige ouderen van 65 jaar en ouder. In het interview met de beleidsmedewerkers is hen gevraagd naar de visie van de betreffende sectoren op het woon- en leefklimaat van ouderen in deze dorpen. Hieruit komt naar voren dat de gemeente wil investeren in het bevorderen van zelfsturing en een ondersteunende omgeving. Voor kleine dorpen zien de geïnterviewden vooral kansen door de vaak sterke netwerken van ouderen in kleine dorpen. Die bieden ouderen mogelijkheden om langer zelfstandig te kunnen wonen met behulp van mantelzorg en vormen van vrijwilligerswerk. Daarom hecht de gemeente ook veel waarde aan een evenwichtige bevolkingsopbouw wat betreft leeftijd. Het binden van bijvoorbeeld jongeren aan hun dorp is belangrijk om voorzieningen in stand te kunnen houden en vanwege de rol die zij vervullen in het verenigingsleven en de mantelzorg.

Toch dient, aldus een van de geïnterviewden, rekening gehouden te worden met de mogelijkheid dat vooral ouderen uit de kleine dorpen door toenemende beperkingen de behoefte ontwikkelen om te verhuizen naar een grotere kern omdat daar de voorzieningen meer binnen handbereik liggen. Om dit zo veel mogelijk tegen te gaan wordt de dorpen veel ruimte geboden om zelf voorstellen te doen voor verbetering van het eigen voorzieningenniveau. De aanwezigheid van dorpshuizen acht de gemeente van groot belang voor het leefklimaat en deze worden daarom sterk ondersteund.

Of ouderen in kleine dorpen kunnen blijven wonen, hangt ook af van de geschiktheid van de woning. Op het gebied van wonen streeft de gemeente bij nieuwbouw naar levensloopbestendig bouwen. Dit houdt in dat alle aspecten van het wonen gelijkvloers plaats kunnen vinden. Door de hoge kosten die hiermee gemoeid zijn en omdat de gemeente daarbij afhankelijk is van andere partners, is dit geen eenvoudig te realiseren streven. De gemeente probeert hierop onder andere door prestatieafspraken met de corporaties en ontwikkelaars invloed uit te oefenen. De gemeente heeft dan ook veel waardering voor de verbouw van de vijftien eengezinswoningen in Nieuw-Balinge waarmee deze geschikt gemaakt worden voor huisvesting voor ouderen. Van bredere betekenis is de gezamenlijk tot stand gebrachte nota "Woonplan 2005+", waarin de benodigde woningbehoefte voor 2010 en later is geïndiceerd.

In samenhang hiermee is de gemeente samen met andere relevante partijen bezig met de ontwikkeling van een “woonservicezone” in elk van de drie centrumdorpen. Daaronder wordt verstaan een (deel van een) kern met een relatief groot aandeel woningen dat geschikt en bedoeld is voor mensen met een zorgvraag. In een woonservicezone is binnen een afstand van 200 meter een 24-uur bezette zorgpost aanwezig. Naast de zorgpost is in de woonservicezone ook een activiteitscentrum aanwezig waar mensen terecht kunnen voor allerlei welzijnsdiensten.⁷ Daarmee richt de gemeente zich op het samen laten lopen van de realisatie van ouderenhuisvesting met welzijnsaspecten. Voor de ouderen in kleine dorpen zal de combinatie van gelijkvloers wonen met het bieden van zorg aan huis moeten bijdragen aan het langer zelfstandig wonen. In het kader van mantelzorg staat de gemeente waar mogelijk (tijdelijke) in- en bijwoning toe. Verder geeft de gemeente voorlichting aan eigenaarsbewoners over de mogelijkheden voor aanpassing van de woning en ondersteunt ze het vrijwilligerswerk.

Ontwikkelingen in wonen, zorg en welzijn

In de nota Ouderenbeleid staat te lezen dat de gemeente voor 2010 duizend extra woningen wil realiseren die ook geschikt zijn voor ouderen. Dit doel vloeit voort uit de verwachte toename van het huidige aantal van ruim 5000 ouderen naar bijna 5500 in 2010 en ruim 6000 in 2015. De sterkste groei wordt verwacht in de leeftijdscategorieën 65 – 69 jaar en ouder dan 84 jaar. Dit streven is verder uitgewerkt in de nota “Woonplan 2005+”. Onder meer betreft dit de te verwachten en per dorp gespecificeerde behoefte aan 0-tredenwoningen en de mogelijkheden om daarin te voorzien. Voor Wijster komt hieruit naar voren dat het huidige aanbod aan 0-tredenwoningen in de huursector toereikend is voor de vraag tot 2015. De kwaliteit van deze woningen wordt redelijk tot goed genoemd. Bij mutatie beoordeelt de woningcorporatie of aanpassing aan de huidige eisen wenselijk is. Voor Nieuw-Balinge wordt het huidige aanbod, inclusief de tot 0-tredenwoningen te verbouwen eengezinswoningen eveneens voldoende geacht om de toekomstige vraag naar deze woningen tot 2015 op te vangen. Opmerkelijk is dat hierbij geen indicatie gegeven wordt over de kwaliteit van deze woningen. Daarnaast is er een optie om, afhankelijk van de vraag, nog enkele eengezinswoningen te slopen en te vervangen door nieuw te bouwen 0-tredenwoningen. Behalve de toenemende vraag naar ouderenwoningen, zal door

de vergrijzing ook het beroep op voorzieningen voor ouderen toenemen. Voor de gemeente gaat het voornamelijk vooral om de gevolgen van een toenemend beroep op de Wvg-voorzieningen voor vervoer en woningaanpassing en de dienstverlening van de Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe. In de nabije toekomst komen daar, met de invoering van de Wmo, nog de verstrekkingen voor huishoudelijke verzorging bij. Bij het verschijnen van de nota voor ouderenbeleid in 2003 wees de verantwoordelijke wethouder op de noodzaak van een bijstelling op onderdelen van het beleid. Mede gezien de economische ontwikkelingen van dat moment leek het verschuiven van middelen aan de hand van prioriteiten onvermijdelijk.

Om de druk op voorzieningen zoveel mogelijk tegen te gaan heeft de gemeente in de nota “Gezond Midden-Drenthe 2004 – 2008” ten aanzien van de groep ouderen twee speerpunten benoemd:

- Het bevorderen van een gezonde leefstijl van ouderen met speciale aandacht voor zelfstandig wonende ouderen. Daarbij moet zoveel mogelijk aansluiting gezocht worden bij de bestaande activiteiten van de Stichting Welzijn Ouderen.
- Het tegengaan van vereenzaming. Ouderen die eenzaam zijn hebben vaker lichamelijke klachten en doen een groter beroep op de gezondheidszorg. In het bijzonder betreft dit de groep van 75 jaar en ouder. Een in 2002 door de GGD Drenthe uitgevoerd onderzoek hiernaar wijst uit dat een kwart van de ouderen in Midden-Drenthe eenzaam tot zeer eenzaam is. De Stichting Welzijn Ouderen is opgedragen hierop initiatieven te ontwikkelen.

Verder maakt deze nota melding van een gebrek aan bekendheid onder ouderen met voorzieningen als maaltijdvoorziening, de uitleen van hulpmiddelen, woningaanpassing, huursubsidie, bijzondere bijstand, vervoersvoorzieningen enzovoorts. Het onderzoek van de GGD Drenthe toont aan dat, afhankelijk van het soort voorziening, tussen de 41 en 78 procent van de ouderen in Midden-Drenthe weet waar de benodigde informatie te verkrijgen is. Het minst zijn ouderen op de hoogte met voorzieningen als bijzondere bijstand, Wvg-voorzieningen, huisbezoek door vrijwilligers en persoonsgebonden budget. Er is wel sprake van een verbetering ten opzichte van 1996.

De toekomst

Het streven van de gemeente moet de komende tijd verder gestalte krijgen in de beleidsontwikkeling voor de komende jaren. Het beleid daartoe wil de gemeente nadrukkelijk in samenspraak met alle betrokkenen ontwikkelen, zoals dat ook in het verleden plaats heeft gevonden. Hierbij speelt de in- en uitvoering van de Wmo een belangrijke rol. Hoe dit precies zijn beslag zal krijgen is nog onzeker, maar de gemeente wil inzetten op het versterken van het zelfsturend vermogen van ouderen door samen met anderen te investeren in voorzieningen op het gebied van wonen, welzijn, zorg en vervoer. Deze voorzieningen dienen zoveel mogelijk lokaal beschikbaar te zijn, waarbij de 24-uurszorg geconcentreerd blijft in Beilen, Smilde en Westerbork. Daartoe hebben de gemeente, Woonservice Drenthe en de zorgcentra zich uitgesproken over de realisatie van woonservicezones in de drie centrumdorpen. De bedoeling is om de eerste woonservice op te zetten in Beilen. Dit moet uiterlijk 2010 zijn beslag hebben gekregen. Daarvoor hebben alle betrokken partijen een intentieverklaring ondertekend.

Woonservice Drenthe

De organisatie

In de gemeente Midden-Drenthe zijn, zoals eerder al aangegeven twee grote verhuurders actief: de woningbouwvereniging Smilde en de woningcorporatie Woonservice Drenthe. De activiteiten van Wbv Smilde beperken zich tot de Smilde-dorpen, terwijl de activiteiten van Woonservice Drenthe gericht zijn op een groter gebied, namelijk ruwweg het gebied tussen de A28 en de provincie Groningen. De totale voorraad huurwoningen van Woonservice Drenthe bedraagt 4650 woningen verspreid over 32 dorpen. Het merendeel van deze woningen staat in het Werkgebied Westerbork, waartoe ook Beilen en de omliggende dorpen behoren. Tot deze voorraad behoren onder andere alle verhuurbare 0-tredenwoningen in deze dorpen. Daarnaast verhuurt de corporatie de aanleunwoningen in de complexen Hofstaete en Markehuus in Beilen en Borkerheem in Westerbork. Het complex Stroomdal is eigendom van Humanitas, waarvoor de Woonservice de administratie verricht.

Het doel van Woonservice Drenthe is het huisvesten van doelgroepen die daarin zelf niet kunnen voorzien. De corporatie ontplooit activiteiten op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Behoud en versterken van de leefbaarheid wordt daarbij gezien als een belangrijk taakveld. Daartoe werkt de corporatie nauw samen met andere partijen, zoals de gemeente en zorginstellingen. Een van de meest recente resultaten hiervan is het Woonplan 2005+.

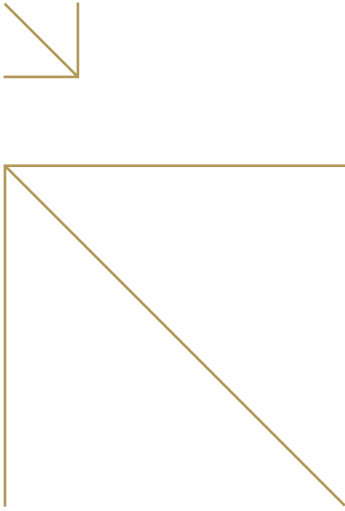
Woonwensen van ouderen

Woonservice Drenthe signaleert onder ouderen een sterke wens voor een 'gelijkvloersprogramma', ofwel woningen waarin wonen, slapen en lichamelijke verzorging gelijkvloers kunnen plaatsvinden, met voorzieningen in de buurt. Regelmatig ontvangt de corporatie vanuit de kleine dorpen verzoeken om nieuwbouw voor ouderen. In samenhang hiermee is het beleid van de corporatie aan het verschuiven. Het beleid om wel te bouwen voor senioren maar niet in kleine dorpen, leidt tot stilstand en achteruitgang. Uitgaande van de behoefte wil de corporatie de haalbaarheid nagaan voor nieuwbouw in kleine dorpen. De feitelijke behoefte moet daarom eerst in kaart gebracht worden. Afgaande op de weinige inschrijvingen voor een 0-tredenwoning in Wijster en Nieuw-Balinge, evenals in de overige kleine dorpen, is er geen enkele aanleiding om te gaan bouwen, terwijl er wel degelijk een behoefte kan zijn. Overigens denkt de corporatie dat dit ook samenhangt met de hulp die bewoners elkaar over en weer bieden. Daardoor zijn ouderen langer in staat om in hun huidige woning te blijven wonen. Dit aspect wil de corporatie beter communiceren met betrokken partijen, waaronder de verenigingen voor dorpsbelangen.

Een belangrijk agendapunt in dit verband is de vraag naar onrendabel investeren. Dit houdt in dat een moderne ouderenwoning voor een lagere huurprijs aangeboden wordt wanneer de normale huurprijs te hoog ligt. Voorwaarde is dan wel dat de toekomstige bewoners uit het dorp zelf komen; wanneer deze woningen betrokken zouden worden door 'Drenteniers' schieten de hiermee gemoeide investeringen hun doel voorbij.

Van ouderen in kleine dorpen heeft de corporatie geen duidelijk zicht op waar in dit verband het breekpunt ligt tussen blijven wonen of verhuizen naar bijvoorbeeld Beilen of Westerbork. Inschrijven uit voorzorg is volgens de corporatie niet nodig en feitelijk ongewenst, omdat dit leidt tot versluiering van de concrete woningbehoefte. Bovendien vindt toewijzing van woningen in de complexen aanleunwoningen Hofstaete, Markehuus en Borkerheem plaats in nauw overleg met de GGZ en Westeres. Degenen die door omstandigheden een aanleunwoning nodig hebben krijgen deze ook toegewezen, waarbij zoveel mogelijk rekening gehouden wordt met de wensen van de woningzoekende.

De corporatie overweegt daarom het systeem van inschrijving te veranderen en over te stappen naar het zogeheten optioneel model. Het beleid is nu dat men eenmaal een aangeboden woning mag weigeren; na de tweede weigering komt de woning-

zoekende onderaan de lijst te staan. Het optioneel model houdt in dat een woningzoekende zich inschrijft voor een bepaald soort woning. Wanneer vervolgens een woning aangeboden, maar door de woningzoekende geweigerd wordt dient deze een nieuwe optie in. Op die manier wil de corporatie af van de lijsten met niet concrete inschrijvingen. Daarbij kan goed gebruik gemaakt worden van internet, waarbij dan wel goed nagedacht moet worden over een voor ouderen gebruiksvriendelijke vorm.

Naar aanleiding van de aankoop van een woning in Wijster die vervolgens door de bewoonster van de corporatie gehuurd wordt, is gevraagd naar het beleid van Woonservice in deze. De corporatie sluit niet uit dat dit vaker zal kunnen. Het is de omgekeerde vorm van het te koop aanbieden van huurwoningen aan de huurder. Daarmee zal binnenkort in Beilen een proef gestart worden met zestien woningen. De corporatie stelt dat bij verkoop van huurwoningen wel gezorgd moet worden voor het op peil houden van de voorraad huurwoningen om in de vraag hiernaar te kunnen voorzien. Naast nieuwbouw kan die ook op peil gehouden worden door aankoop van bestaande woningen. Een mogelijke constructie die hierin voorziet is het zogeheten 'verzilverd wonen'. Dit houdt in, dat de oudere zijn woning verkoopt aan de corporatie met als korting vrij van huur in de woning te kunnen blijven wonen.

Samenwerking op het gebied van wonen en zorg

Woonservice werkt actief mee aan het streven om ouderen zo lang mogelijk te laten wonen in het dorp waar zij woonachtig zijn. Daarvoor is de corporatie samen met andere partijen onder andere op zoek naar de minimale schaal waarop complexen voor verzorgd wonen gebouwd kunnen worden. De schaalgrootte voor intensieve zorg, ofwel verpleeghuiszorg, is inmiddels gezakt van 50 naar twaalf. Een vergelijking van deze norm met de te verwachten vraag naar deze zorg in de komende tien jaar laat overigens zien dat de vraag in de kleine dorpen niet zal voldoen aan deze norm. Daarom is het niet te verwachten dat deze vormen van verzorgd wonen in kleine dorpen beschikbaar komt.

Waar het gaat om de leefbaarheid signaleert de corporatie een behoefte aan een aanspreekpunt in het dorp, eventueel in combinatie met een dorpsconciërge. Het aanspreekpunt heeft voor de corporatie primair een functie voor het melden van zaken rond de woning en de openbare ruimte die aandacht behoeven, maar het kan ook een functie vervullen voor informatieverstrekking op het gebied van bijvoorbeeld Wvg-voorzieningen of voor een andere woning. Verder overweegt de corporatie om samen met

zorginstellingen een 'zorgabonnement' voor ouderen in te voeren. Een zorgabonnement kan bestaan uit bijvoorbeeld alarmering, Tafeltje-dek-je en een klussendienst. Daarvoor voert de corporatie onder andere verkennende gesprekken met Icare. Ten aanzien van de door verschillende ouderen geuite behoefte aan hulp bij tuinonderhoud is de corporatie vooralsnog terughoudend, maar sluit een aanbod op dit gebied niet uit. Dit zou kunnen in de vorm van een betaald abonnement, maar de indruk is dat hier vanuit de kleine dorpen onvoldoende vraag naar is.

De mogelijkheden voor een dorpsconciërge lijken meer uitgekristalliseerd te zijn. De conciërges van de complexen in Beilen worden veel ingeschakeld door bewoners. In de dorpen zal de conciërgefunctie nauw samenhangen met het aanspreekpunt. Dit zou, aldus de woningcorporatie, een mix moeten zijn van vrijwillige inzet en professionals. Daarbij moet samen met bewoners en organisaties gezocht worden naar de meest passende vorm, aansluitend bij de lokale situatie. Daarom stelt de corporatie als voorwaarde dat alle betrokken partijen hieraan willen meewerken.

Icare

De organisatie

In Midden-Drenthe wordt de voor ouderen benodigde thuiszorg voor het merendeel geleverd door stichting Icare. Die zorg omvat een breed terrein, van verpleegzorg en huishoudelijke hulp tot zorg op het gebied van wonen en welzijn. Icare is in 1993 ontstaan uit een fusie van instellingen voor gezinsverzorging in Drenthe en de Drentse verenigingen voor kruiswerk. Het totale werkgebied omvat de provincie Drenthe, de noord-westhoek van de provincie Overijssel, de provincie Flevoland (exclusief Almere) en een deel van de Veluwe. Het merendeel van de leden van de vroegere kruisverenigingen is meegegaan met de fusie en nu lid van Icare-ledenvereniging. Zij kunnen tegen een geringe vergoeding gebruik maken van onder andere het zorgpluspakket. Dit pakket bestaat onder meer uit gratis acute zorg, een breed scala aan aanvullende zorg en allerlei comfortdiensten tegen aantrekkelijke prijzen. De samenstelling is levensfasegebonden en ziet er op onderdelen voor ouderen anders uit dan voor gezinnen met kinderen. Het onderdeel comfortdiensten bestaat uit diensten als tuinonderhoud, klussendiensten, pedicure aan huis en het aanbrengen van veiligheidsvoorzieningen.

Zorgverlening aan ouderen

Het overgrote deel van de cliënten van Icare bestaat uit ouderen. De te verlenen zorg kan bestaan uit huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging (wassen, aankleden, helpen met eten, innemen van medicijnen) en verpleegkundige zorg. Daarnaast bestaat het aanbod uit ondersteunende begeleiding - het ondersteunen van bijvoorbeeld geriatrische patiënten bij het verrichten van huishoudelijke werkzaamheden -, activerende begeleiding - gericht op het zelf weer verrichten van deze werkzaamheden -, en voor leden het eerder genoemde zorgpluspakket.

De belangrijkste dienst die ouderen vragen betreft huishoudelijke hulp. In veel mindere mate is er vraag naar verzorging en verpleging. Van tuinonderhoud en de klussendienst wordt nog maar mondjesmaat gebruik gemaakt. De onlangs ontwikkelde acute hulp bij calamiteiten neemt in belang toe, evenals personenalarmering. Wat het laatste betreft moeten ouderen volgens Icare nog wel vaak een drempel overwinnen. Anderhalf jaar geleden is Icare begonnen met 24-uurs zorg. Daarvoor is een indicatie nodig. Interessant is de ontwikkeling in deze vorm van zorg.

Begonnen met één team van verzorgenden en verpleegkundigen is, door de zich in hoog tempo ontwikkelende vraag, het aantal teams in zuid, west en midden Drenthe inmiddels uitgebreid naar vijf. Door deze toename kan ook de schaal waarop de teams werken kleiner worden en komt zo steeds dichterbij de zorgvrager te staan. Dit sluit aan bij het streven naar zorg op dorpse maat.

Tot de zorg op dorpse maat hoort ook dat de zorgverleners zoveel mogelijk uit de regio van de klanten komen. Daartoe zijn in Midden-Drenthe de verzorgingsteams georganiseerd naar de indeling van de oude gemeenten Smilde, Beilen en Westerbork. Deze verzorgingsteams zijn verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van de zorg in het eigen werkgebied. Alleen de verpleegzorg werkt door de kleinere vraag op een grotere schaal, namelijk de schaal van de gemeente Midden-Drenthe. Wel is er de tendens om naast de klassieke pleegzorg van 'wijkzusters' ook gespecialiseerde pleegzorg te bieden, bijvoorbeeld pleegzorg voor diabetici. Voorts zijn er plannen om wijkverpleegkundigen op 'vindplaatsen' spreekuren te laten houden of op een proactieve wijze ingangen te zoeken bij bijvoorbeeld koffieochtenden.

Ontwikkelingen in het zorgaanbod en samenwerking

De vraag naar zorg is voortdurend aan verandering onderhevig. Voor sommige diensten neemt de vraag toe, terwijl andere krimpen. Om hier greep op te houden is, aldus Icare, communicatie met de cliënten belangrijk. Wensen en behoeften worden boven

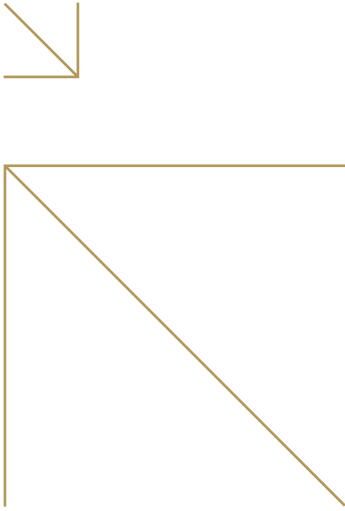
tafel gehaald met behulp van klankbordgroepen. De klankbordgroepen worden door de leden gevormd. Daarnaast heeft Icare een cliëntenraad die de belangen van de cliënten behartigt. Beide organen adviseren Icare onder meer over de samenstelling van de servicepakketten. Een voorbeeld hiervan is het zorgpluspakket. Daarmee loopt Icare naar eigen zeggen voorop. De verwachting is dat de vraag naar dergelijke pakketten verder zal toenemen.

In het licht van het streven naar zo lang mogelijk zelfstandig wonen, werkt Icare steeds meer samen met de woningcorporaties en zorginstellingen in het werkgebied. De samenwerking is gericht op afstemming en ontwikkeling van nieuwe en verbeterde vormen van dienstverlening. In Hoogeveen worden vanuit het samenwerkingsverband met de woningcorporatie de servicepakketten aangeboden aan huurders die daarvoor in aanmerking komen. Met Woonservice Drenthe zijn hierover gesprekken gaande. Verder werkt Icare nauw samen met huisartsen, de GGZ en verpleeghuizen. Interessant is ook de samenwerking met het Welzijnswerk in Hoogeveen. Een medewerker van deze instelling heeft een signaleringstest ontwikkeld waarmee bijvoorbeeld eenzaamheid opgespoord kan worden. Deze test is voorgelegd aan huisartsen. Op grond van de uitkomst van de test kan de huisarts verwijzen naar de ouderenadviseurs. Tijdens en na een huisbezoek stelt de ouderenadviseur een plan van aanpak op en schakelt vrijwilligers in.

In samenwerking met de GGZ en huisartsen is er ook een signaleringsprotocol ontwikkeld voor beginnende dementie. In Midden-Drenthe is een pilot van start gegaan waarmee ervaring opgedaan kan worden met een specifieke zorgbenadering. Psychogeriatrische teams werken daarin nauw samen met mantelzorgers. De benodigde zorg kan meerdere malen per week in blokken, bijvoorbeeld 3 x 2 uur per week, verleend worden. Dit maakt het mogelijk om ook tijd te besteden aan activiteiten als een wandeling, foto's bekijken, muziek luisteren of andere zaken en interesses van de cliënt. Tot deze opzet behoort ook het streven om één zorgverlener aan te wijzen als vaste zorgverlener, die zowel de zorg verricht als met de cliënt activiteiten onderneemt.

Toekomst

Icare acht de voorwaarden om langer zelfstandig te blijven wonen in dorpen gunstig, evenals voor de mogelijkheden om voor de ondersteuning daarbij een beroep te kunnen doen op de eigen omgeving. Die vloeit voort uit de vaak grotere bereidheid om elkaar te helpen, de positieve sociale controle en de bereidheid

om 'toezicht' op de ouderen te houden. In dit verband wijst Icare op de belangrijke en onmisbare rol van netwerken. Mantelzorg vanuit het eigen netwerk zal als primaire voorwaarde voor zelfstandig wonen met een zorgvraag steeds belangrijker worden. De invoering van de Wmo biedt hiervoor nieuwe kansen, omdat de regie voor de voorzieningen in één hand komt te liggen, namelijk de gemeente. Die kan ervoor zorgen dat de voorzieningen naar elkaar toegroeien. Daarbij signaleert Icare echter ook een valkuil, namelijk dat gemeenten gericht zullen zijn op het inkopen van de goedkoopst mogelijke zorg en niet per se de beste. Dit kan gemakkelijk uitmonden in een situatie waarin de samenwerking door concurrentie onder druk komt te staan.

Ook kan de Wmo leiden tot problemen in de afstemming en het leveren van maatwerk. Die vloeit voort uit de situatie dat allerlei diensten door verschillende organisaties aangeboden zullen worden en daarin met elkaar zullen concurreren. Daarmee zal onvermijdelijk de kwaliteit van de zorgverlening onder druk komen te staan. Concurrerend werken kan snel tot gevolg hebben dat de kleinschalige teams waar Icare nu mee werkt opgeheven moeten worden en geconcentreerd op een grotere schaal, dus verder van de zorgvragers af. In feite wordt daarmee precies het omgekeerde bereikt van wat met de Wmo wordt beoogd.

Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe

De organisatie

De Stichting Welzijn Ouderen Midden-Drenthe (SWO) bestaat in zijn huidige vorm sinds de gemeentelijke herindeling. In feite is de organisatie, voortgekomen uit de bejaardencommissie van de Nederlands Hervormde Kerk, de vrouwenverenigingen, het Rode Kruis en De Zonnebloem, al langer dan dertig jaar actief. Deze commissies zijn 30 jaar geleden opgegaan in het gecoördineerd Ouderenwerk voor Beilen en Westerbork. Bij de gemeentelijke herindeling is daar Smilde aan toegevoegd en ging de organisatie verder onder de huidige naam. De vroegere bejaardencommissies zijn omgevormd tot de huidige commissies voor ouderenactiviteiten in de dorpen.

Het doel van SWO is het ondersteunen van ouderen in het zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen en hen te informeren en te adviseren bij zaken die te maken hebben met ouder worden en oud zijn. Dit doel vloeit voort uit de gemeentelijke opdracht aan SWO: het uitvoeren van de welzijnsaspecten van het gemeentelijk ouderenbeleid. Het daaraan verbonden takenpakket omvat het brede terrein van wonen, welzijn, zorg en vervoer. Daarmee vervult SWO tevens een sleutelrol in het bijeenbrengen van vraag

en aanbod op deze terreinen. Bij de uitvoering van de activiteiten op deze terreinen zijn rond de zevenhonderd vrijwilligers betrokken. SWO duidt dit leger vrijwilligers als 'ouderen voor ouderen' omdat velen van hen gezien hun leeftijd zelf (bijna) tot de ouderen behoren.

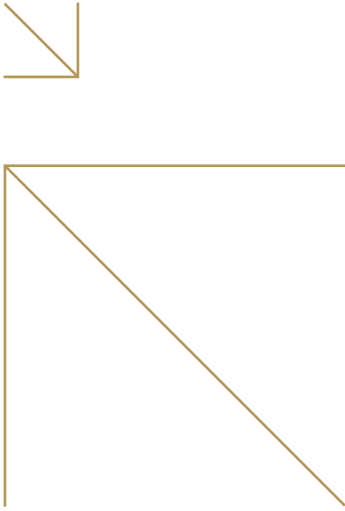
Het werkgebied van SWO omvat de hele gemeente Midden-Drenthe. Er wordt gewerkt op en vanuit drie locaties: Smilde, Beilen en Westerbork. Daarvoor is gekozen om de herkenbaarheid van SWO voor de ouderen in de bijbehorende dorpen te behouden en om de dienstverlening zo dicht mogelijk bij de ouderen aan te bieden. Aan elke locatie zijn ouderenadviseurs voor het gebied van deze dorpen verbonden, alsmede een loket voor zorg- en dienstverlening en een ontmoetingsruimte voor activiteiten en cursussen.

Activiteiten en diensten

Het aanbod aan diensten en activiteiten van SWO is zeer divers. De meeste activiteiten worden aangeboden op het niveau van de werklocaties Smilde, Beilen en Westerbork. Uitzonderingen hierop zijn het contactpunt mantelzorg, ondersteuning van het gehandicaptenplatform en het Wmo-platform en de deelname aan de raad voor het minimabeleid. De laatste drie vormen houden verband met de participatie van burgers (cliënten) in de ontwikkeling van gemeentelijk beleid.

De locatiegebonden activiteiten zijn te onderscheiden in ondersteunende activiteiten op het gebied van zorg, en ondersteunende activiteiten op het gebied van ontmoeting, ontspanning en ontwikkeling. In samenhang met het loket voor zorg en dienstverlening vervullen de ouderenadviseurs een kernfunctie in het werk van SWO. Beide functies hebben een informerende en adviserende taak bij vragen op het gebied van wonen, zorg, welzijn en vervoer. Ouderen die daar behoefte aan hebben worden ondersteund bij het aanvragen van voorzieningen en de eventueel daarvoor benodigde indicatiestelling. Dit vindt plaats via spreekuren en huisbezoeken door de ouderenadviseurs. Het loket voor zorg en dienstverlening, dat overigens voor alle inwoners opgezet is, is op werkdagen geopend voor vragen op het gebied van wonen, zorg en welzijn. Per jaar verrichten de drie loketten samen rond de zesduizend handelingen.

Andere ondersteunende zorgactiviteiten zijn maaltijdbezorging, klussendienst, vervoer (Plusbus), alarmering en vrijwillige hulpverlening. De laatste omvat op zichzelf een palet van diensten, zoals bezoekwerk, stervensbegeleiding, rouwverwerking en mantelzorgondersteuning. Activiteiten op het gebied van ontmoeting,

ontspanning en ontwikkeling bestaan uit sport- en spelactiviteiten en cursussen. Voorbeelden zijn koffieochtenden, sjoelen, kaarten, koersbal, bewegen voor ouderen, kookcursussen, valpreventie, weerbaarheidstraining en geheugentraining. Deze activiteiten worden in elk van de drie centrumdorpen aangeboden. Een deel van de ontmoeting- en ontspanningsactiviteiten wordt ook aangeboden in de dorpen, georganiseerd door de plaatselijke bejaarden- of seniorensoos. Ouderen die deel willen nemen aan de activiteiten, maar niet over vervoer beschikken kunnen gebruik maken van de Plusbus. Daarmee worden zij gehaald en gebracht. De Plusbus kan eveneens gebruikt worden voor een bezoek aan de huisarts of het ziekenhuis.

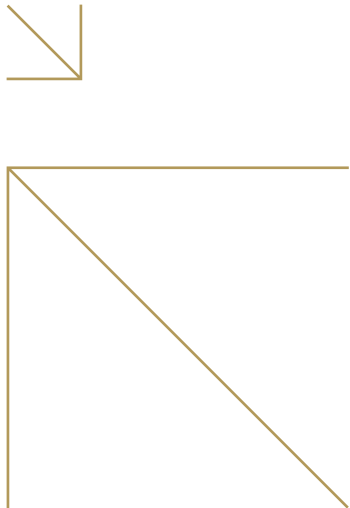
De belangstelling voor de activiteiten is aan veranderingen onderhevig. Sommige activiteiten zijn veel gevraagd, terwijl voor andere de belangstelling tanende is. Weer andere activiteiten lopen het ene jaar goed, en trekken het volgende jaar bijna niemand. Dit kan volgens SWO verschillende oorzaken hebben, maar een goed inzicht hierin ontbreekt. Waar het gaat om sport- en spelactiviteiten zou dit komen omdat ouderen liever bij de vereniging blijven waar men al lid van is. De overstap maken is moeilijk vanwege de groepsbinding. Wanneer het tempo in de vereniging voor hen te hoog komt te liggen haken ze af, zonder alsnog de overstap te maken. SWO betreurt dit, omdat deze ouderen bij SWO nog verder zouden kunnen, maar doet hier weinig mee. Een andere verklaring is dat ouderen de confrontatie met het eigen vermogen niet aan willen. Dit betreft vooral de deelname aan preventieactiviteiten, waarin SWO een achterblijvende deelname constateert. Bij de zwembad bleven ouderen weg door de hoge kosten ervan als gevolg van stijgende tarieven voor het zwembad na de gemeentelijke herindeling. Door het zwemmen onder te brengen in 'bewegen voor ouderen' kon de eigen bijdrage omlaag waardoor de deelname weer toenam. Onder de jongere ouderen constateert SWO een groeiende belangstelling voor educatie en beweging. Over het aanbod van SWO worden ouderen onder andere geïnformeerd via de "Bijblijver". Dit informatiebulletin wordt bij alle 60 plussers in de gemeente bezorgd. Daarnaast maakt SWO gebruik van het regionale dagblad. Gevraagd naar de stand van zaken in de gemeentelijke opdracht voor het ontwikkelen van een aanpak van eenzaamheid geeft SWO aan, dat dit probleem al eerder opgepakt is met preventieactiviteiten. Hieraan wordt toegevoegd dat de aandacht meer moet uitgaan naar ouderen die langer thuis blijven. Dit vraagt om meer kleinschalige activiteiten met begeleiding, verbonden aan individuele acties op verwijzing. Grote bijeenkomsten, zoals

koffieochtenden met tachtig bezoekers zijn voor veel ouderen te druk. Voor eenzame mensen dienen meer kleinschalige activiteiten opgezet te worden. Echter, in een ander verband stelt SWO tijdens het interview ook dat zij de eenzaamheid niet kunnen oplossen: "Je bereikt mensen niet op eenzaamheid. Je moet er tijdens een bezoek tegenaan lopen. Als mensen niet de sociale vaardigheid hebben de goede 'toon' te vinden, als ze niet zelf contact zoeken, dan vallen ze buiten de boot. In de wooncentra signaleert de beheerder dat. Ook de vrijwilligers, bijvoorbeeld de maaltijdbezorgers, signaleren voor ons. We hebben altijd een ingang via de maaltijdvoorziening omdat het een dienst van ons is."

Het laatste bevat ook een verwijzing naar de manieren waarop SWO aan haar kennis over de behoeften van ouderen komt. Daarvoor zet SWO de volgende instrumenten in. Eenmaal per jaar wordt in de Bijblijver een korte vragenlijst ingevoegd waarmee ouderen hun belangstelling voor activiteiten kunnen aangeven. Op die manier blijft SWO zicht houden op de vraag en de ontwikkelingen daarin. Verder verricht SWO verschillende onderzoeken, zoals naar de behoefte aan begeleide activiteiten in de wooncentra. Belangrijke informatiebronnen zijn in dit verband ook het cliëntenpanel en de signaleringsfunctie van vrijwilligers als de maaltijdbezorgers en de vrijwillige hulpverleners. Ten slotte, maar niet het minst belangrijk, is de benodigde informatie afkomstig van de loketten voor zorg- en dienstverlening en de daaraan verbonden spreekuren en de huisbezoeken van de ouderenadviseurs. Als het gaat om de kleine dorpen hanteren de ouderenadviseurs verschillende strategieën. Dit verschilt per locatie. De een bezoekt maandelijks de bijeenkomsten van de Seniorensoos, terwijl dit bij de ander beperkt blijft tot een enkele keer in de vorm van een voorlichtingsbijeenkomst.

Ontwikkelingen en samenwerking

De dienstenverlening en het activiteitenaanbod van SWO staat open voor alle ouderen in Midden-Drenthe. Met uitzondering van de persoonlijke diensten, zoals maaltijdbezorging en vrijwillige hulpverlening, concentreert de uitvoering ervan zich hoofdzakelijk in de drie centrumdorpen. Het aanbod op het niveau van kleine dorpen beperkt zich tot de huisbezoeken van de ouderenadviseurs, het min of meer regelmatig bijwonen van bijeenkomsten en het aanbod aan activiteiten via de Seniorensoos. Dit neemt niet weg dat SWO haar diensten graag zo veel mogelijk zou 'decentraliseren' naar de dorpen, zoals het loket. Het loket zoekt oplossingen primair in de omgeving van de zorgvrager. Dat

kan door het inschakelen van het netwerk van vrijwilligers waar een beroep op gedaan kan worden. Die benadering kan versterkt worden door dichterbij de lokale netwerken te gaan staan. Daardoor ontstaat er een 'kristallisatiepunt' waar het loket verbonden wordt aan de lokale netwerken van vrijwilligers. Het huidige aanbod aan voorzieningen maakt, aldus SWO, dat ouderen langer zelfstandig kunnen wonen. Op het gebied van thuiszorg is in kwalitatief opzicht meer dan vroeger mogelijk, bijvoorbeeld de mogelijkheden voor zorg tot in het laatste stadium door terminale thuiszorg. Ouderen die beperkt zijn in hun motoriek kunnen gebruik maken van tal van hulpmiddelen, variërend van rollator tot scootmobiel. Sommige aanpassingen, zoals een douchestoeltje, kunnen zonder indicatie verkregen worden. Bij dit alles is nog het brede aanbod aan activiteiten te voegen. Met de verschuiving van professionele zorg naar mantelzorg zal de ondersteuning van mantelzorg en vrijwillige hulpverlening steeds belangrijker worden. SWO beschikt over een contactpunt mantelzorg dat regelmatig activiteiten voor mantelzorgers organiseert. Daarvan wordt verschillend gebruik gemaakt. Sommigen vinden het prettig om ervaringen uit te wisselen, terwijl bij anderen de behoefte daaraan volledig ontbreekt. Ook komt het voor dat mantelzorgers zich niet realiseren dat ze mantelzorg verrichten; het is noaberplicht, dat doe je gewoon. Zij voelen zich vermoedelijk niet aangesproken door deze activiteiten.

Op het gebied van mantelzorg vanuit de eigen sociale omgeving wijst SWO op een belangrijk knelpunt. Dit betreft de veranderende dorpsamenleving. Het verschijnsel tweeverdieners maakt dat de leden van het eigen sociale netwerk minder aanspreekbaar zijn voor hulp. Vaak zijn ouderen niet in staat om dit 'verlies' te compenseren. Daarin moeten ze ondersteund worden. Daarin kunnen dorpsverenigingen een rol vervullen, bijvoorbeeld door het probleem bespreekbaar te maken bij activiteiten. SWO werkt met verschillende organisaties samen, zoals de gemeente, de verzorgingshuizen en het verpleeghuis, de thuiszorg, de woningcorporatie en de huisartsen. De specifieke rol van SWO in deze vormen van samenwerking is de aandacht voor de welzijnsaspecten in relatie met zorgverlening. Een bijzondere vorm van samenwerking is het samenwerkingsverband Zorgaanbod Midden-Drenthe, waarover verderop meer. Een belangrijke vorm van samenwerking vond plaats binnen het provinciale pilotproject Zorg en Welzijn. Dit project ligt aan de basis van de huidige loketten zorg en dienstverlening en de preventieactiviteiten.

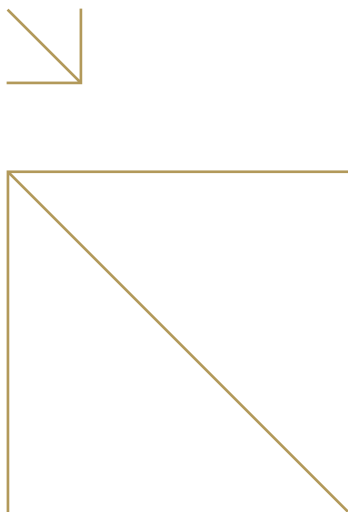
De toekomst

Van de invoering van de Wmo verwacht SWO een versterkende werking voor de activiteiten die de beroepskrachten en vrijwilligers al verrichten. Alle diensten en activiteiten worden door vrijwilligers gedragen. Hierdoor kan SWO veel 'lichte' diensten aanbieden waardoor opname in het zorgsysteem voorkomen of in ieder geval uitgesteld kan worden. Het loket past eveneens in het Wmo-beleid, gelet op de werkwijze: zoeken van oplossingen in de omgeving van de oudere. Vermaatschappelijking van de zorg, in de zin van extramuralisering, is volgens SWO niet of nauwelijks aan de orde. Ouderen blijven al tot het echt niet meer gaat zelfstandig wonen.

Wel voorziet SWO een intensivering van het eigen werk. Enerzijds is dat als gevolg van de voortschrijdende groei van de doelgroep ouderen en anderen met functiebeperkingen en anderzijds door de Wmo, waardoor de ondersteuningsbehoefte meer vanuit de eigen woonomgeving vervuld moet worden. Dit vraagt ook om een andere oriëntatie op het werk inclusief de eerder genoemde decentralisatie ervan naar het niveau van de dorpen. In hoeverre dit zijn beslag kan krijgen is in grote mate afhankelijk van de gemeentelijke invulling van het beleid en de daarmee beschikbaar te stellen middelen. De huidige middelen voor het loket zijn tijdelijk, de continuering daarvan is onzeker. Eventuele co-financiering door zorgaanbieders wijst SWO af omdat dit de onafhankelijkheid van de organisatie en de cliënt in gevaar brengt. SWO wil uitgaan van de vraag van de cliënt en deze onafhankelijk kunnen laten kiezen uit het aanbod van meerdere aanbieders.

Samenwerkingsverband Zorgaanbod Midden-Drenthe De organisatie

Sinds 1988 kan verpleeghuiszorg ook buiten het verpleeghuis verleend worden. Dit betreft het leveren van zorg aan bewoners van een verzorgingshuis met een verpleeghuisindicatie. Rond deze mogelijkheid zijn het verpleeghuis Altingerhof en het zorgcentrum Wester Es in 1992 een project gestart voor het verlenen van verpleeghuiszorg aan bewoners van de Wester Es met een verpleeghuisindicatie. Dit initiatief is later uitgebreid met zorg aan bewoners van 't Derkshoes. In 2005 is hieruit het samenwerkingsverband Zorgaanbod Midden-Drenthe voortgekomen. Behalve de genoemde instellingen neemt hieraan ook SWO deel. Twee andere zorgaanbieders hebben ervoor gekozen om niet deel te nemen aan dit verband. Wel is er een overleg met deze organisaties voor afstemming en coördinatie van vraag en aanbod. Het doel van het samenwerkingsverband is om vanuit ieders

eigen expertise een samenhangend aanbod van zorg en dienstverlening te organiseren op het gebied van wonen, welzijn en zorg. De ambitie is dat, met de vraag van de cliënt als uitgangspunt, de cliënt zo lang mogelijk zelfstandig en naar eigen inzicht en levensstijl kan wonen. Daartoe wordt een zorgplan opgesteld dat aansluit bij de leefstijl van de cliënt. Vooralsnog beperkt zich dit tot de bewoners van Altingerhof, Wester Es en 't Derkshoes en de aanleunwoningen. In de toekomst zal deze zorg in het kader van extramuralisering ook buiten het aanleungebied aangeboden worden.

Zorg en dienstverlening

Altingerhof, Wester Es en 't Derkshoes bieden ieder een pakket aan diensten (functies). Dit bestaat uit huishoudelijke verzorging, persoonlijke verzorging, verpleging, ondersteunende begeleiding, activerende begeleiding, behandeling en verblijf. Elk van deze diensten wordt geleverd op basis van indicatie. Tussen Altingerhof als verpleeghuis en Wester Es en 't Derkshoes als verzorgingshuizen bestaan wel verschillen in de aard van de zorg. In Altingerhof verblijven bewoners met psychogeriatrische problemen, zoals dementie, die daardoor niet meer zelfstandig kunnen wonen. De bewoners verblijven overdag in de gezamenlijke huiskamer waar gegeten wordt en activiteiten worden aangeboden. Voor hun medische verzorging is de verpleeghuisarts verantwoordelijk. Bewoners van een verzorgingshuis verblijven daar eveneens omdat zij niet meer zelfstandig kunnen wonen, maar dan vanwege fysieke of psychosociale beperkingen. Zij huren een appartement van het verzorgingshuis waarmee zij een woon-zorgcontract afsluiten. Daarin staat welke en hoeveel zorg zij nodig hebben. Bewoners verblijven veelal in hun eigen appartement, maar door het verzorgingshuis worden ook activiteiten aangeboden. Verder hebben zij hun eigen huisarts.⁸

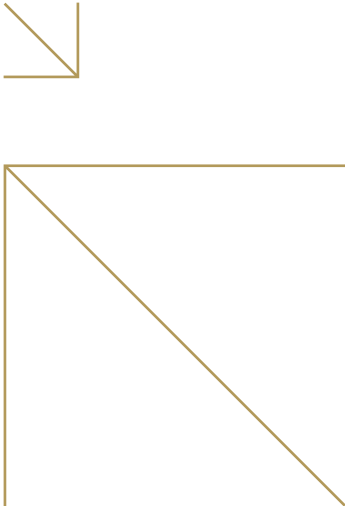
In het geval dat er geen indicatie voor verblijf (opname) gegeven wordt, krijgt de cliënt extramurale zorg aangeboden. De beide zorgcentra bieden ook thuiszorg aan de bewoners van de aanleunwoningen. Deze vorm van zorgverlening willen ze in de toekomst in samenhang met andere diensten over de hele gemeente spreiden. Altingerhof biedt eveneens zorg aan in de thuissituatie, bijvoorbeeld in de vorm van een zorgarrangement bij dagbehandeling. Dit houdt in het ondersteunen van de cliënt bij het opstaan, wassen, aankleden en ontbijten waarna de cliënt naar de dagbehandeling gebracht wordt. Volgens de samenwerkingspartners heeft deze benadering twee belangrijke voordelen, namelijk dat het aantal hulpverleners dat bij de cliënt komt

beperkt wordt en dat het bijdraagt aan een optimale aansluiting op elkaar van de verschillende zorgactiviteiten en behandeling. Om voor deze vormen van zorg in aanmerking te kunnen komen dient er, zoals gezegd, een indicatie afgegeven te worden. Deze moet worden aangevraagd bij het Centrum voor Indicatiestelling Zorg. Door een adviseur wordt tijdens een bezoek aan de cliënt diens situatie beoordeeld en advies uitgebracht. Dit advies gaat naar het Zorgkantoor voor een rechtmatigheidstoets. Wanneer het Zorgkantoor instemt met het advies gaat dit als indicatiebesluit naar de cliënt en de zorgaanbieder van voorkeur. Op grond hiervan worden verdere afspraken gemaakt. Binnen de indicatie wordt bekeken hoeveel zorg de cliënt nodig heeft en afhankelijk hiervan wordt een indicatie voor verblijf afgegeven. Zo nodig wordt gedurende de wachttijd voor opname overbruggingszorg aan huis geleverd. Hetzelfde kan zich voordoen bij urgente gevallen voor wie nog geen plaats is in de instelling van eigen voorkeur. De kosten mogen echter niet meer bedragen dan de kosten bij opname. Is dat wel het geval, dan wordt de cliënt tijdelijk in een andere instelling dan die van de eigen voorkeur opgenomen. De geleverde zorg mag de indicatie niet overschrijden. Bij meer of nieuwe zorgbehoeftes dient telkens een nieuwe indicatie afgegeven te worden. Ouderen kunnen een aanvraag voor zorg rechtstreeks bij het CIZ indienen of deze laten verzorgen door het Loket Zorg en dienstverlening.

Samenwerking

De samenwerking van de vier betrokken partijen beperkt zich niet tot deze organisaties zelf. Als samenwerkingsverband werken ze tevens samen met de thuiszorgorganisaties, de GGZ Drenthe en stichting De Leite. Deze samenwerking richt zich enerzijds op coördinatie en afstemming van het zorgaanbod en anderzijds op meerdere doelgroepen, bijvoorbeeld verstandelijk gehandicapten of mensen met een geheugenstoornis. Verder werken de organisaties samen met de gemeente Midden-Drenthe en Woonservice Drenthe voor de realisatie van een woonservicezone in Beilen, waarvoor een gezamenlijke intentieverklaring is opgesteld. Voorts neemt het samenwerkingsverband deel aan de hometeams in Beilen en Westerbork. De contacten daarbinnen met bijvoorbeeld huisartsen vormen belangrijke ingangen naar

⁸ Ontleend aan www.ggzdrenthe.nl. GGZ Drenthe is verantwoordelijk voor de zorg in verpleeghuis Altingerhof. Op deze website lezen we verder dat de zorg die Altingerhof verleent aan bewoners van Wester Es en 't Derkshoes ook verleend wordt aan bewoners van het woonzorgcomplex 't Beurtschip in Smilde.

zorgbehoevende ouderen die niet in beeld zijn en daarmee kan de vraag van deze ouderen achterhaald worden.

De toekomst

Met het oog op de komende veranderingen in de zorg als gevolg van de invoering van de Wmo en de extramuralisering zijn al verschillende nieuwe vormen van zorgverlening in gang gezet of zijn er plannen hiervoor. Die betreffen vooral de uitbreiding van extramurale zorg en dienstverlening. De intentie is om tot een eenduidige vorm van regie en regelgeving te komen. De verwachting van de samenwerkingspartners is dat de Wmo bijdraagt aan afstemming van de zorg en dienstverlening op lokaal niveau. Ook kan volgens hen daardoor de laagdrempeligheid worden versterkt. Een belangrijk hulpmiddel daarbij zou een steunpunt in elk dorp zijn. De steunpunten kunnen vroegtijdig signalen vanuit de omgeving oppakken en vertalen in preventieve actie. Op die manier kan voorkomen worden dat de hulpvraag niet tot uiting gebracht wordt of pas op een moment dat alleen intramurale zorg nog uitkomst kan bieden. Dit is ook nodig omdat ouderen in kleine dorpen vaak onbekend zijn met de mogelijkheden die er voor hen zijn. Men is gewend zichzelf te redden. Op het moment dat zij meer ondersteuning nodig hebben verhuizen zij naar de grotere dorpen. Dit gedrag vermindert de vraag op het niveau van de kleine dorpen, waardoor het moeilijker wordt om intensieve zorg in de kleine dorpen te realiseren. Er is een minimale zorgvraag nodig om zorg op bijvoorbeeld het niveau van de kleine dorpen te organiseren.

Bij de huidige en komende veranderingen plaatsen de samenwerkingpartners ook enkele kanttekeningen. Die betreffen vooral het streven naar marktwerking in de zorgsector. Vanuit haar positie beschikt het samenwerkingsverband in eigen woorden over korte lijnen met een duidelijk gezicht naar de cliënt. Dit neemt echter niet weg dat de marktwerking, ofwel de aanwezigheid van meerdere aanbieders waar de zorgvrager uit moet kiezen, gemakkelijk kan leiden tot kwaliteitsverlies. Door de noodzaak van concurrerende prijsstelling, vermindert de te leveren zorgcapaciteit. Bovendien maakt een groot aantal aanbieders de markt onoverzichtelijk. Voor de cliënt wordt het lastig om zelfstandig tot een goede afweging in zijn keuze te komen. Dit knelpunt wordt nog versterkt doordat bij iedere wijziging in de zorgvraag de indicatie moet worden bijgesteld en opnieuw aangevraagd. Voor het loket Zorg en dienstverlening zal dit onvermijdelijk veel extra werk met zich meebrengen, aldus het samenwerkingsverband.

Stichting Welzijn Midden-Drenthe

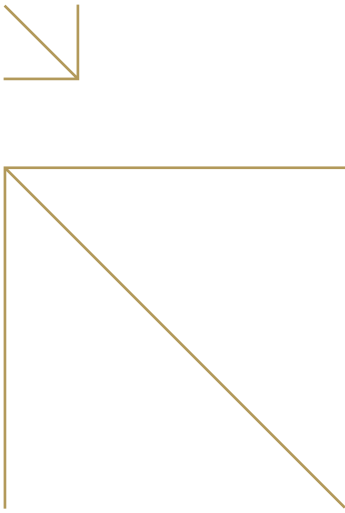
De organisatie

Van de hier te bespreken instelling is de stichting Welzijn Midden-Drenthe de enige die geen directe functie heeft op het gebied van ondersteuning van ouderen als doelgroep. Welzijn Midden-Drenthe (WMD) is een organisatie voor samenlevingsopbouw en actief op het brede terrein van leefbaarheid, kinder- en jongerenwerk en vrijwilligersondersteuning met als specifiek aandachtspunt het versterken van de sociale infrastructuur op het platteland. De instelling is ontstaan na de gemeentelijke herindeling in 1998 uit een samenvoeging van de gelijksoortige organisaties in de voormalige drie gemeenten en als zodanig sinds 2002 operationeel. Daarbij is gekozen voor een werkwijze die sterk geënt is op de werkwijze in de voormalige gemeente Beilen. Deze werkwijze kenmerkt zich door de sterke gerichtheid op de sociale kracht in de dorpen. Het werkgebied omvat de hele gemeente Midden-Drenthe met zowel inzetten op het niveau van de afzonderlijke dorpen als bovenlokaal. Het laatste heeft betrekking op bijzondere dorpsoverstijgende thema's, zoals het project Ouderen onder dak. Daarbij gaat de aandacht specifiek uit naar het zwakste belang.

Functies en activiteiten

De activiteiten van WMD worden uitgevoerd binnen drie functies: jeugd- en jongerenwerk, buurtopbouwwerk en plattelandsontwikkeling. Ondersteuning en advisering van plaatselijke belangenorganisaties is een van de kerntaken van WMD op lokaal niveau. Er is sprake van een wisselwerking. Ondersteuning van plaatselijke organisaties levert WMD kennis op die weer aanleidingen kan bevatten voor nieuwe projecten. Ouderen komen in beeld bij de ondersteuning van organisaties in de dorpen, zoals organisaties voor dorpsbelangen en plaatselijke welzijnsbesturen en in de rechtstreekse contacten met ouderen die actief zijn in deze en andere organisaties.

De vraag van ouderen naar diensten van WMD is veelal impliciet. Ouderen in kleine dorpen richten zich, aldus WMD, in eerste instantie op het eigen dorp. Ze willen graag dat het leefklimaat van dorpen goed blijft. Daarbij hoort de instandhouding van het dorpshuis en een geschikt aanbod aan activiteiten, maar ook dat het dorp een aantrekkelijk woonklimaat biedt voor jong en oud. Ze verwachten dat WMD in zijn projecten op deze terreinen ook aandacht schenkt aan de specifieke behoeften van ouderen. WMD constateert een afnemende belangstelling voor het bestaande aanbod aan activiteiten voor ouderen. Jongere ouderen herken-

nen zich niet meer in dit aanbod. WMD vat dit op als een opdracht om met de bestaande organisaties het activiteitsaanbod beter te laten aansluiten op de veranderende behoeften van ouderen. Deze opdracht zal in nauwe samenspraak met de dorpen, maar ook met de Stichting Welzijn Ouderen gerealiseerd moeten worden. Een voorbeeld hiervan is het ondersteunen van groepen die zich richten op het realiseren van ouderenhuisvesting in samenhang met een passend activiteitsaanbod.

Woonwensen van ouderen

Mede vanuit eerdere projecten als 't Klomp veur mekaar, Veur Uitzicht en Warkelijk waar heeft WMD een goed zicht op de woonsituatie en woonwensen van ouderen in kleine dorpen en de knelpunten die zich daarin voordoen. Hieruit blijkt dat de meeste ouderen in hun dorp willen blijven wonen, ook als ze meer hulp behoeven. Tegelijk constateert WMD onder de ouderen een tekort aan kennis van de mogelijkheden daartoe. Ouderen zijn zich vaak onvoldoende bewust van de mogelijkheden die (ook) op dorpse schaal geboden (kunnen) worden, zoals het beschikbare vervoersaanbod en servicediensten. Daardoor leidt het beeld van zorgafhankelijkheid dat ouderen zich vormen vrijwel onmiddellijk naar het beeld van te moeten verhuizen naar een van de grotere dorpen, vanwege de voorzieningen daar, en bijgevolg tot een niet gewilde en voortijdige verhuizing. Voor WMD vormt dit de aanleiding om de dorpsbelangenverenigingen te ondersteunen in hun initiatieven rond het project Ouderen onder dak.

Het sociale netwerk van ouderen speelt, aldus WMD, een belangrijke rol als het gaat om zelfstandig kunnen wonen. Daardoor voelen ouderen zich veilig en durven ook de meer hulpbehoevende ouderen de straat op te gaan. WMD constateert verder dat vooral kortdurende hulpvragen goed opgevangen kunnen worden door familie en bureu. Daarin wordt ook vaak op een vanzelfsprekende wijze voorzien. De tendens is dat 65-plussers steeds meer een rol vervullen in deze vormen van noaberhulp. Tegelijk beseffen ouderen dat hun kinderen en jongere bureu druk zijn met hun werk en eigen kinderen. Dit maakt het lastiger om een beroep op hen te doen voor hulp. Bovendien zijn ouderen vaak niet gewend om hulp te vragen en wachten zij tot de nood al hoog is.

In het streven naar langer zelfstandig wonen zullen hiervoor zoveel mogelijk binnen de dorpsgemeenschap oplossingen gezocht moeten worden. Bijvoorbeeld door het organiseren van een informeel netwerk van vrijwilligers die diensten verlenen in aansluiting op de eigen interesses. Een andere mogelijkheid biedt het principe van 'een heitje voor een karweitje', waarmee

bijvoorbeeld een groep jongeren klussen verrichten voor ouderen. Belangrijk is ook de oprichting van een aanspreekpunt in de kleine dorpen in combinatie met een te creëren functie van dorpsmakelaar. Daarmee kan het bestaande aanbod van SWO meer onder de aandacht gebracht worden, waarbij de dorpsmakelaar een bemiddelende rol kan vervullen. Voorwaarde is, volgens WMD, wel dat dit aanspreekpunt en de dorpsmakelaar hun wortels hebben in de dorpsgemeenschap. Dit is van belang om optimaal te kunnen aansluiten bij de cultuur en de behoeften van elk dorp afzonderlijk. Aansluiting werkt drempelverlagend. Concreet betekent dit dat het aanspreekpunt bemand wordt door goed in de gemeenschap ingevoerde dorpsbewoners.

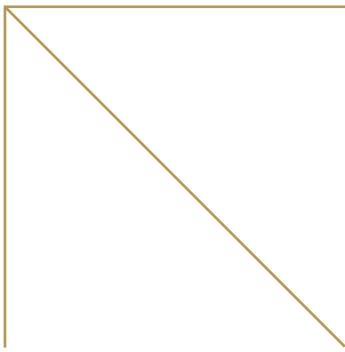
Samenwerking

In het kader van Ouderen onder dak wil WMD meer samenwerken met SWO. Die samenwerking is nodig om tot een betere afstemming van elkaars inzetten te komen. De inzet van SWO is volgens WMD gericht op het behouden en ontwikkelen van voorzieningen en activiteiten in de grote dorpen, terwijl die van WMD gericht zijn op het ondersteunen van initiatieven voor voorzieningen en de verzelfstandiging daarvan gericht op inbedding in de dorpsgemeenschap. Afstemming van beide richtingen op elkaar is nodig om tot een effectieve aansluiting van het aanbod aan diensten en activiteiten op de in de dorpen levende behoeften te komen.

Eveneens in het kader van Ouderen onderdak zoekt WMD de samenwerking met de woningverhuurders Wbv Smilde en Woonservice Drenthe. Dit streven hangt samen met de ondersteuning van de dorpsbelangenverenigingen bij het bewerkstelligen van huisvesting voor ouderen in kleine dorpen. Onder meer betreft dit de ondersteuning van de werkgroep Ouderen onder dak in Nieuw-Balinge bij de belangenbehartiging van de ouderen in de woningen die nu verbouwd worden.

Toekomst

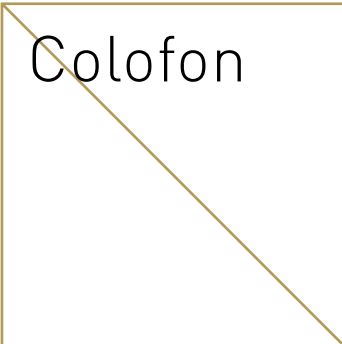
Projecten als Ouderen onder dak acht WMD van groot belang voor de toekomst van de leefbaarheid van dorpen voor ouderen. Dit belang wint aan gewicht in het licht van de Wmo. Er zal meer gevraagd worden van vrijwillige hulpverlening vanuit de eigen sociale netwerken. Waar de mogelijkheden daarvoor ontbreken, zal dit op een andere wijze georganiseerd moeten worden. Dit is een groeiproses waar de werkgroepen in de dorpen een spilfunctie in vervullen. Dit betekent ook dat de werkgroepen daar zelf in moeten groeien. WMD wil hen daarbij de ondersteuning bieden die nodig zijn.

Primair gaat het om het op dorpse schaal inventariseren van de benodigde hulp onder ouderen, het ontwikkelen van een infrastructuur waardoor zoveel mogelijk voorzieningen op dorpse schaal beschikbaar komen en het ontwikkelen van activiteiten gericht op zichtbaarheid van relevante instanties. Voor veel ouderen zijn de procedures voor het aanvragen van zorgvoorzieningen ingewikkeld en blijven instanties moeilijk bereikbaar. Daarnaast is het zaak om tot een betere benutting van het sociale kapitaal van 65-plussers te komen. Meer specifiek dient de aandacht ook uit te gaan naar de competenties van ouderen als het gaat om het benutten van het hen ten dienste staande aanbod en andere mogelijkheden om langer in het dorp te blijven kunnen wonen. Dit kan vanuit twee richtingen ingevuld worden. Enerzijds door een persoonlijke benadering vanuit bijvoorbeeld buurtverenigingen of de werkgroepen. Anderzijds door in een cursorisch aanbod ouderen te leren hoe zij hun hulpvraag effectief naar voren kunnen brengen.

Geraadpleegde literatuur

- Alsem, I. (2005). Het model van de levensloopbenadering. Een bouwsteen voor de discussie over de visie van welzijn. Utrecht: Maatschappelijk Ondernemers Groep.
- Beter thuis in wonen. Kernpublicatie WoningBehoeft Onderzoek 2002. (2003). Den Haag: Ministerie van VROM.
- Braam, G.P.A., Coolen, J.A.I. en Naafs, J. (1981). Ouderen in Nederland. Sociologie van bejaarden, bejaardenzorg en beleid. Alphen a.d. Rijn.
- Elerie, H. (1998). Dorpslandschappen. Deel 2. Groningen, Noorderbreedte.
- Elerie, H. (2002). Plan van aanpak Veur Uitzicht. Assen: BOKD.
- Gezond Midden-Drenthe. Nota Lokaal gezondheidsbeleid 2004 - 2008. (2003) Midden-Drenthe: Gemeente Midden-Drenthe.
- Giddens, A. (1984). Constitution of society. Cambridge (UK): Polity Press.
- Hortulanus, R.P. (2004). Het belang van de Wet maatschappelijke ondersteuning. Utrecht: Maatschappelijk Ondernemers Groep.
- Houben, P.P.J. (2002). Levensloopbeleid. Interactief levensloopbeleid ontwikkelen in de tweede levenshelft. Maarsen: Reed Business Information.
- Janssen, U. en Lammerts, R. (1999). Leefbaarheid op het platteland. Sociale en culturele ontwikkelingen. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Jarvis, P. (1987). Adult learning in the social context. Kent (UK).
- Lammerts, R. en Doğan, G. (2004). Warkelijk Waor. Een onderzoek naar de economische en sociale participati en het feitelijk gebruik van de lokale en regionale economische en sociale infrastructuur door bewoners van kleine dorpen in Midden-Drenthe. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Met zorg gekozen. Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met een lichamelijke beperking. (2003). Den Haag: Ministerie van VROM / SCP
- Nota Ouderenbeleid Midden-Drenthe periode 2003 – 2006. (2003). Midden-Drenthe: Gemeente Midden-Drenthe.
- Ouderenbeleid in het perspectief van vergrijzing. (2005). 's Gravenhage: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Ouderenonderzoek Drenthe 2002. (2003). Assen: GGD Drenthe.
- Penninx, K. (2003). De stad is van alle leeftijden. Een intergenerationale kijk op lokaal sociaal beleid. Utrecht: NIZW.
- Rapport Themacommissie Ouderenbeleid. (2005). 's Gravenhage: SDU Uitgevers.
- Sogelée, G. en Brouwer, J. (2003). Regionale verkenning: opgaaf geschikte huisvesting voor wonen met zorg en welzijn. Delft: ABF Researsch.
- Steenbekeres, A., Simon, C. en Veldheer, V. (red.) (2006). Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken. Den Haag: SCP.
- Turksma, L. (1984). Senioren in de samenleving. Sociale problematiek van bejaarden. Utrecht.
- Vygotski, L.S. (1978). Mind in society. The development of higher psychological processes. Cambridge (Mass).
- Woonplan 2005+. Meer keuze in wonen. (2005). Arnhem/Beilen: Companen/Gemeente Midden-Drenthe.

Colofon

Bestelgegevens

Deze publicatie is te bestellen en te downloaden via www.vrom.nl of via Postbus 51 Infolijn, telefoon 0800-8051 (gratis) onder vermelding van VROM 6120.

Datum publicatie:

Mei 2006

Het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de daaronder ressorterende afdelingen, diensten en personen, aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde onderzoeksresultaten en het toepassen van de daarin beschreven gegevens, methodieken en constructies. Een ieder blijft in deze volledig zelf aansprakelijk.

Deze publicatie beschrijft het onderzoek dat in opdracht DANS, een gezamenlijk initiatief van KNAW en NWO, en het Dorpenoverleg Midden-Drenthe is uitgevoerd door Rob Lammerts, Suzanne Tan en Ron van Wonderen van het Verwey-Jonker Instituut, www.verwey-jonker.nl

Het onderzoek is mogelijk gemaakt door het Ministerie van VROM en DANS.

Dit is een publicatie van: **Ministerie van VROM**
→ Rijnstraat 8 → 2515 XP Den Haag → www.vrom.nl

Ministerie van VROM →

staat voor ruimte, wonen, milieu en rijksgebouwen. Beleid maken, uitvoeren en handhaven.

Nederland is klein. Denk groot.

